

Analiza e nevojave të fëmijëve në rrezik dhe personave me aftësi të kufizuara në institucione në Republikën e Maqedonisë së Veriut

(Shtëpia Edukuese-Përmirësuese – Tetovë,
Institucioni Publik për Kujdesin dhe
Edukimin e Fëmijëve me Probleme
Edukative dhe Sociale dhe Sjellje të
Çrregulluar – Shkup, Institucioni Publik
Shtëpia e Fëmijëve "11 Tetori", Institucioni
Special në Demir Kapi)

Bojana
Jovanovska

ANALIZA E NEVOJAVE TË FËMIJËVE NË RREZIK DHE PERSONAVE ME AFTËSI TË KUFIZUARA NË INSTITUCIONE NË REPUBLIKËN E MAQEDONISË SË VERIUT

(SHTËPIA EDUKUESE-PËRMIRËSUESE – TETOVË, INSTITUCIONI
PUBLIK PËR KUJDESIN DHE EDUKIMIN E FËMIJËVE ME PROBLEME
EDUKATIVE DHE SOCIALE DHE SJELLJE TË ÇRREGULLUAR –
SHKUP, INSTITUCIONI PUBLIK SHTËPIA E FËMIJËVE "11 TETORI",
INSTITUCIONI SPECIAL NË DEMIR KAPI)

Botues:

Komiteti i Helsinkit për të Drejtat e Njeriut

Autore:

Bojana Jovanovska

Numri i faqeve: 97

Shkup, 2026

This publication was funded by the European Union. Its contents are the sole responsibility of the Helsinki Committee for Human Rights Skopje and do not necessarily reflect the views of the European Union.

Funded by
the European Union

PËRMBAJTJA

1. Hyrje.....	4
2. Metodologjia.....	6
2.1. Qëllimi dhe qasja.....	6
2.2. Metodot dhe mbledhja e të dhënave.....	7
2.2.1. Analiza e dokumentëve (analiza e zyrës).....	7
2.2.2. Grupet e synuara me fëmijë dhe të rinj.....	7
2.2.3. Intervista me fëmijë dhe të rinj.....	7
2.2.4. Intervista me punonjësit.....	8
2.2.5. Vëzhgimi dhe listat e vëzhgimeve.....	8
2.2.6. Intervista me palët relevante.....	8
2.3. Standarde Etike.....	8
2.4. Kufizimet e kërkimit.....	9
3. ANALIZA E TË DHËNAVE.....	10
3.1. Analiza e zyrës.....	10
3.1.1. Konteksti historik dhe politik i procesit të deinstitutionalizimit në Republikën e Maqedonisë së Veriut.....	10
3.1.2. Kuadri ligjor dhe institucional.....	13
3.1.3. Konteksti institucional dhe karakteristikat e institucioneve.....	38
3.2. ANALIZA E TË DHËNAVE TË KËRKIMEVE NË TEREN.....	48
3.2.1. Institucioni publik për kujdesin dhe edukimin e fëmijëve me probleme edukuese dhe sociale dhe çrregullime të sjelljes – Shkup.....	48
3.2.2. Shtëpia Edukuese-Përmirësuese Tetovë.....	52
3.2.3. Institucioni Publik Shtëpia e Fëmijëve "11 Tetori".....	58
3.2.4. Instituti Special në Demir Kapija.....	61
3.3. ANALIZA E TË DHËNAVE NGA INTERVISTAT ME PALËT E INTERESUARA PËRKATËSE.....	68
3.3.1. Gjendja e përgjithshme dhe kushtet.....	68
3.3.2. Nevojat e fëmijëve dhe personave të vendosur në institucione.....	69
3.3.3. Shërbimet dhe programet.....	70
3.3.4. Stafi.....	71
3.3.5. Shërbimet dhe programet.....	72
3.3.6. Mbrojtja e të drejtave.....	73
3.3.7. Pjesëmarrja në vendimmarrje.....	74

4. PËRFUNDIME DHE UDHËZIME PËR PËRMIRËSIMIN E MBËSHTETJES SË SISTEMIT DHE CILËSISË SË SHËRBIMEVE.....	76
BIBLIOGRAFIA.....	83
SHTOJCAT.....	85
Shtojca Nr. 1. Udhëzues për një grup të synuar me fëmijë.....	86
Shtojca Nr. 2. Pyetësorë për grupet e synuara me fëmijë.....	88
Shtojca Nr. 3. Pyetësor për punonjësit në institucione.....	91
Shtojca Nr. 4. Lista e vëzhgimeve për vlerësimin e kushteve dhe nevojave në institucione.....	93
Shtojca Nr. 5. Pyetësori i Palëve Relevante.....	96

HYRJE

Qëllimi i kësaj “Analize të nevojave të fëmijëve në rrezik dhe personave me aftësi të kufizuara në institucione në Republikën e Maqedonisë së Veriut” është të ofrojë një vlerësim gjithëpërfshirës të kushteve, nevojave dhe sfidave me të cilat përballen fëmijët në rrezik dhe personat me aftësi të kufizuara të vendosur në sistemin e kujdesit institucional dhe jo-familjar, duke vëzhguar praktikrat dhe kushtet në disa institucione. Analiza përfshinte një vlerësim të kushteve të akomodimit dhe kujdesit, praktikave organizative, aksesit në shërbime dhe mbështetje, respektimit të të drejtave të njeriut, si dhe aspekteve psiko-sociale që lidhen me funksionimin e përditshëm të institucioneve. Duke vepruar kështu, vëmendje e veçantë iu kushtua përvojave dhe perspektivave të fëmijëve dhe të rinjve, si dhe sfidave me të cilat përballlet stafi profesional në ofrimin e mbështetjes së duhur.

Analiza përfshinte disa institucione, përkatësisht Shtëpia Edukuese-Përmirësuese – Tetovë, Institucionin Publik për Kujdesin dhe Edukimin e Fëmijëve me Probleme Edukative dhe Sociale dhe Sjellje të Çrregulluar – Shkup, Institucionin Publik Shtëpia e Fëmijëve “11 Tetori” dhe Institutin Special në Demir Kapi, duke përfshirë edhe shtëpitë e vogla në grup që veprojnë brenda institucioneve. Hulumtimi synonte të identifikonte mundësitë për përmirësimin e cilësisë së kujdesit dhe mbështetjes për fëmijët dhe personat e vendosur në këto institucione dhe të vlerësonte përputhshmërinë e tyre me standardet e komunitetit dhe të drejtat e fëmijëve.

Analiza bazohet në një qasje të kombinuar metodologjike që përfshinte analizën e zyrës dhe punën në terren. Analiza e zyrës shqyrtoi rregulloret ndërkombëtare përkatëse dhe kuadrin ligjor dhe strategjik kombëtar, politikat kombëtare dhe dokumente të tjera përkatëse në fushën e mbrojtjes sociale dhe të fëmijëve dhe të drejtave të personave me aftësi të kufizuara. Puna në terren përfshinte vizita në institucione, vëzhgim të strukturuar, grupe fokusi dhe intervista me fëmijë dhe të rinj, intervista me stafin profesional dhe menaxherial, si dhe intervista me palë të tjera të interesuara përkatëse që punojnë në këtë fushë. Të dhënat u analizuan përmes një qasjeje trianguluese, me qëllim që të sigurohej vlefshmëri dhe gjithëpërfshirje më e madhe e gjetjeve.

Dokumenti fillon me një përmbledhje të kuadrit metodologjik për përgatitjen e analizës, e ndjekur nga një analizë e zyrës, e cila trajton kuadrin ligjor dhe strategjik përkatës, si dhe një analizë institucionale të kushteve dhe praktikave në secilin prej institucioneve të mbuluara. Më pas paraqiten gjetjet nga puna në terren, duke përfshirë perspektivat e fëmijëve dhe stafit profesional. Analiza përfundon me një kapitull kushtuar përfundimeve dhe drejttimeve për përmirësimin e mëtejshëm të shërbimeve dhe nevojave të përdoruesve në secilin prej institucioneve të mbuluara.

Analiza u zhvillua në kuadër të projektit "Forcimi i të drejtave të njeriut dhe shërbimeve për fëmijët dhe personat vulnerabël në rrezik në institucione të mbyllura", i cili zbatohet nga Komiteti i Helsinkit për të Drejtat e Njeriut, me mbështetje financiare nga Bashkimi Evropian. Projekti synon të kontribuojë në përmirësimin e shërbimeve përmes një qasjeje të bazuar në të drejtat e njeriut, duke përmirësuar kushtet dhe duke forcuar kapacitetet e stafit, si dhe duke inkurajuar bashkëpunimin midis palëve të interesuara përkatëse dhe komunitetit.

2. METODOLOGJIA

2.1. Qëllimi dhe qasja

Qëllimi i kësaj analize ishte të bënte një vlerësim gjithëpërfshirës të kushteve, nevojave dhe sfidave në sistemin e kujdesit institucional dhe jashtëfamiljar në Republikën e Maqedonisë së Veriut, duke vëzhguar praktikrat dhe kushtet në disa institucione. Analiza përfshinte Shtëpinë Edukuese-Përmirësuese – Tetovë në Volkovija (DHK), Institucionin Publik për Kujdesin dhe Edukimin e Fëmijëve me Probleme Edukative dhe Sociale dhe Sjellje të Çrregulluar – Shkup, Institucionin Publik Shtëpia e Fëmijëve “11 Tetori” dhe Institutin Special në Demir Kapija, duke përfshirë shtëpitë e vogla në grupe që funksionojnë brenda institucioneve. Hulumtimi synonte të identifikonte mundësitë për përmirësimin e cilësisë së kujdesit dhe mbështetjes për fëmijët dhe personat e vendosur në këto institucione dhe të vëzhgonte përputhshmërinë e tyre me standardet e komunitetit dhe të drejtat e fëmijëve.

Metodologjia u bazua në një qasje cilësore që synonte të kuptonte kushtet reale, përvojat dhe nevojat e fëmijëve dhe personave të vendosur në institucionet që janë objekt i kësaj analize. Të dhënat sasiore u përdorën vetëm në një funksion përshkrues në lidhje me të dhënat, siç janë numri i personave të akomoduar, numri i punonjësve, etj., në mënyrë që të sigurohej konteksti për gjetjet cilësore. Fokusi kryesor u vu në analizën e përmbajtjes së të dhënave parësore, të marra nëpërmjet hulumtimit në terren.

2.2. Metodatat dhe mbledhja e të dhënave

Hulumtimi përfshinte burime dhe lloje të shumta të dhënash, me qëllim që të jepte një pamje gjithëpërfshirëse të nevojave të fëmijëve dhe personave të vendosur në institucione. Të dhënat u mblodhën nëpërmjet një kombinimi të analizës së dokumenteve, intervistave, grupeve të fokusit dhe vëzhgimit të drejtpërdrejtë, gjë që lejoi një krahasim të praktikave institucionale, kushteve dhe përvojave të fëmijëve dhe personave të vendosur në këto institucione. Duke vepruar kështu, qasja metodologjike ishte fleksibile dhe e përshtatur me kontekstin dhe kushtet në secilin institucion. Për shembull, vendimi nëse do të zhvillohej një grup fokusi apo një intervistë individuale me fëmijët dhe të rinjtë u mor bazuar në një vlerësim të gatishmërisë së tyre, aftësive të komunikimit, moshës dhe atmosferës së përgjithshme në institucionin në të cilin janë vendosur.

2.2.1. Analiza e dokumentëve (analiza e zyrës)

Fillimisht, u krye një analizë e të dhënave dytësore, e cila përfshinte kuadrin ligjor dhe strategjik kombëtar, instrumentet ndërkombëtare, si dhe raportet përkatëse për mbrojtjen e fëmijëve dhe personave të vendosur në institucione. U shqyrtuan mbi 30 dokumente për të kuptuar kontekstin institucional dhe politikat në këtë fushë.

2.2.2. Grupet e synuara me fëmijë dhe të rinj

Në shtëpitë e vogla në grupe në institucionet "11 Tetori" dhe në Institucionin për Fëmijë me Probleme Edukative dhe Sociale dhe Sjellje të Çrregulluar, u organizuan shtatë grupe të synuara me fëmijë, nga një në secilën njësi organizative. Pyetjet u formuluan sipas Udhëzuesit të përgatitur për Grupet e Synuara¹ dhe mbuluan tema të tilla si jeta e përditshme, marrëdhëniet midis fëmijëve dhe stafit, ndjenja e sigurisë, qasja në arsim dhe aktivitete, kontaktet me familjen dhe vizionet për të ardhmen.² Në përputhje me udhëzimet, u përdorën mjete vizuale dhe karta me simbole për të lehtësuar shprehjen e ndjenjave dhe qëndrimeve.

2.2.3. Intervista me fëmijë dhe të rinj

Në Shtëpinë Edukuese-Përmirësuese – Tetovë, në Volkovijë, u zhvilluan pesë intervista individuale me fëmijë dhe të rinj të vendosur në institucion. Pyetjet lidheshin me jetën e tyre të përditshme, aktivitetet edukative dhe rekreative, marrëdhëniet me stafin dhe ndjenjën e sigurisë. Intervistat u zhvilluan duke respektuar konfidencialitetin dhe parimet etike.

¹ Shtojca Nr. 1. Udhëzues për një grup të synuar me fëmijë

² Shtojca Nr. 2. Pyetësorë për grupet e synuara me fëmijë.

2.2.4. Intervista me punonjësit

Për të kuptuar më mirë organizatën, kushtet e punës dhe sfidat, u zhvilluan 53 intervista të shkurtra me punonjës në të gjitha institucionet e mbuluara, duke përfshirë edukatorë, punonjës socialë, psikologë, kujdestarë, si dhe stafin administrativ. Pyetjet u përqendruan në kapacitetet, nevojat për staf, procedurat për veprim, burimet e disponueshme, sfidat dhe rekomandimet për përmirësimin e sistemit.³

2.2.5 Vëzhgimi dhe listat e vëzhgimeve

Gjatë punës në terren, u vizituan 22 njësi të institucioneve, duke përdorur një listë standarde vëzhgimi për të vlerësuar kushtet dhe nevojat.⁴ Lista përfshinte vlerësime të kategorive të tilla si:

- gjendja e objektit, higjiena dhe ventilimi;
- pajisjet dhe hapësira (dhoma gjumi, dhoma të përbashkëta, hapësira shkollore dhe e oborrit);
- siguria dhe aksesueshmëria;
- aksesin në mbështetje shëndetësore dhe psikosociale;
- marrëdhëniet dhe atmosfera midis fëmijëve dhe stafit.

Për secilin artikull u përdor një shkallë nga 1 deri në 3, e plotësuar me shënime, të cilat lejuan krahasimin e institucioneve të ndryshme dhe njësive të tyre organizative dhe identifikimin e nevojave prioritare.

2.2.6. Intervista me palët relevante

U zhvilluan pesë intervista të shkurtra me përfaqësues të Entit për Punë Sociale, juristë që punojnë në këtë fushë, përfaqësues të organizatave të shoqërisë civile dhe punonjës të shëndetësisë.⁵ Disa nga intervistat u zhvilluan në formë të shkruar. Të dhënat e marra nga këto burime lejuan të krijohej një pamje më e gjerë e situatës, sfidave dhe mundësive për përmirësimin e situatës së përdoruesve në institucione.

2.3. Standarde Etike

Hulumtimi u krye në përputhje të plotë me parimet etike për punën me fëmijët dhe grupet vulnerabël, duke respektuar dinjtetin, privatësinë dhe sigurinë e tyre.

³Shtojca Nr. 3. Pyetësor për intervistat me punonjësit në institucione

⁴Shtojca Nr. 4. Lista e vëzhgimeve për vlerësimin e kushteve dhe nevojave në institucione

⁵Shtojca Nr. 5. Pyetësori i Palëve Relevante

Pëlqimi u mor nga institucionet ose kujdestarët dhe pëlqimi verbal nga secili fëmijë para fillimit të intervistës.

Çdo fëmijë u informua paraprakisht për qëllimin e intervistës, çfarë do të ndodhte gjatë intervistës dhe se pjesëmarrja e tyre ishte plotësisht vullnetare, me të drejtën për të refuzuar të përgjigjen ose për të ndërprerë pjesëmarrjen në çdo kohë pa pasoja. Para fillimit të çdo fokus grupi ose interviste, u theksua se gjithçka që thuhej do të mbetej konfidenciale, përveç rasteve kur veprimi ishte i nevojshëm për të mbrojtur sigurinë e dikujt.

Asnjë nga intervistat nuk u regjistrua dhe të dhënat u regjistruan në formën e shënimeve anonime, pa emra, iniciale ose të dhëna të tjera identifikuese. Çdo pjesëmarrës u informua se të dhënat do të përdoren vetëm për qëllimet e analizës, në një formë të unifikuar, pa mundësinë e identifikimit individual.

Në përputhje me nevojat e grupit, gjatë bisedave u përdorën simbole vizuale dhe karta (për shembull, një fytyrë e qeshur, neutrale ose e trishtuar) për të lejuar shprehjen e ndjenjave pa presion verbal, dhe dhomat për bisedën u zgjodhën për të siguruar një atmosferë të qetë dhe të sigurt, pa praninë e edukatorëve ose personave të tjerë që mund të ndikonin në përgjigje.

I gjithë procesi u zhvillua në frymën e "interetit më të mirë të fëmijës", duke u kujdesur që çdo pjesëmarrës të ndihej i respektuar, i dëgjuar dhe i mbrojtur.

2.4. Kufizimet e kërkimit

Pavarësisht zbatimit të qasjeve të shumta metodologjike dhe planifikimit të kujdesshëm të punës në terren, hulumtimi kishte disa kufizime që duhet të merren parasysh gjatë interpretimit të gjetjeve.

Në disa nga shtëpitë e vogla në grup, gjatë fokus grupeve, disa nga stafi mbetën të pranishëm në dhomë. Edhe pse nuk mund të përcaktohet me siguri nëse prania e tyre ndikoi në përgjigjet apo në rrjedhën e bisedës, ekziston mundësia që të ketë pasur njëfarë ndikimi në hapjen e përgjigjeve ose në lirinë e fëmijëve për të folur.

Në rastin e fëmijëve dhe personave me aftësi të kufizuara, mbledhja e të dhënave ishte e kufizuar për shkak të nivelit të ndryshëm të aftësive të komunikimit. Pjesa më e madhe e informacionit u mor përmes stafit dhe përmes listave të vëzhgimit, ndërsa biseda të shkurtra u zhvilluan me disa nga personat me aftësi për komunikim verbal ose joverbal. Ky aspekt kufizon depërtimin e drejtpërdrejtë në perspektivën e tyre personale.

Duhet gjithashtu të merret parasysh se vizitat në institucione u njoftuan dhe u rregulluan paraprakisht, gjë që mund të ndikojë në përgatitjen paraprake të stafit dhe hapësirës. Kjo situatë është e zakonshme gjatë vizitave të planifikuara në terren, por potencialisht mund të zbusë portretizimin realist të kushteve të përditshme.

Megjithatë, duke kombinuar burime dhe metoda të shumëfishta të të dhënave, u siguroa besueshmëri dhe verifikueshmëri e lartë e gjetjeve, duke lejuar një pamje të plotë dhe realiste të situatës në institucionet e mbuluara.

3. ANALIZA E TË DHËNAVE

3.1. Analiza e zyrës

1.1.1. Konteksti historik dhe politik i procesit të deinstitutionalizimit në Republikën e Maqedonisë së Veriut

Procesi i deinstitutionalizimit në vendin tonë ka një histori më shumë se dy dekadash dhe që filloi me braktisjen graduale të modelit të kujdesit kolektiv institucional, në kontrast me krijimin e shërbimeve që janë më afër familjes dhe komunitetit. Hapat e parë të procesit të deinstitutionalizimit datojnë që nga fillimi i viteve 2000, kur Ministria e Punës dhe Politikës Sociale, në bashkëpunim me UNICEF-in dhe Organizatën Botërore të Shëndetësisë, nënshkroi një Memorandum që pengoi pranimin e mëtejshëm të fëmijëve të rinj në Institucionin Special në Demir Kapi, dhe disa prej fëmijëve u riintegruan në familje ose familje kujdestare.

Si rezultat i këtyre iniciativave, Qeveria miratoi Strategjinë e parë Kombëtare për Deinstitutionalizimin 2008 - 2018, me qëllim përmirësimin e cilësisë së shërbimeve të mbrojtjes sociale dhe afrimin e shërbimeve me përdoruesit në nivel lokal, duke zhvilluar format ekzistuese dhe duke krijuar forma të reja jo-institucionale të mbrojtjes dhe duke transformuar sistemin e atëhershëm të mbrojtjes institucionale. Megjithatë, zbatimi i kësaj strategjie ishte i pjesshëm dhe asnjë nga institucionet nuk u transformua plotësisht.⁶

⁶ Hamilton, K. dhe Bina, S. (2024). Vlerësimi formues dhe përmbljedhës i reformave të kujdesit për fëmijët dhe deinstitutionalizimit në tetë vende në Evropë dhe Azinë Qendrore nga viti 2009 deri në vitin 2022: Raporti i vendit për Maqedoninë e Veriut. UNICEF ECARO

Faza tjetër filloi me miratimin e Strategjisë Kombëtare të Deinstitutionalizimit 2018–2027, të quajtur "Timjanik", në vitin 2017, e cila e përcaktoi procesin si një ndryshim shoqëror që synon të drejtën e çdo personi për të jetuar në komunitet. Strategjia u zhvillua me mbështetjen e UNICEF-it dhe Bankës Botërore dhe thekson se vendosja institucionale nuk është e pajtueshme me të drejtat e njeriut dhe duhet të zëvendësohet nga shërbime të bazuara në komunitet, mbështetje të personalizuar dhe strehim të përbalueshëm.⁷

Instrumentet dhe organet ndërkombëtare kanë luajtur një rol kyç në inkurajimin e këtij procesi. Pas ratifikimit të Konventës për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara (CRPD) në vitin 2011, Komiteti për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara mirëpriti ndalimin e institutionalizimit të fëmijëve nën moshën tre vjeç, por shprehu shqetësim në lidhje me fokusin e vendit në shtëpitë e grupeve të vogla në vend të modeleve të jetesës së pavarur dhe shërbimeve të bazuara në komunitet⁸. Komiteti për të Drejtat e Fëmijëve gjithashtu përgëzoi përpjekjet për të mbyllur institucionet në shkallë të gjerë në vëzhgimet e tij përfundimtare, por rekomandoi që përparësi t'u jepet vendosjeve të bazuara në familje, veçanërisht për fëmijët e vegjël dhe fëmijët me aftësi të kufizuara⁹. Përveç kësaj, reformat u nxitën nga procesi i anëtarësimit në Bashkimin Evropian, në kuadër të të cilit Republika e Maqedonisë është e detyruar të përafrojë politikat e saj mbi përfshirjen sociale dhe të drejtat e njeriut me Kartën Sociale Evropiane dhe Konventën Evropiane për të Drejtat e Njeriut.

Me miratimin e Ligjit të ri për Mbrojtjen Sociale në vitin 2019, u fut ndalimi për vendosjen e fëmijëve nën moshën tre vjeç në institucione, përveç rasteve të jashtëzakonshme. Ky ndryshim legjislativ ishte një nga rezultatet më të rëndësishme të zbatimit të rekomandimeve ndërkombëtare, por fëmijët nën moshën tre vjeç vazhdojnë të vendosen në shtëpi të vogla në grupe.¹⁰

Pas mbylljes së institucioneve rezidenciale për fëmijë, Republika e Maqedonisë së Veriut krijoi një rrjet shtëpish të vogla në grupe si një alternativë kalimtare ndaj kujdesit të bazuar në komunitet. Në praktikë, këto shtëpi funksionojnë nën ombrellën e ish-institucioneve dhe më shpesh ndodhen në apartamente me qira ose shtëpi të vendosura në lagje banimi, brenda të cilave fëmijët pritet të plotësojnë nevojat e tyre të përditshme.

⁷ Strategjia Kombëtare e Deinstitutionalizimit "Timjanik" 2018 - 2027

⁸ Komiteti për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara. (2018). Vërejtje përfundimtare mbi raportin fillestar të ish-Republikës Jugosllave të Maqedonisë

⁹ Komiteti për të Drejtat e Fëmijës. (2022). Vërejtje përfundimtare mbi raportet periodike të kombinuara nga i treti deri në të gjashtë të Maqedonisë së Veriut. <Committee on the Rights of the Child. (2022). Concluding observations on the combined third to sixth periodic reports of North Macedonia. <https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2FC%2FMKD%2FCO%2F3-6&Lang=en>

¹⁰ Hamilton dhe Bina, 2024.

Megjithatë, pavarësisht domosdoshmërisë së tyre, shtëpitë e vogla në grupe nuk përfaqësojnë një zgjidhje standarde që përmbush të gjitha parimet e të drejtës për të jetuar në komunitet. Prandaj, Strategjia Kombëtare e Deinstitutionalizimit 2018 – 2027 parashikon heqjen paralele të barrierave në mjedis dhe sigurimin e strehimit të aksesueshëm, jetesës së mbështetur dhe zgjidhjeve të bazuara në familje . Në këtë drejtim, Komiteti për të Drejtat e Fëmijës në vitin 2022 përshëndeti mbylljen e institucioneve të mëdha, por rekomandoi që përparësi t'i jepet vendosjes në një mjedis familjar dhe zëvendësimit gradual të shtëpive të vogla në grup, veçanërisht për fëmijët e vegjël dhe fëmijët me aftësi të kufizuara . Përveç kësaj, Komiteti për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara shprehu shqetësim në lidhje me fokusin në shtëpitë e vogla në grup në vend të jetesës së pavarur dhe shërbimeve të bazuara në komunitet, dhe bëri thirrje për ridrejtimin e burimeve nga zgjidhjet rezidenciale në mbështetjen e komunitetit . Në nivel operacional, numri i pamjaftueshëm i familjeve kujdestare, veçanërisht prindërve kujdestarë të specializuar për fëmijët me aftësi të kufizuara dhe fëmijët me nevoja komplekse, çon në një kapacitet të plotë të vazhdueshëm të shtëpive të vogla në grup dhe pranim të kufizuar të rasteve të reja .

Në thelb, pamja aktuale tregon përparim të rëndësishëm formal, siç janë mbyllja e institucioneve, krijimi i një rrjeti shtëpish në grup në komunitet, ndalimi ligjor i deinstitutionalizimit të fëmijëve nën moshën tre vjeç, por në të njëjtën kohë kufizime strukturore në kalimin në kujdesin familjar dhe të mbështetur, gjë që reflektohet në një lloj varësie nga shtëpitë e vogla në grup, mungesën e alternativave familjare, fluksin e stafit dhe kufizimet në infrastrukturë. Udhëzimet e Strategjisë Kombëtare të Deinstitutionalizimit 2018 – 2027, si dhe ato të organeve ndërkombëtare, kërkojnë qartë zhvillimin e shtuar të shërbimeve të bazuara në komunitet, strehimin e përbalueshëm dhe jetën e pavarur, si dhe zëvendësimin e zgjidhjeve kalimtare me forma të përhershme të kujdesit të bazuara në familje

3.1.2. Kuadri ligjor dhe institucional

3.1.2.1. Standardet dhe instrumentet ndërkombëtare

Korniza ndërkombëtare për mbrojtjen e fëmijëve në konflikt me ligjin ose në forma institucionale dhe të tjera të kujdesit jo-familjar bazohet në disa instrumente kryesore të miratuara nga organe ndërkombëtare, të tilla si Kombet e Bashkuara dhe Këshilli i Evropës, të cilat Republika e Maqedonisë së Veriut i ka nënshkruar dhe ratifikuar, duke u angazhuar kështu për zbatimin e tyre.

¹¹ Strategjia Kombëtare e Deinstitutionalizimit "Timjanik" 2018–2027

¹² Komiteti për të Drejtat e Fëmijëve, 2022.

¹³ Komiteti për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara, 2018.

¹⁴ Hamilton dhe Bina, 2024

Duke pasur parasysh që kjo analizë përqendrohet te fëmijët në një formë të kujdesit institucional ose jo-familjar, më poshtë analizohen instrumentet ndërkombëtare që lidhen më ngushtë me këtë kategori, d.m.th. ato që përcaktojnë standarde për vendosjen, trajtimin dhe mbrojtjen e fëmijëve në institucione dhe në sistemin e drejtësisë për të mitur.

Konventa e Kombeve të Bashkuara për të Drejtat e Fëmijëve (KDF)¹⁵ e vitit 1989 është një dokument themelor ndërkombëtar që përcakton standardet universale për mbrojtjen, kujdesin dhe përmbushjen e të drejtave të të gjithë fëmijëve. Republika e Maqedonisë së Veriut e nënshkroi Konventën në vitin 1991 dhe e ratifikoi atë në vitin 1993, duke u angazhuar kështu të përmbushë dispozitat e saj dhe të raportojë rregullisht mbi progresin në zbatimin e tyre. Konventa prezanton kuptimin universal të fëmijës si subjekt me të drejtat e tij ose të saj, dhe jo vetëm si objekt mbrojtjeje, dhe përcakton parimin se shtetet janë të detyruara të sigurojnë të gjitha kushtet e nevojshme për zhvillimin, sigurinë dhe një jetë dinjitoze të tij ose të saj. Sipas Konventës, fëmijë është çdo qenie njerëzore nën moshën tetëmbëdhjetë vjeç, përveç nëse sipas ligjit kombëtar moshë madhore arrihet më herët.

Shtetet palë janë të detyruara të respektojnë të gjitha të drejtat e fëmijës, të veprojnë në interesin e tij ose të saj më të mirë dhe të sigurojnë mbrojtje nga çdo diskriminim. Konventa thekson nevojat e fëmijëve si grupi më i prekshëm dhe të drejtën e tyre për mbrojtje të veçantë, duke përfshirë mbështetjen ligjore, institucionale dhe sociale, veçanërisht kur ata janë në konflikt me ligjin ose kur janë të privuar nga kujdesi familjar. Ajo përfshin detyrime për shtetet për të garantuar trajtim njerëzor, ndalimin e torturës dhe trajtimit degradues, dhe kufizimin e privimit nga liria vetëm si masë e fundit, për periudhën më të shkurtër të mundshme kohore dhe në kushte të përshtatshme për moshën dhe nevojat e fëmijës. Lidhur me mjedisin familjar dhe kujdesin alternativ, Konventa përcakton se prindërit kanë përgjegjësinë kryesore për rritjen dhe zhvillimin e fëmijëve, dhe shteti ka detyrimin të ndërhyjë vetëm kur prindërit nuk janë në gjendje të ofrojnë kujdes në interesin më të mirë të fëmijës. Në raste të tilla, autoritetet shtetërore duhet të ofrojnë një formë të përshtatshme të kujdesit alternativ, siç janë familjet kujdestare, birësimi ose vendosja në institucione, duke marrë gjithmonë parasysh interesat më të mira të fëmijës. Konventa gjithashtu përmban standarde shtesë për rregullimin e procedurave të birësimit dhe për monitorimin e cilësisë së kujdesit.

Me rëndësi të veçantë janë dispozitat për fëmijët me aftësi të kufizuara, të cilat përcaktojnë detyrimin e shtetit për të siguruar kushte për një jetë të plotë dhe dinjitoze, vetëbesim dhe pjesëmarrje aktive në komunitet.

¹⁵ Kombet e Bashkuara. (1989). Konventa për të Drejtat e Fëmijës. <<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child>>

Në vëzhgimet e tij të fundit përmbyllëse nga viti 2022, Komiteti për të Drejtat e Fëmijës arriti në përfundimin se Republika e Maqedonisë ka bërë përparim në kuadrin legjislativ dhe në procesin e deinstitutionalizimit, por thekson nevojën për të miratuar një plan të ri kombëtar veprimi për të drejtat e fëmijës, koordinim më të mirë ndërsektorial dhe për të krijuar një sistem për mbledhjen dhe analizën e rregullt të të dhënave për të gjitha kategoritë e fëmijëve, veçanërisht për ata në situata të cenushme¹⁶. Komiteti gjithashtu mirëpret zbatimin e modelit të ri të vlerësimit të aftësisë së kufizuar bazuar në të drejtat e njeriut, Strategjinë Kombëtare të Deinstitutionalizimit 2018-2027 dhe ndryshimet legislative që mundësojnë arsim gjithëpërfshirës për nxënësit me aftësi të kufizuara.

Komiteti mirëpret deinstitutionalizimin e fëmijëve dhe krijimin e një sistemi kujdesi familjar, por rekomandon krijimin e një mekanizmi për monitorimin e referimeve në sistemin e kujdesit, përparësinë e kujdesit të bazuar në familje mbi kujdesin institucional, zëvendësimin e shtëpive të vogla në grupe me vendosje të bazuara në familje, veçanërisht për fëmijët e vegjël dhe fëmijët me aftësi të kufizuara, dhe futjen e standardeve të cilësisë dhe monitorimin e rregullt të shërbimeve të mbrojtjes së fëmijëve. Komiteti gjithashtu thekson nevojën për të ofruar ndihmë ligjore falas dhe cilësore për fëmijët në konflikt me ligjin, emërimin e gjyqtarëve të specializuar dhe mbikëqyrjen e rregullt të Shtëpisë Edukuese-Përmirësuese të Tetovës dhe Burgut të Ohrit, me qëllim mbrojtjen e plotë të fëmijëve të privuar nga liria dhe sigurimin e aksesit në shërbimet e duhura.

Konventa për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara (CRPD)¹⁷ u miratua nga Asambleja e Përgjithshme e Kombeve të Bashkuara në vitin 2006. Ajo përcakton bazën ligjore dhe institucionale për mbrojtjen, mosdiskriminimin dhe pjesëmarrjen e plotë të personave me aftësi të kufizuara. në të gjitha aspektet e jetës. Qëllimi i saj është të sigurojë gëzimin e plotë dhe të barabartë të të gjitha të drejtave të njeriut dhe lirive themelore nga personat me aftësi të kufizuara dhe respektin për dinjitetin e tyre. Konventa i bazon parimet e saj në respektimin e autonomisë dhe pavarësisë së personave, mosdiskriminimin, pjesëmarrjen dhe përfshirjen e tyre të plotë në shoqëri, mundësitë e barabarta, aksesueshmërinë dhe respektin për kapacitetet në zhvillim të fëmijëve me aftësi të kufizuara.

Konventa thekson se personat me aftësi të kufizuara kanë të drejtë të jetojnë në komunitet me zgjedhje të barabarta me të tjerët, dhe shtetet janë të detyruara të ofrojnë shërbime të aksesueshme të bazuara në komunitet, ndihmë personale dhe mbështetje që do të parandalojnë izolimin ose institutionalizimin.

¹⁶ Komiteti për të Drejtat e Fëmijëve, 2022

¹⁷ Kombet e Bashkuara. (2006). Konventa për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara dhe Protokollin Opsional.

Udhëzimet përcaktojnë parimin e deinstitutionalizimit, duke rekomanduar që shtetet të zhvillojnë strategji për mbylljen graduale të institucioneve të mëdha dhe zhvillimin e formave të vogla, të individualizuara dhe të bazuara në familje të kujdesit. Duke vepruar kështu, fëmijët duhet të vendosen sa më afër komunitetit të tyre dhe të kenë mundësinë të kenë kontakt me familjen dhe vëllezërit e motrat e tyre, përveç nëse kjo është në kundërshtim me interesat e tyre më të mira.

Komiteti për të Drejtat e Fëmijëve në vërejtjet e tij përfundimtare mbi Republikën e Maqedonisë së Veriut i referohet drejtpërdrejt Udhëzimeve, duke rekomanduar krijimin e një sistemi funksional të kujdestarisë, kufizimin e institutionalizimit të fëmijëve dhe zhvillimin e shërbimeve të mbështetjes individuale për familjet¹⁹.

Rregullat Minimale Standarde të Kombeve të Bashkuara për Trajtimin e të Burgosurve (të njohura edhe si Rregullat e Nelson Mandelës)²⁰ u miratuan nga Asambleja e Përgjithshme e OKB-së në vitin 2015 me Rezolutën 70/175. Ato janë një version i rishikuar i standardeve të vitit 1955 dhe përcaktojnë kushte minimale universale për trajtimin njerëzor të të gjithë personave të privuar nga liria. Ato bazohen në parimin se çdo i burgosur ruan dinjitetin e tij njerëzor dhe të drejtat themelore, përveç atyre që kufizohen nga vetë privimi i lirisë. Rregullat nuk janë menduar posaçërisht për institucionet e të rinjve, por parimet e tyre themelore mbulojnë edhe këtë lloj institucioni, me rekomandimin që të rinjtë nuk duhet të dënohen me burgim dhe, kur është e nevojshme, duhet të ndahen nga të rriturit.

Rregullat ndalojnë torturën, trajtimin çnjerëzor ose degradues dhe diskriminimin për çdo arsye. Vëmendje e veçantë u kushtohet grupeve të cënueshme, duke përfshirë gratë, të rinjtë dhe personat me aftësi të kufizuara, trajtimi i të cilëve duhet të përshtatet me nevojat e tyre. Privimi i lirisë nuk duhet të ketë karakter ndëshkues përtej kufizimit të lirisë, dhe institucionet duhet të ofrojnë kushte që mbështesin rehabilitimin, qasje sociale dhe edukative, me qëllim riintegrimin e personave në shoqëri pas lirimit.

Rregullat theksojnë se kujdesi shëndetësor në institucione duhet të jetë i barabartë me atë në komunitet, me akses në shërbime mjekësore dhe psikologjike, konfidencialitet mjekësor dhe kujdes falas. Përdorimi i masave disiplinore, siç janë izolimi ose forca fizike, është rreptësisht i kufizuar dhe lejohet vetëm në raste të jashtëzakonshme, nën mbikëqyrje dhe për kohëzgjatjen më të shkurtër të mundshme. Kontakti me botën e jashtme, veçanërisht me familjen dhe përfaqësuesin ligjor, duhet të lejohet rregullisht dhe pa kufizime të pajustificuara.

¹⁹ Komiteti për të Drejtat e Fëmijëve, 2022

²⁰ UNODC. Rregullat Minimale Standarde të Kombeve të Bashkuara për Trajtimin e të Burgosurve (Rregullat e Nelson Mandelës).

<https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson_Mandela_Rules-E-book.pdf

Rregullat Minimale Standarde të Kombeve të Bashkuara për Trajtimin e të Miturve në Konflikt me Ligjin (të njohura si Rregullat e Pekinit)²¹

të miratuara në vitin 1985, janë një instrument themelor ndërkombëtar që përcakton standardet për mënyrën se si Shtetet duhet të merren me të miturit në konflikt me ligjin, bazuar në humanizëm, drejtësi dhe mbrojtje të dinjitetit të të miturit në të gjitha fazat e procedurave. Sipas këtyre rregullave, objektivi kryesor i sistemit të drejtësisë për të mitur është të promovojë mirëqenien e të miturit dhe të sigurojë që çdo përgjigje ndaj shkelësve të rinj të jetë proporcionale me rrethanat e shkelësit dhe të veprës penale. Ky parim kufizon përdorimin e sanksioneve ndëshkuese dhe e drejton drejtësinë drejt një qasjeje edukuese dhe mbështetëse, duke marrë parasysh moshën, situatën familjare dhe rrethanat personale të fëmijës.

Rregulli 19 përcakton se vendosja e të miturve në një institucion duhet të jetë një masë e fundit dhe për periudhën më të shkurtër të mundshme. Institucionalizimi njihet si një masë që mbart rrezikun e ndikimeve negative dhe izolimit, dhe për këtë arsye duhet të zbatohet vetëm kur nuk ka zgjidhje tjetër të përshtatshme. Rekomandohet përdorimi i institucioneve "të hapura" dhe institucioneve arsimore ose korrektuese në vend të institucioneve të tipit burg.

Rregulli 26 përcakton objektivat e trajtimit institucional, të cilat janë të ofrojnë kujdes, mbrojtje, arsim dhe aftësi profesionale me qëllim përgatitjen e të rinjve për një rol konstruktiv në shoqëri. Sipas këtij rregulli, të miturit duhet të kenë akses në mbështetje sociale, psikologjike, mjekësore dhe edukative të përshtatshme për moshën dhe personalitetin e tyre, dhe duhet të ndahen nga të rriturit. Në këtë drejtim, vëmendje e veçantë duhet t'u kushtohet vajzave, të cilat nuk duhet të marrin më pak kujdes ose mbështetje sesa djemtë dhe duhet t'u lejohet kontakti me familjet e tyre.

Trajtimi i të miturve duhet të zbatohet Rregullat Minimale Standarde të Kombeve të Bashkuara për Trajtimin e të Burgosurve, në pjesët që janë relevante për moshën, gjininë dhe nevojat e tyre personale. Kjo përfshin akomodim të mirë, kujdes shëndetësor, ushqim, rekreacion dhe kontakt me botën e jashtme, në përputhje me parimet e trajtimit human.

Rregullat gjithashtu tregojnë përdorimin e formave gjysmë-institucionale të mbështetjes, siç janë qendrat ditore, programet edukative ose të trajnimit dhe kujdesi gjysmë-rezidencial, me qëllim lehtësimin e procesit të riintegrit të të rinjve në komunitet.

²¹ <<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/united-nations-standard-minimum-rules-administration-juvenile>>

Marrëveshje të tilla konsiderohen një hap i nevojshëm midis kujdesit institucional dhe pavarësisë së plotë, duke lejuar vazhdimësinë e mbështetjes pas largimit nga institucioni.

Rregullat e Kombeve të Bashkuara për Mbrojtjen e të Miturve të Privuar nga Liria (të njohura si Rregullat e Havanës) të vitit 1990 përcaktojnë standardet minimale ndërkombëtare për mbrojtjen dhe trajtimin e të miturve të privuar nga liria, në përputhje me të drejtat e njeriut dhe Konventën për të Drejtat e Fëmijëve. Parimi themelor mbi të cilin ato bazohen është se privimi nga liria duhet të jetë një masë e fundit dhe për periudhën më të shkurtër të mundshme, dhe se çdo vendosje duhet të kontribuojë në rehabilitimin dhe integrimin në shoqëri.

Rregullat theksojnë se të miturit duhet të trajtohen me respekt për dinjitetin e tyre, pa diskriminim në bazë të seksit, etnisë, aftësisë së kufizuar, origjinës sociale ose statusit tjetër. Shtetet janë të detyruara të sigurojnë që kushtet në institucione të respektojnë të drejtat e tyre themelore të njeriut, të ofrojnë aktivitete që inkurajojnë zhvillimin, vetërespektin dhe përgjegjësinë, dhe të parandalojnë ndikimet negative mjedisore.

Të miturit në paraburgim ose kujdes institucional duhet të kenë qasje në arsim, trajnim profesional, kujdes shëndetësor dhe psikologjik, i cili siguron zhvillimin e tyre të papenguar dhe përgatitjen për riintegrim në shoqëri. Arsimi, sa më shumë të jetë e mundur, duhet të ofrohet në shkollat e rregullta në komunitet, dhe çdo i ri duhet të ketë të drejtën për mësimdhënie, trajnim profesional dhe rekreacion të përshtatshëm.

Lidhur me kushtet e akomodimit, kërkohet që institucionet të jenë të vogla, me kushte të mira, privatësi dhe higjienë, me qasje në dritë, ajër të pastër dhe aktivitete rekreative. Të miturit duhet të ndahen nga të rriturit, përveç kur janë anëtarë të së njëjtës familje, dhe numri i personave në institucione duhet të jetë i kufizuar për të lejuar trajtim individual.

E drejta për të kontaktuar me familjen theksohet veçanërisht, përmes vizitave të rregullta, komunikimit dhe largimit të përkohshëm nga institucioni për qëllime edukative ose familjare. Parashikohen gjithashtu kufizime të rrepta për përdorimin e forcës, izolimin dhe masat disiplinore, të cilat nuk duhet të dëmtojnë shëndetin fizik ose mendor të fëmijës. Ndalohen të gjitha format e ndëshkimit trupor, izolimi dhe kufizimet në kontaktin me familjen si sanksion.

²² Kombet e Bashkuara. (1990). Rregullat e Kombeve të Bashkuara për Mbrojtjen e të Miturve të Privuar nga Liria e tyre. <https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/United_Nations_Rules_for_the_Protection_of_Juveniles_Deprived_of_their_Liberty.pdf>

Rregullat gjithashtu prezantojnë mekanizma për mbikëqyrje dhe ankesa, duke parashikuar inspektime të rregullta dhe të paparalajmëruara nga organe të pavarura dhe mundësinë që të miturit të paraqesin ankesat drejtuar autoriteteve gjyqësore ose administrative, me mbështetjen e prindërve, kujdestarëve ose përfaqësuesve ligjorë. Dokumenti gjithashtu thekson nevojën për trajnim dhe integritet profesional të stafit që punon në institucione, me theks në kuptimin e psikologjisë së fëmijëve, trajtimin njerëzor dhe respektin për privatësinë dhe shëndetin e të rinjve.

Konventa Evropiane për Parandalimin e Torturës dhe Trajtimit ose Ndëshkimit Çnjerëzor ose Poshtëruës²³ e Këshillit të Evropës, e miratuar në vitin 1987, është instrumenti i parë ndërkombëtar që krijon një sistem për parandalimin aktiv të torturës, në vend që thjesht të sanksionojë kryerjen e saj. Thelbi i saj qëndron në krijimin e një mekanizmi për mbikëqyrje të rregullt dhe të pavarur të të gjitha vendeve ku personat mund të privohen nga liria e tyre me urdhër ose vendim të një autoriteti publik, stacioneve të policisë, burgjeve, qendrave të paraburgimit, shtëpive korrektuese, institucioneve psikiatrike dhe institucioneve të tjera.

Konventa krijon një sistem me natyrë parandaluese dhe jopolitike, bazuar në vizita të rregullta në vendet ku autoritetet shtetërore mbajnë persona në paraburgim, institucionet penale, institucionet psikiatrike ose forma të tjera të kufizimit të lirisë. Konventa ka një qëllim ekskluzivisht parandalues, d.m.th. nuk përcakton përgjegjësi ose nuk zhvillon procedura gjyqësore, por përkundrazi, përmes dialogut, monitorimit dhe rekomandimeve këshillimore, inkurajon shtetin të vendosë trajtim njerëzor për të gjithë personat e privuar nga liria.

Organizata kryesore e krijuar nga kjo Konventë është Komiteti Evropian për Parandalimin e Torturës. Komiteti ka mandat për të kryer vizita në të gjitha shtetet anëtare që kanë ratifikuar Konventën, me qëllim që të shqyrtojë mënyrën se si trajtohen personat e privuar nga liria dhe të propozojë përmirësime me qëllim përmirësimin e mbrojtjes së tyre. Komiteti ka të drejtën e aksesit të pakufizuar në të gjitha vendet e privimit nga liria, të flasë me personat e ndaluar dhe të mbledhë informacione nga të gjitha burimet përkatëse. Pas çdo vizite, Komiteti përgatit një raport konfidencial me rekomandime për shtetin, i cili është i detyruar të bashkëpunojë dhe të marrë masa për të përmirësuar kushtet.

²³ Komiteti Evropian për Parandalimin e Torturës dhe Trajtimit ose Ndëshkimit Çnjerëzor ose Poshtëruës (CPT). (2002). Konventa Evropiane për Parandalimin e Torturës dhe Trajtimit ose Ndëshkimit Çnjerëzor ose Poshtëruës. <<https://rm.coe.int/16806dbaa3>>

Obligimet e Shteteve Palë synojnë bashkëpunimin e plotë me Komitetin, lejimin e vizitave pa kufizime, ofrimin e informacionit mbi të gjitha mjediset ku mbahen personat e privuar nga liria dhe garantimin e aksesit në dokumentacionin e nevojshëm. Nëse një shtet nuk bashkëpunon ose nuk përmirëson kushtet në përputhje me rekomandimet, Komiteti ka autoritetin, pas konsultimit me shtetin, të lëshojë një deklaratë publike mbi situatën në atë vend.

Konventa i detyron shtetet të sigurojnë bashkëpunim të plotë me Komitetin, duke përfshirë akses të lirë në të gjitha objektet, informacionin dhe dokumentet që kanë të bëjnë me personat e privuar nga liria. Këta persona duhet të trajtohen në një mënyrë humane, dinjitoze dhe të ligjshme, dhe shtetet duhet të garantojnë kushte që respektojnë dinjitetin njerëzor, duke përfshirë ushqimin e duhur, higjienën, aksesin në kujdes shëndetësor dhe mundësinë e kontaktit me familjen ose përfaqësuesin ligjor.

Në një kuptim më të gjerë, Konventa nuk synon vetëm institucionet penale, por edhe të gjitha format e kufizimit të lirisë, duke përfshirë institucionet për kujdesin e fëmijëve, personat me vështirësi psikosociale ose personat me aftësi të kufizuara. Ajo tregon se çdo person, pavarësisht nga mosha, gjendja ose arsyeja e privimit nga liria, ka të drejtë të mbrohet nga çdo formë torture, keqtrajtimi ose trajtimi degradues.

Me ratifikimin e Konventës, Republika e Maqedonisë merr përsipër detyrimin për të siguruar mbikëqyrje të vazhdueshme, të pavarur dhe efektive të të gjitha vendeve të privimit nga liria dhe për të zbatuar masa që parandalojnë ndodhjen e torturës ose trajtimit çnjerëzor. Ky detyrim është veçanërisht i rëndësishëm në kontekstin e institucioneve që strehojnë të mitur, persona me aftësi të kufizuara ose persona në proces risocializimi, ku shteti ka detyrë jo vetëm t'i ndëshkojë ata, por, mbi të gjitha, të mbrojë të drejtat dhe dinjitetin e tyre.

Përmes standardeve dhe udhëzimeve të tij praktike, Komiteti i ka dhënë shprehje konkrete Konventës, duke vendosur rregulla dhe rekomandime minimale që shtetet duhet të respektojnë në lidhje me të gjithë personat e privuar nga liria, përfshirë fëmijët dhe personat në kujdes institucional.

Standardet theksojnë detyrimin e shteteve për t'i trajtuar të gjithë personat në paraburgim, institucione ose mjedise të tjera të mbyllura me humanizëm dhe dinjitet, dhe për të siguruar mbrojtje nga dhuna fizike, mendore ose verbale, si dhe nga trajtimi degradues. Në rastin e fëmijëve të privuar nga liria, Komiteti thekson se privimi nga liria duhet të jetë një masë e fundit dhe për periudhën më të shkurtër të përshtatshme kohore, në përputhje me nenin 37 të Konventës për të Drejtat e Fëmijëve²⁴.

Theks i veçantë i vihet kushteve në institucionet ku vendosen të miturit, të cilat duhet të kenë një mjedis jo të ngjashëm me burgun, me dhoma individuale, higjienë të përshtatshme dhe qasje në dritën e ditës. Prandaj, të miturit duhet të kenë çdo ditë aktivitet fizik, arsim dhe trajnim profesional ekuivalent me ato të disponueshme në komunitet, si dhe një plan individual mbështetjeje dhe rehabilitimi që do të mundësojë riintegrimin e tyre pas lirit.

Komiteti rekomandon ndarjen e plotë të fëmijëve nga të rriturit, si dhe praninë e stafit të specializuar - psikologë, pedagogë dhe punonjës socialë, të cilët duhet të ofrojnë mbështetje të vazhdueshme dhe të parandalojnë dhunën ose abuzimin midis të rinjve. Përdorimi i forcës dhe masave disiplinore duhet të jetë rreptësisht i kufizuar dhe proporcional, dhe izolimi si ndëshkim nuk duhet të zgjasë më shumë se tre ditë, as të përdoret për qëllime edukative.

Lidhur me institucionet e kujdesit social, standardet e zgjerojnë zbatimin e Konventës tek personat që janë de facto të privuar nga liria e tyre, megjithëse zyrtarisht konsiderohen përdorues vullnetarë²⁵. Komiteti paralajmëron se raste të tilla paraqesin një rrezik të lartë abuzimi dhe kërkon që Shtetet të krijojnë garanci të qarta ligjore dhe mekanizma monitorimi.

Komiteti rekomandon që akomodimi në institucionet sociale duhet të jetë i vogël dhe human, me një maksimum prej katër personash për dhomë, ambiente sanitare të ndara për burrat dhe gratë, hapësirë personale dhe mundësinë e privatësisë. Personat duhet të kenë akses të përditshëm në natyrë, akses në kujdes mjekësor dhe dentar, një dietë që plotëson nevojat e tyre dhe një plan individual kujdesi që do të nxisë rehabilitimin dhe risocializimin.

²⁴ Komiteti Evropian për Parandalimin e Torturës dhe Trajtimin ose Ndëshkimit Çnjerëzor ose Poshtëruar (CPT). (2015). Të miturit e privuar nga liria sipas legjislacionit penal <<https://rm.coe.int/16806ccb96>>

²⁵ Komiteti Evropian për Parandalimin e Torturës dhe Trajtimin ose Ndëshkimit Çnjerëzor ose Poshtëruar (CPT). (2020). Personat e privuar nga liria në institucionet e kujdesit social

Standardet gjithashtu ndalojnë kufizimet mekanike dhe ndërhyrjet mjekësore "të shpejta" pa një tregues të qartë mjekësor, si dhe mbajtjen e njerëzve nën kujdestarinë e të njëjtit institucion, pasi kjo krijon një konflikt interesi. Çdo institucion duhet të sigurojë një mekanizëm të brendshëm dhe të jashtëm ankesash, akses në një organ mbikëqyrës të pavarur dhe vizita të rregullta të paparalajmëruara nga inspektorë të jashtëm ose Avokati i Popullit.

3.1.2.2. Kuadri ligjor dhe strategjik kombëtar

Ligji për Drejtësinë për Fëmijë rregullon procedurën me fëmijët në rrezik dhe fëmijët që kanë kryer vepra që ligjërisht përcaktohen si vepra penale dhe kundërvajtje, si dhe zbatimin e masave të ndihmës dhe mbrojtjes, masave edukative dhe alternative dhe dënimeve. Objektivat e Ligjit dhe zbatimit të tij janë realizimi i interesit parësor dhe mbrojtja e fëmijëve nga krimi, dhuna dhe çdo formë e rrezikimit të lirive dhe të drejtave të tyre dhe zhvillimit të tyre të duhur; mbrojtja e fëmijëve që kanë kryer vepra që ligjërisht përcaktohen si vepra penale dhe kundërvajtje dhe nga recidivizmi, socializimi, edukimi dhe riedukimi i tyre; ndihma dhe kujdesi për fëmijët dhe mbrojtja në procedurën para gjykatës dhe para autoriteteve të tjera të lirive dhe të drejtave të tyre të garantuara me Kushtetutën e Republikës së Maqedonisë së Veriut, KDF-në dhe marrëveshje të tjera ndërkombëtare për statusin e fëmijëve, të ratifikuara në përputhje me Kushtetutën e Republikës së Maqedonisë së Veriut. Parimi bazë mbi të cilin bazohet Ligji është mbrojtja e interesave më të mira të fëmijës, që nënkupton veprim dhe vendimmarrje në të cilat interesat e fëmijës për mbrojtjen, edukimin, riedukimin dhe rritjen dhe zhvillimin e duhur të tij janë me rëndësi parësore dhe efektet që një veprim i tillë, pra vendimmarrja, ka mbi fëmijën.

Sipas Ligjit, ndalimi i fëmijës dhe përcaktimi i masës së ndalimit zbatohen vetëm si mjet i fundit në procedurë dhe vetëm sipas kushteve dhe për kohëzgjatjen e përcaktuar nga ky Ligj. Zbatimi i masave dhe sanksioneve të përcaktuara nga ky Ligj dhe trajtimi i fëmijës rregullohen në interes të mbrojtjes, edukimit, riedukimit dhe zhvillimit të duhur të fëmijës.

²⁶ Ligji për Drejtësinë për Fëmijë, "Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë" Nr. 66 e datës 20.3.2024

Fëmijët nën moshën 14 vjeç nuk mund të sanksionohen dhe masat e ndihmës dhe mbrojtjes zbatohen ndaj tyre nga Qendra për Punë Sociale, institucionet arsimore, sociale dhe shëndetësore. Për fëmijët nga mosha 14 deri në 16 vjeç, mund të shqiptohen vetëm masa edukative, ndërsa për fëmijët nga mosha 16 deri në 18 vjeç, masa edukative dhe përjashtimisht ndëshkuese ose alternative, kur kjo është e vetmja mënyrë për të arritur qëllimin e ligjit.

Masat edukative përfshijnë qortim, mbikëqyrje të shtuar nga një prind, kujdestar, familje kujdestare e specializuar ose Qendra për Punë Sociale, si dhe masa institucionale që përfshijnë referimin në një institucion edukativ ose në një shtëpi edukative-përmirësuese. Masat institucionale zbatohen kur kërkohet edukim, riedukim ose trajtim afatgjatë dhe kur është e nevojshme ndarja e plotë e fëmijës nga mjedisi i tij i mëparshëm.

Masa e referimit në një institucion edukativ shqiptohet për të siguruar mbikëqyrje dhe mbështetje profesionale për fëmijën, me një kohëzgjatje prej gjashtë muajsh deri në tre vjet, me gjykatën që shqyrton rregullisht justifikimin për zgjatjen ose zëvendësimin e masës bazuar në raportet nga institucioni. Në përputhje me Ligjin, ky funksion kryhet nga Institucioni Publik për Kujdesin dhe Edukimin e Fëmijëve me Probleme Edukative dhe Sociale dhe Sjellje të Çrregulluar – Shkup.

Masa e referimit në një shtëpi edukative dhe përmirësuese vendoset kur nevojiten aktivitete edukative dhe riedukative më të përhershme dhe të intensifikuara dhe kur është e nevojshme ndarja e plotë nga mjedisi. Një fëmijë mbetet në një shtëpi edukative dhe përmirësuese për një maksimum prej pesë vjetësh, pra deri në moshën 23 vjeç, me mbikëqyrje të detyrueshme nga gjykata dhe raporte të rregullta të progresit. Fëmijët me një proces arsimor fillor të ndërprerë ose fëmijët që nuk e kanë filluar kurrë procesin edukativ vendosen në shtëpinë edukative dhe përmirësuese, gjë që është një tregues i qartë i neglizhencës prindërore dhe mosfunksionimit të familjes së origjinës.²⁷

Gjatë ekzekutimit të masave edukative dhe institucionale, fëmija ka të drejtë për arsim, trajnim profesional, kujdes shëndetësor dhe aktivitete që kontribuojnë në risocializimin e tij ose të saj. Kur zgjedh një masë të përshtatshme, gjykata vlerëson moshën, gjendjen psikofizike, rrethanat në të cilat fëmija është rritur dhe ka jetuar, rëndësinë e krimit dhe mundësitë për veprime edukative, me qëllim që të sigurojë trajtim të përshtatshëm për nevojat dhe potencialin e tij ose të saj.

²⁷ Čekalović, M. (2023). DHUNA NË FAMILJE SI TREGUES PËR ZHVILLIMIN E FËMIJËVE. Rrjeti Kombëtar Kundër Dhunës Ndaj Grave dhe Dhunës në Familje – Zëri Kundër Dhunës. <<https://glasprotivnasilstvo.org.mk/wp-content/uploads/Semejnoto-nasilstvo-kako-indikator-za-detsko-prestapnistvo-1.pdf>>

Qëllimi i sanksioneve është të ofrojnë mbrojtje dhe ndihmë për fëmijët duke i mbikëqyrur ata, duke u ofruar trajnim profesional dhe duke zhvilluar përgjegjësinë e tyre personale, për të siguruar edukimin, riedukimin dhe zhvillimin e tyre të duhur.

Institucioni publik Instituti për Aktivitete Sociale - Shkup monitoron rreziqet sociale që lidhen me Ligjin për Drejtësinë për Fëmijë, d.m.th. fëmijët në rrezik dhe fëmijët në konflikt me ligjin, si dhe zbatimin e tij në sistemin e mbrojtjes sociale dhe zbatimin e masave të ndihmës dhe mbrojtjes për këtë kategori përdoruesish.

Ligji për Ekzekutimin e Sanksioneve²⁸ përcakton një listë të gjerë të drejtash për çdo person të dënuar dhe për fëmijën që është dënuar me një masë edukative institucionale të referimit në një shtëpi edukative-korrektuese, të cilat janë të vlefshme për të gjithë periudhën e ekzekutimit të dënimit ose masës. Përveç kësaj, Ligji parashikon të drejtën për akomodim, veshje dhe shtrat, higjienë personale dhe ushqim, si dhe të drejtën për trajtim, pushim, pension dhe sigurim shëndetësor, informacion, përmbushje të nevojave fetare, kontakt me botën e jashtme (korrespondencë, thirrje telefonike, vizita), pranimi i pakove, martesë, ndihma ligjore dhe azhurnimi i dokumenteve personale. Standardet e akomodimit përfshijnë ambiente që plotësojnë kushtet themelore të higjienës dhe klimës, me dritë dite të mjaftueshme, ventilim, instalime sanitare, ngrohje dhe ndriçim të përshtatshëm për punë dhe lexim, me një shtrat, karrige dhe gardërobë individuale për të gjithë. Akomodimi natën, si rregull, është në dhoma të ndara me mbikëqyrje të përshtatshme, ndërsa ambientet e përbashkëta kërkojnë përzgjedhje të kujdesshme të grupeve për të parandaluar ndikimet negative.

E drejta për veshje dhe shtrat nënkupton mundësinë që fëmija të përdorë të vetat, dhe nëse ato nuk janë të disponueshme, institucioni është i detyruar t'i sigurojë ato. E drejta për higjienë personale kërkon që institucioni të sigurojë kushte dhe vegla për ruajtjen e higjienës, dhe e drejta për ushqim nënkupton tre vakte në ditë në terma të rregullt dhe me një minimum ushqyes që siguron shëndet të mirë, me norma të qarta për përgatitjen e ushqimit. Brenda kuadrit të risocializimit, trajtimi ofrohet përmes programeve të rregullta dhe specifike, punës, arsimit, aktiviteteve të kohës së lirë, sporteve dhe rekreacionit, si dhe mbështetjes mjekësore dhe psikologjike.

Regjimi i veçantë për fëmijët parashikon vuajtjen e dënimit në një institucion të posaçëm penal dhe korrektues, të ndarë nga të rriturit, me akomodim të veçantë për djemtë dhe vajzat. Duke vepruar kështu, institucionet duhet të sigurojnë vetëm aq barriera sigurie sa janë të nevojshme për të parandaluar arratisjen, të vendosura në një mënyrë që të mos shkaktojë dëmtim fizik në rast të një përpjekjeje arratisjeje.

²⁸ Ligji për Ekzekutimin e Sanksioneve, "Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë" Nr. 99 nga 21.5.2019

Një parim kyç është se individualizimi, që nënkupton numrin e fëmijëve në një institucion, dhe organizimin e një "reparti të hapur", duhet të planifikohet në mënyrë që fëmija të përparojë gradualisht në një mjedis më pak kufizues, nëse ai tregon vetëdisiplinë dhe nuk ka rrezik arratisjeje. Procedura e pranimit duhet të minimizojë efektet negative psikologjike të privimit nga liria. Akomodimi me natë, si rregull, është në dhoma të ndara, përveç kur, për shkak të mungesës së hapësirës, më shumë fëmijë akomodohen në një dhomë, por numri nuk duhet të kalojë pesë dhe ofrohet mbikëqyrje e vazhdueshme.

Arsimi është i detyrueshëm, me arsim fillor dhe të mesëm të organizuar në institucion, dhe kur kjo nuk është e mundur, fëmijët ndjekin shkollën në vendin ku ndodhet institucioni. Paralelisht, programet e trajnimit profesional dhe detyrat e punës ofrohen në përputhje me aftësitë fizike dhe psikologjike, interesat e fëmijës dhe aftësitë e institucionit. Orari ditor ofron aktivitete sistematike sportive dhe të kohës së lirë (dy orë në ditë jashtë ose në sallë), përmbajtje kulturore dhe argëtuese dhe kohë për trajnim dhe arsim profesional. Kujdesi shëndetësor ofrohet sipas nevojave zhvillimore, me kontrole të rregullta mjekësore, informim të familjes/kujdestarit, pëlqim për trajtim spitalor dhe ekzaminime sistematike dy herë në vit. Kontakti me familjen inkurajohet gjithashtu përmes mundësisë së mungesës dy herë në vit (deri në 14 ditë jashtë periudhës shkollore), varësisht nga sjellja dhe angazhimi ndaj mësimin.

Kontaktet me familjen dhe komunitetin garantohen përmes vizitave të pakufizuara në familjen e ngushtë brenda kuadrit të rregullave të shtëpisë, korrespondencës me prindërit dhe të afërmit, me mundësinë e zgjerimit të rrethit me miratimin e drejtorit, si dhe duke marrë dërgesa (veshje, sende personale, libra, gazeta) dhe para që shpenzohen në përputhje me rregullat e shtëpisë. Dieta në një shtëpi korrektuese është e organizuar në tre vakte në ditë, me një minimum më të lartë të energjisë të përcaktuar për fëmijët, me një regjim të veçantë për të sëmurët. Veshjet dhe këpucët ofrohen falas për ata që nuk i kanë. Shtëpia është e detyruar të përmbushë nevojat më urgjente të fëmijëve të cilët, pa asnjë faj të tyre, nuk punojnë dhe nuk kanë mjete. Caktimi dhe ekzekutimi i masave edukative ka një qëllim të qartë risocializimi, d.m.th. mbrojtje, edukim, edukim, riedukim, socializim, ndihmë dhe kujdes për zhvillimin e duhur të personit. Masa e referimit në një shtëpi përmirësuese zgjat të paktën një dhe më së shumti pesë vjet, d.m.th. deri në moshën 23 vjeç, dhe mund të vendoset vetëm një herë. Pas pranimit, ekipi i ekspertëve zhvillon një plan individual sipas të cilit kryhet programi i trajtimit, mësimdhënia dhe trajnimi praktik; fëmijët caktohen në grupe të vogla edukative sipas moshës dhe karakteristikave personale, në mënyrë që të mundësohet një qasje e individualizuar dhe të parandalohen ndikimet negative.

Masat disiplinore janë të kufizuara dhe proporcionale. Mbyllja në vetmi si një masë e veçantë për të ruajtur rendin dhe disiplinën nuk lejohet për fëmijët. Për shkelje më të rënda, mund të përdoret izolimi i përkohshëm në një dhomë të veçantë për pesë deri në shtatë ditë, gjatë së cilës ekipi i ekspertëve kryen aktivitete korigjuese të synuara; izolimi gjithashtu mund të shtyhet nëse qëllimi mund të arrihet pa të.

Në mars të vitit 2024, u miratuan ndryshimet në Ligj, të cilat përfshijnë edhe rekomandimin e UNICEF-it për të ndarë vajzat nga të rriturit në institucionet përmirësuese²⁹.

Ligji për Mbrojtjen Sociale³⁰ përcakton sistemin dhe organizimin e mbrojtjes sociale, të drejtat e përdoruesve, llojin e shërbimeve dhe mënyrën e ofrimit të tyre. Me Ligjin, mbrojtja sociale nuk kufizohet vetëm në të drejtat monetare, por përfshin edhe shërbime dhe masa që synojnë mbështetjen e individit në të gjitha sferat e jetës, duke përfshirë arsimin, shëndetësinë, strehimin, mbrojtjen e familjes dhe fëmijëve. Me tekstin e ri të Ligjit nga viti 2019, disa nga të drejtat dhe shërbimet e përfshira në Ligjin e mëparshëm u ndryshuan dhe/ose u riformuluan, dhe në të njëjtën kohë u ofrua një numër i konsiderueshëm i të drejtave dhe shërbimeve krejtësisht të reja për mbrojtje sociale, siç janë shërbimet në shtëpi, në komunitet dhe mbrojtja jo-familjare³¹. Zhvillimi i këtij lloji shërbimesh është në përputhje me objektivat e procesit të deinstitutionalizimit, i cili duhet të kontribuojë në lehtësimin dhe mbështetjen e procesit të zhvendosjes së përdoruesve nga institucionet e mbrojtjes sociale nga njëra anë, por edhe në parandalimin e institutionalizimit dhe riinstitutionalizimit të mëtejshëm, përmes mbështetjes në shtëpi dhe komunitet, nga ana tjetër³². Ligji gjithashtu mundësoi futjen e familjeve kujdestare të specializuara për fëmijët me nevoja komplekse, duke përfshirë fëmijët që janë viktimë të dhunës në familje, fëmijët në rrezik, fëmijët në konflikt me ligjin dhe fëmijët me aftësi të kufizuara³³.

Ligji prezanton parime themelore që sigurojnë mbrojtjen dhe pjesëmarrjen e përdoruesve: pjesëmarrjen, individualizimin, fuqizimin, respektin për integritetin, privatësinë, interesin më të mirë dhe mjedisin më pak kufizues. Përveç kësaj, përdoruesi, dhe në rastin e fëmijëve në përputhje me moshën dhe pjekurinë e tyre, ka të drejtë të marrë pjesë në vlerësimin e situatës, përzgjedhjen e shërbimeve dhe ofruesit, si dhe në përgatitjen e një plani individual.

²⁹ Komisioni Evropian. (2024). Raporti i vitit 2024 për Maqedoninë e Veriut

³⁰ Ligji për Mbrojtjen Sociale, "Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë" Nr. 104 e datës 23.5.2019

³¹ Komiteti i Helsinkit për të Drejtat e Njeriut. (2021). 10 vjet që nga ratifikimi i Konventës për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara. <<https://mhc.org.mk/wp-content/uploads/2021/12/10-godini-ratifikacija-na-kplp.pdf>>

³² Komiteti i Helsinkit për të Drejtat e Njeriut, 2021

³³ Bojadzi, V. (2020). Raport alternativ i organizatave joqeveritare mbi situatën e të drejtave të fëmijëve në Maqedoni. Ambasada e Parë e Fëmijëve në Botë "Megjashi".

Këto parime janë veçanërisht të rëndësishme në kontekstin e fëmijëve jashtë kujdesit familjar, të cilëve u ofrohet mbështetje bazuar në nevojat dhe potencialin e tyre. Në fushën e kujdesit jo-familjar, Ligji parashikon disa shërbime: jetesë të mbështetur, kujdes familjar dhe vendosje në një institucion. Jetesa e mbështetur ofrohet në një njësi të veçantë banimi, me ndihmën e profesionistëve ose personave të tjerë në kryerjen e aktiviteteve bazë dhe instrumentale në jetën e përditshme. Jetesa e mbështetur ofrohet për personat me aftësi të kufizuara dhe për fëmijët pa kujdes prindëror mbi 14 vjeç deri në përfundimin e arsimit të mesëm, me qëllim që t'u mundësojë atyre të jetojnë në mënyrë të pavarur. Ndihma mund të jetë e rastit, ditore ose 24-orëshe, dhe një maksimum prej pesë personash, ose shtatë fëmijë pa prindër ose kujdes prindëror, mund të akomodohen në një njësi të mbështetur jetese.

Kujdesi familjar është një formë kyçe e mbrojtjes dhe përfshin kujdes të përgjithshëm, të specializuar, të rastit, ndërhyrës dhe të farefisnisë. Kujdesi i përgjithshëm ofron kujdes 24-orësh dhe përmbushjen e nevojave themelore të fëmijëve dhe personave pa mbështetje familjare. Kujdesi i specializuar ofrohet për fëmijët që janë viktimë të dhunës në familje, fëmijët në rrezik, fëmijët në konflikt me ligjin dhe fëmijët me aftësi të kufizuara. Kjo dispozitë lejon zhvillimin e familjeve të specializuara kujdestare për fëmijët me nevoja komplekse, e cila është një pjesë e rëndësishme e politikave kombëtare të deinstitutionalizimit. Kujdesi ndërhyrës zbatohet në situata emergjente, derisa të gjendet një zgjidhje e përhershme, ndërsa kujdesi i rastit ofron kujdes afatshkurtër kur kujdestarët kanë nevojë për pushim, terapi ose trajtim. Qendra e Punës Sociale mund të akomodojë një maksimum prej pesë personash në një familje kujdestare, duke marrë parasysh kushtet dhe mundësitë për akomodimin e familjes.

Ligji parashikon disa lloje institucionesh për mbrojtje sociale jashtëfamiljare: 1. shtëpi banimi; 2. shtëpi për ndihmë dhe kujdes; 3. institucion edukues; 4. institucion për trajtim dhe rehabilitim; 5. shtëpi grupore dhe 6. Institucion për pranimin e azilkërkesve. Vendosja në një institucion është forma më kufizuese e mbrojtjes jashtëfamiljare, por mbetet e rëndësishme për kategoritë e përdoruesve pa mundësi të tjera kujdesi. Për fëmijët, ky shërbim përfshin arsimin, edukimin, zhvillimin e aftësive jetësore, aktivitete kulturore dhe rekreative. Për fëmijët në konflikt me ligjin të vendosur në një institucion edukues, shërbimi përfshin gjithashtu risocializimin, riintegrimin, edukimin, aksesin në arsim dhe mbështetje arsimore, kalimin e organizuar të kohës së lirë dhe shërbime të tjera risocializimi, në përputhje me Ligjin për Drejtësinë për Fëmijë.

Ligji për Mbrojtjen e Fëmijëve³⁴ përcakton kornizën bazë për realizimin, promovimin dhe mbrojtjen e të drejtave të fëmijëve, duke e trajtuar mbrojtjen e fëmijëve si një aktivitet me interes publik. Qëllimi i Ligjit është të sigurojë kushte për një standard jetese që do të mundësojë zhvillimin e plotë fizik, psikologjik, emocional, moral dhe social të çdo fëmije. Mbrojtja zbatohet përmes realizimit të të drejtave, mbështetjes financiare dhe institucionale, si dhe përmes zhvillimit të shërbimeve dhe institucioneve në nivel kombëtar dhe lokal. Njësitë shtetërore dhe të vetëqeverisjes vendore kanë detyrimin të ofrojnë mbështetje të përshtatshme për prindërit në kujdesin dhe edukimin e fëmijëve dhe të krijojnë një rrjet të aksesueshëm të institucioneve të mbrojtjes së fëmijëve, siç janë kopshtet, qendrat e kujdesit ditor dhe shërbimet komunitare.

Ligji bazohet në parimet e mbrojtjes së të drejtës për jetën dhe zhvillimin e fëmijës, respektimin e interesave më të mira të fëmijës, aksesin e barabartë dhe mosdiskriminimin, respektimin e lirisë, sigurisë dhe dinjitetit personal, të drejtën e shprehjes, shoqërimit dhe arsimit, si dhe sigurimin e kushteve për një jetë të shëndetshme. Këto parime janë plotësisht në përputhje me KDF-në dhe formojnë bazën për politikën publike dhe praktikën institucionale që synojnë përmirësimin e situatës së fëmijëve.

Ligji e përcakton një fëmijë si një person deri në moshën 18 vjeç, dhe për personat me aftësi të kufizuara fizike ose intelektuale, mbrojtja vazhdon deri në moshën 26 vjeç, duke njohur kështu nevojën për mbështetje dhe përfshirje të vazhdueshme. E drejta e fëmijës sigurohet përmes formave të ndryshme të mbështetjes, siç janë përfitimet për fëmijë, shërbimet e zhvillimit të hershëm të fëmijërisë, shërbimet sociale dhe shëndetësore, kujdesi institucional dhe jo-institucional, si dhe programet speciale për familjet në situata të cënueshme.

Edhe pse kuadri ligjor është kryesisht në përputhje me standardet ndërkombëtare dhe ligjin e BE-së, zbatimi i tij mbetet një sfidë për shkak të problemeve me llogaridhënien, kapacitetin, mbikëqyrjen dhe financimin³⁵.

³⁴ Konsoliduar tekst në Ligjin për mbrojtjen e fëmijëve, i cili përfshijë: Ligji për mbrojtjen e fëmijëve („Сл. весник на Република Македонија“ бр. 23/13); Законот за изменување и дополнување на Законот за заштита на децата („Сл. весник на Република Македонија“ бр. 12/14); Законот за изменување и дополнување на Законот за заштита на децата („Сл. весник на Република Македонија“ бр. 44/14); Законот за изменување и дополнување на Законот за заштита на децата („Сл. весник на Република Македонија“ бр. 144/14); Законот за изменување и дополнување на Законот за заштита на децата („Сл. весник на Република Македонија“ бр. 10/15); Законот за изменување и дополнување на Законот за заштита на децата („Сл. весник на Република Македонија“ бр. 25/15); Законот за изменување и дополнување на Законот за заштита на децата („Сл. весник на Република Македонија“ бр. 150/15); Законот за изменување и дополнување на Законот за заштита на децата („Сл. весник на Република Македонија“ бр. 192/15); Законот за изменување и дополнување на Законот за заштита на децата („Сл. весник на Република Македонија“ бр. 27/16); Законот за изменување и дополнување на Законот за заштита на децата („Сл. весник на Република Македонија“ бр. 163/17); Законот за изменување и дополнување на Законот за заштита на децата („Сл. весник на Република Македонија“ бр. 21/18*); Законот за изменување и дополнување на Законот за заштита на децата („Сл. весник на Република Македонија“ бр. 198/18); Законот за изменување и дополнување на Законот за заштита на децата („Сл. весник на Република Северна Македонија“ бр. 104/2019); Законот за изменување и дополнување на Законот за заштита на децата („Сл. весник на Република Северна Македонија“ бр. 146/19) и Законот за изменување и дополнување на Законот за заштита на децата („Сл. весник на Република Северна Македонија“ бр. 275/19) и Законот за дополнување на Законот за заштита на децата („Сл. весник на Република Северна Македонија“ бр. 311/20).

³⁵ Komisioni Evropian, 2024

Në të njëjtën kohë, shumica Interesat më të mira të fëmijës janë shpesh më deklarative sesa një parim udhëzues substancial për mbrojtjen e të drejtave të fëmijës në familje, në institucionet shëndetësore dhe arsimore, dhe veçanërisht nga qendrat e punës sociale³⁶.

Strategjia Kombëtare e Deinstitutionalizimit "Timjanik" 2018 - 2027³⁷ u miratua nga Qeveria në vitin 2017 dhe është një dokument strategjik kyç për reformën e sistemit të mbrojtjes sociale me qëllim promovimin e të drejtave dhe dinjitetit të personave në kujdes institucional. Strategjia e përcakton deinstitutionalizimin si një proces të mbylljes së institucioneve dhe njëkohësisht zhvillimit të shërbimeve të bazuara në komunitet, bazuar në standardet e të drejtave të njeriut, pjesëmarrjen dhe përfshirjen.

Vizioni themelor i Strategjisë është të krijojë një sistem shërbimesh sociale të bazuar në respektimin e të drejtave të njeriut, i cili siguron akses të barabartë, përfshirje dhe respekt për nevojat individuale dhe zgjedhjen e përdoruesve. Ajo promovon një qasje në të cilën kujdesi i bazuar në komunitet nuk është vetëm një transformim hapësinor, por një ndryshim themelor në mënyrën se si ofrohen shërbimet, duke i fuqizuar personat për të jetuar jetë të pavarura dhe dinjitoze. Duke vepruar kështu, deinstitutionalizimi bazohet në katër qëllime themelore: transformimin dhe mbylljen e institucioneve, zhvendosjen e përdoruesve në komunitet, zhvillimin dhe ofrimin e shërbimeve komunitare dhe parandalimin e institucionalizimit të rri.

Strategjia thekson se kujdesi institucional është joefikas dhe i dëmshëm, pasi çon në depersonalizim, izolim dhe varësi të përdoruesve. Dokumenti e njeh deinstitutionalizimin si një "të mirë publike", e cila ofron përfitime të përgjithshme përmes kujdesit më të mirë, forcimit të të drejtave të përdoruesve dhe një cilësie më të mirë jetese për të gjithë komunitetin³⁸.

Strategjia parashikon një transformim të plotë të institucioneve ekzistuese të kujdesit rezidencial dhe zëvendësimin e tyre me mbështetje dhe shërbime jetese të bazuara në komunitet. Duke vepruar kështu, ajo nuk pret një heqje të plotë të të gjitha formave të akomodimit, por më tepër një transformim në zgjidhje të vogla, fleksibile dhe humane, siç janë shtëpitë e vogla në grup me një maksimum prej gjashtë personash dhe modelet e jetesës së mbështetur. Këto forma duhet të mundësojnë kujdes të individualizuar, mbështetje për jetesë të pavarur dhe integrim në komunitet.

³⁶ Bojadzi, 2020.

³⁷ Strategjia Kombëtare e Deinstitutionalizimit "Timjanik" 2018 - 2027

³⁸ Hamilton dhe Bina, 2024

Sipas UNICEF-it, Strategjia përfaqëson një hap të rëndësishëm drejt standardeve evropiane, por zbatimi përballë me kufizime serioze dhe disa fëmijë vazhdojnë të vendosen në shtëpi të vogla në grupe, veçanërisht fëmijët me nevoja të veçanta edukuese, çrregullime të sjelljes ose fëmijët romë, për të cilët është më e vështirë të ofrohet kujdes në një mjedis familjar³⁹.

Strategjia i kushton rëndësi të veçantë transformimit të institucioneve për fëmijë dhe Institucionit Special në Demir Kapi, të cilat identifikohen si prioritete për shkak të kushteve të këqija dhe nevojës për trajtim njerëzor të përdoruesve. Për fëmijët, qëllimi është të zëvendësohet vendosja institucionale me kujdes familjar ose të ngjashëm me familjen, duke përfshirë familjet kujdestare dhe jetesën e mbështetur. Strategjia promovon idenë se çdo fëmijë duhet të rritet në një mjedis familjar dhe të ketë qasje në arsim të rregullt, një grup bashkëmohatarësh dhe aktivitete komunitare.

Megjithatë, shërbimet komunitare nuk janë zhvilluar mjaftueshëm, gjë që e bën të vështirë transferimin e fëmijëve në mjedise familjare⁴⁰. Mungojnë alternativa për jetesë të pavarur, ndihmë personale dhe shërbime mbështetëse për familjet biologjike, gjë që kufizon qëndrueshmërinë afatgjatë të procesit, veçanërisht për fëmijët me aftësi të kufizuara⁴¹.

Strategjia kërkon mbylljen/transformimin e institucioneve rezidenciale dhe një kalim në shërbime të bazuara në komunitet, gjë që nuk përfshin vetëm zhvendosjen fizike, por edhe një transformim të marrëdhënieve të pushtetit, shpërbërjen e sistemit departamental, braktisjen e uniformave dhe promovimin e punës në grup, një model projekti dhe punonjës kyç që udhëheqin plane të personalizuara. Sistemi i ri mbështetet në kujdesin e personalizuar, punën ndërsektoriale dhe trajnimin e vazhdueshëm. Prandaj, strategjia parashikon forcimin e kompetencave për punën në komunitet (këshillim, ekipe mobile, mbështetje në shtëpi, jetesë e mbështetur), si dhe licencimin e ofruesve dhe profesionistëve dhe krijimin e menaxhimit të rasteve. Janë punonjësit e institucioneve ata që duhet të marrin ritrajnim dhe mbështetje për rolet e reja (mbështetje në shtëpi, koordinim me shkollat/shëndetësi), sepse përndryshe, ekziston rreziku që "logjika institucionale" të transferohet në shërbimet e reja⁴².

³⁹ Hamilton dhe Bina, 2024.

⁴⁰ Hamilton dhe Bina, 2024.

⁴¹ Hamilton dhe Bina, 2024.

⁴² Hamilton dhe Bina, 2024.

Strategjia parashikon zhvillimin e shërbimeve të ndryshme dhe të adaptueshme mbështetëse, të cilat ndryshojnë në fushëveprim dhe intensitet dhe përfshijnë ndihmë dhe kujdes në shtëpi, qendra ditore, rehabilitim/riintegrim, risocializim, shërbime kujdesi të përkohshme, akomodim të përkohshëm, shtëpi ndërmjetëse, jetesë të mbështetur, kujdes familjar dhe, në raste të jashtëzakonshme dhe të përkohshme, vendosje në njësi të vogla banimi.

Për fëmijët, Strategjia përcakton kujdesin familjar ose të ngjashëm me familjen si standard, duke përfshirë familjet kujdestare, kujdesin dhe mbështetjen nga të afërmit, jetesë emergjente (për adoleshentët/të rinjtë më të rritur), me mbështetje intensive për përfshirje (shkollë e rregullt, bashkëmoshatarë, aktivitete komunitare). Kthimi në komunitetin e origjinës është parimi i rekomanduar, por me të drejtën e fëmijës për të zgjedhur se ku do të jetojë. Strategjia parashikon një rritje të numrit dhe cilësisë së familjeve kujdestare, duke përfshirë kujdesin e specializuar për fëmijët me aftësi të kufizuara ose nevoja komplekse, dhe një reformë të procedurave të birësimit.

Strategjia i njeh shtëpitë e vogla në grup si një mjet kalimtar në transformim, me një kufizim të qartë se ato nuk duhet të bëhen një zgjidhje standarde. Ato duhet të jenë të vogla (deri në gjashtë persona), të hapura për komunitetin, me plane të personalizuar dhe me qëllim kalimin në një formë jetese familjare ose të pavarur. Megjithatë, praktika tregon një mbështetje të tepruar në shtëpitë e vogla në grup, për shkak të mungesës së familjeve kujdestare dhe shërbimeve intensive në shtëpi⁴³.

Edhe pse Strategjia i jep përparësi fëmijëve me aftësi të kufizuara, ende nuk ka mbulim të mjaftueshëm të kategorive të tjera të të ashtuquajturve "të vështirë për t'u vendosur", të cilat përfshijnë edhe fëmijët në rrezik delinkuence dhe fëmijët me çrregullime të sjelljes, të cilët, për shkak të mungesës së shërbimeve të nevojshme, shpesh përfundojnë në shtëpi të vogla në grup të destinuar për probleme edukuese dhe sociale, gjë që nuk është gjithmonë e përshtatshme për nevojat e tyre⁴⁴.

Strategjia Kombëtare për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara 2023 - 2030⁴⁵ është një dokument bazë për zbatimin e KDPAK-së dhe për të siguruar përfshirjen e tyre të plotë në të gjitha sferat e jetës shoqërore.

⁴³ Hamilton dhe Bina, 2024.

⁴⁴ Hamilton dhe Bina, 2024.

⁴⁵ Strategjia Kombëtare për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara 2023 - 2030.

Strategjia plotëson Strategjinë Kombëtare për Deinstitutionalizimin 2018 - 2027, duke siguruar vazhdimësi në procesin e kalimit në shërbime të bazuara në komunitet dhe duke përmirësuar mundësitë për jetesë të pavarur të personave me aftësi të kufizuara. Strategjia bazohet në një qasje të bazuar në të drejtat e njeriut dhe përcakton barazinë, aksesueshmërinë dhe jetesën e pavarur si parime kryesore në zhvillimin e politikave dhe shërbimeve për personat me aftësi të kufizuara.

Në fushën strategjike prioritare – Fëmijët, Mbrojtja Sociale dhe Jetesa e Pavarur, Strategjia thekson nevojën për të përmirësuar sistemin e mbrojtjes së fëmijëve dhe mbrojtjes sociale me qëllim krijimin e kushteve për jetë të pavarur dhe integrim në komunitet. Duke vepruar kështu, qëllimi kryesor është të sigurohet mbulim më i madh dhe akses në shërbime cilësore për personat me aftësi të kufizuara dhe familjet e tyre deri në vitin 2030, si mbështetje për jetë të pavarur dhe një standard të përshtatshëm jetese.

Strategjia parashikon zhvillimin dhe zgjerimin e shërbimeve për jetë të mbështetur, asistencë personale, qendra ditore, si dhe shërbime të ndërhyrjes së hershme dhe mbështetje këshillimore për familjet. Duke vepruar kështu, ajo thekson rëndësinë e disponueshmërisë së të gjitha shërbimeve dhe objekteve publike, përshtatjen e sistemit arsimor dhe mbështetjen e prindërve dhe kujdestarëve të fëmijëve me aftësi të kufizuara. Një nga gjërat e parashikuara nga Strategjia është qasja e koordinuar midis Ministrisë së Punës dhe Politikës Sociale, Ministrisë së Shëndetësisë dhe Ministrisë së Arsimit në zhvillimin dhe ofrimin e këtyre shërbimeve.

Lidhur me fëmijët, Strategjia thekson se përparësia është ofrimi i mundësive për rritje dhe zhvillim në një mjedis familjar dhe parandalimi i institucionalizimit të tyre. Parashikohet një rritje e numrit të shtëpive të vogla në grupe dhe zhvillimi i formave alternative të kujdesit, paralelisht me përmirësimin e aksesit në shërbimet arsimore dhe shëndetësore.

Në fushën e jetesës së pavarur, Strategjia përcakton një detyrim për të krijuar një sistem të formave të mbështetura të strehimit dhe shërbimeve të aksesueshme në komunitet, me fokus tek personat me aftësi të kufizuara intelektuale dhe psikosociale. Përveç kësaj, parashikohet të krijohet një rrjet ofruesish të licencuar të shërbimeve të jetesës së mbështetur dhe të zgjerohen kapacitetet për mbështetje ditore dhe rehabilituese deri në vitin 2030.

Strategjia Kombëtare për Parandalimin dhe Drejtësinë për Fëmijët 2022 - 2027⁴⁶, së bashku me **Planin e Veprimit për vitet 2022 - 2023**, është një dokument kyç që drejton politikën shtetërore drejt krijimit të një sistemi drejtësie miqësor për fëmijët dhe që ndjek standardet dhe rekomandimet ndërkombëtare të Konventës për të Drejtat e Fëmijëve. Këshilli Shtetëror për Parandalimin e Delikuencës së Fëmijëve është organi zbatues për Strategjinë, një organ autonom i themeluar në vitin 2009, roli i të cilit është të monitorojë dhe vlerësojë zbatimin e legjislacionit dhe politikave për drejtësinë për fëmijët.

Vizioni themelor i Strategjisë është krijimi i një sistemi drejtësie që respekton individualitetin e secilit fëmijë, njeh nevojat e tyre dhe ofron kushte për zhvillim personal, rehabilitim dhe riintegrim në shoqëri. Nën termin e zakonshëm "fëmijë (në rrezik)në kontakt me ligjin ose në konflikt me të", dokumenti mbulon të gjitha kategoritë e fëmijëve që mund të vijnë në kontakt me sistemin e drejtësisë, d.m.th. fëmijët në rrezik, fëmijët në konflikt me ligjin, fëmijët viktimë dhe fëmijët dëshmitarë të krimeve. Ky fushëveprim i gjerë konfirmon vendosmërinë për të trajtuar jo vetëm pasojat, por edhe shkaqet që i sjellin fëmijët në kontakt me sistem, me theks në parandalimin dhe mbështetjen në komunitet. Me rëndësi të veçantë është parimi që fëmijët nën moshën minimale të përgjegjësisë penale nuk duhet të trajtohen si autorë, por si fëmijë që kanë nevojë për kujdes, mbrojtje dhe mbështetje të veçantë brenda familjes së tyre. Në raste të jashtëzakonshme, kur vendosja jashtë shtëpisë është e nevojshme, ajo duhet të jetë në një mjedis familjar, me mbikëqyrje të rregullt gjyqësore dhe për periudhën më të shkurtër të mundshme.

Strategjia është ndërtuar mbi parime themelore që përcaktojnë aksesin në drejtësi për fëmijët dhe përfshijnë: të drejtën për jetë, mbijetesë dhe zhvillim, zbatimin e interesave më të mira, trajtim dinjitoz dhe të dhembshur, pjesëmarrjen aktive dhe të drejtën për t'u dëgjuar, mbrojtjen nga dhuna dhe shfrytëzimi, mosdiskriminimin, konfidencialitetin dhe privatësinë, sigurinë ligjore, si dhe detyrimin për vendosje institucionale dhe heqje lirie si masa të fundit. Këto parime janë të pranishme në të gjithë dokumentin dhe përfaqësojnë udhëzime praktike se si duhet të duket trajtimi i përditshëm i një fëmije, që nga kontakti i parë me policinë, përmes fazës së ndjekjes penale dhe gjyqimit, deri te zbatimi i masave dhe riintegrimi në komunitet.

Në përputhje me standardet ndërkombëtare dhe KDF-në, Strategjia inkurajon fuqimisht përdorimin e masave të bazuara në komunitet si qasjen kryesore për të punuar me fëmijët në konflikt me ligjin.

⁴⁶ Strategjia Kombëtare për Parandalimin dhe Drejtësinë për Fëmijët në Republikën e Maqedonisë së Veriut (2022 - 2027) dhe Plani i Veprimit (2022 - 2023).

Këto masa synojnë jo vetëm parandalimin e recidivizmit, por edhe t'i mundësojnë fëmijës të marrë përgjegjësi për veprimet e tij ose të saj dhe të rifitojë rolin e tij ose të saj konstruktiv në shoqëri. Strategjia njih disa forma të masave të bazuara në komunitet: masa diversionale që i largojnë rastet nga procesi formal gjyqësor; alternativa ndaj paraburgimit gjatë fazës së hetimit; sanksione jo-burgosëse që zëvendësojnë masën institucionale me mbikëqyrje dhe rehabilitim në komunitet; dhe drejtësi restauruese, e cila, përmes ndërmjetësimit viktimë-kryes, konferencave familjare ose shërbimit në komunitet, lejon riparimin e dëmit dhe rivendosjen e një marrëdhënieje me komunitetin.

Edhe pse këto mekanizma ekzistojnë në kuadrin ligjor, zbatimi i tyre në praktikë është i kufizuar. Të dhënat nga viti 2017 deri në vitin 2020, të paraqitura në Strategji, tregojnë se masat e parandalimit dhe ndërmjetësimit përdoren rrallë, dhe numri i masave alternative është i vogël. Prandaj, në vitin 2020, prokurorët publikë zbatuan masa parandaluese vetëm për 23 fëmijë, ndërsa masa alternative u vendosën për pesë fëmijë, të gjithë meshkuj. Shërbimi komunitar nuk u zbatua fare. Gjykatat pothuajse nuk i referojnë çështjet për ndërmjetësim, ndërsa prokurorët publikë tregojnë një trend pozitiv të vogël, por të qëndrueshëm. Këto shifra ilustronë qartë hendekun midis mundësive legjislative dhe zbatimit praktik. Sistemi vazhdon të mbështetet shumë më tepër në procedurat formale sesa në zgjidhjet e bazuara në komunitet, gjë që kufizon potencialin edukativ dhe risocializues të masave.

Në pjesën që ka të bëjë me privimin nga liria, Strategjia merr standardet themelore nga KDF dhe i konkretizon ato në një kontekst kombëtar. Privimi nga liria përcaktohet si një masë e fundit, e cila duhet të jetë proporcionale dhe me kohëzgjatjen më të shkurtër. Dokumenti thekson se qëllimi i çdo forme të ndalimit është riintegrimi shoqëror i fëmijës, jo ndëshkimi. Në këtë drejtim, fëmijëve duhet t'u ofrohet arsim, trajnim profesional, aktivitete rekreative, kontakt me familjen, kujdes shëndetësor dhe mbështetje psikosociale. Theksohet veçanërisht nevoja për ndarjen e fëmijëve nga të rriturit, ekzaminimin e rregullt mjekësor, mbrojtjen nga dhuna dhe krijimin e një sistemi ankesash dhe mbikëqyrje të pavarur.

Në përputhje me Strategjinë Kombëtare të Deinstitutionalizimit 2018 - 2027, Strategjia parashikon mbylljen graduale të institucioneve të mëdha dhe transformimin e tyre në njësi të vogla organizative me një model funksionimi të bazuar në familje, të integruara në komunitetin lokal. Kështu, institucionet që më parë kujdeseshin për fëmijët me probleme edukuese dhe sociale dhe sjellje të çrregullta, tani funksionojnë si shtëpi të vogla në grupe në vende të ndara, duke përdorur të njëjtat burime në mjedis si qytetarët e tjerë.

Përveç masave të rehabilitimit dhe risocializimit, Strategjia thekson gjithashtu rëndësinë e pjesëmarrjes aktive të fëmijëve në të gjitha fazat e procesit të drejtësisë, që do të thotë se pikëpamjet, mendimet dhe shqetësimet e tyre duhet të merren parasysh kur merren vendime që i prekin drejtpërdrejt, dhe procedurat duhet të jenë të kuptueshme dhe të përshtatura për moshën dhe pjekurinë e fëmijës. Në të njëjtën kohë, fëmijët duhet të kenë qasje në informacion, mbështetje nga përfaqësuesit ligjorë dhe profesionistët e trajnuar, dhe proceset duhet të jenë të lira nga diskriminimi, stigmatizimi dhe formaliteti i tepërt.

Plani Kombëtar i Veprimit për të Drejtat e Fëmijëve në Republikën e Maqedonisë së Veriut 2025 – 2029⁴⁷ është një dokument kyç kombëtar që rinovon politikën e shtetit në fushën e të drejtave të fëmijëve pas një ndërprerjeje prej gati një dekade, duke marrë parasysh se Plani i mëparshëm skadoi në vitin 2015. Përgatitja e Planit të Veprimit u bë disa vite pasi Komiteti për të Drejtat e Fëmijës shprehu shqetësimin se, pas skadimit të Planit Kombëtar të Veprimit për të Drejtat e Fëmijës në vitin 2015, nuk ishte zhvilluar asnjë plan i ri veprimi ose dokument tjetër strategjik që adresonte posaçërisht të drejtat e fëmijëve dhe i kërkoi Qeverisë të rrisë përpjekjet e saj për të zhvilluar një politikë dhe strategji gjithëpërfshirëse për fëmijët, duke mbuluar të gjitha fushat e KDF-së dhe duke siguruar burime të mjaftueshme njerëzore, teknike dhe financiare për zbatimin e saj⁴⁸. Plani i ri i Veprimit, i miratuar në vitin 2025, i përgjigjet drejtpërdrejt këtij rekomandimi dhe përfaqëson një kornizë për zbatimin e integruar të të drejtave të fëmijëve.

Dokumenti është në përputhje me standardet dhe politikat evropiane, në veçanti me Strategjinë e Bashkimit Evropian për të Drejtat e Fëmijës, Garancinë Evropiane për Fëmijë dhe Strategjinë e Këshillit të Evropës për të Drejtat e Fëmijëve. Duke vepruar kështu, Plani i Veprimit nuk dublikon strategjitë ekzistuese kombëtare, por përkundrazi siguron koordinim dhe sinergji me instrumente të tjera që lidhen me fëmijët. Në të njëjtën kohë, dokumenti thekson se pavarësisht progresit të arritur në kuadrin ligjor dhe strategjik, në Republikën e Maqedonisë së Veriut ende ka sfida që lidhen me varfërinë e fëmijëve, aksesin në arsim dhe kujdes shëndetësor cilësor, dhunën dhe neglizhencën, si dhe mbështetjen e pamjaftueshme për fëmijët me aftësi të kufizuara dhe fëmijët në rrezik.

⁴⁷ Plani Kombëtar i Veprimit për të Drejtat e Fëmijëve në Republikën e Maqedonisë së Veriut 2025 - 2029

⁴⁸ Komiteti për të Drejtat e Fëmijëve, 2022.

Në seksionin kushtuar mjedisit familjar dhe kujdesit alternativ, brenda fushës së katërt prioritare, Plani i Veprimit parashikon forcimin dhe zgjerimin e rrjetit të familjeve kujdestare, veçanërisht familjeve kujdestare të specializuara për fëmijët me aftësi të kufizuara dhe fëmijët në rrezik, si dhe mbështetjen e fëmijëve në kujdes alternativ në kalimin drejt jetës së pavarur, përmes zhvillimit të një Programi për Aftësi Jetese të Pavarur dhe zhvillimit të shërbimeve të këshillimit dhe mentorimit.

Në fushën e pestë prioritare kushtuar fëmijëve me aftësi të kufizuara, dokumenti i referohet KDF-së dhe KDPAK-së, duke vendosur një detyrim për të krijuar një shoqëri gjithëpërfshirëse në të cilën të gjithë fëmijët mund të jetojnë me dinjitet dhe në mënyrë aktive në komunitetin e tyre. Aktivitetet përfshijnë identifikimin e hershëm të aftësive të kufizuara, aksesin në shërbimet publike, qendrat lokale të mbështetjes dhe programet e personalizuara të rehabilitimit dhe mbështetjes arsimore.

Strategjia Kombëtare (2020 – 2025) dhe Plani i Veprimit (2020 – 2022)⁴⁹ për Parandalimin dhe Mbrojtjen e Fëmijëve nga Dhuna bazohen në detyrimet që rrjedhin nga Konventa për të Drejtat e Fëmijëve dhe dokumente të tjera ndërkombëtare, me qëllim sigurimin e mbrojtjes sistematike dhe gjithëpërfshirëse të fëmijëve nga të gjitha format e dhunës. Parimet themelore mbi të cilat bazohet dokumenti janë mosdiskriminimi, interesat më të mira të fëmijës, e drejta për jetë, mbijetesë dhe zhvillim, si dhe e drejta për pjesëmarrje aktive të fëmijës në të gjitha çështjet që e prekin atë.

Strategjia thekson rolin e shtetit në ofrimin e mekanizmave për parandalim, identifikim dhe ndërhyrje në rastet e dhunës, por edhe në promovimin e një kulture me tolerancë zero ndaj dhunës. Duke vepruar kështu, theksohet nevoja për bashkëpunim shumësektorial midis institucioneve të sistemit të mbrojtjes sociale, arsimit, shëndetësisë dhe policisë, si dhe përfshirja aktive e familjes dhe komunitetit në proceset e mbrojtjes.

Vëmendje e veçantë i kushtohet fëmijëve që janë në rrezik të shtuar nga dhuna, siç janë fëmijët e rrugës, fëmijët pa kujdes prindëror dhe ata të vendosur në institucione, duke përfshirë shtëpitë edukative dhe përmirësuese dhe burgjet për të mitur. Hulumtimet e kryera midis fëmijëve në këto institucione tregojnë ekspozim të lartë ndaj abuzimit fizik dhe emocional, neglizhencës dhe stresit kronik.

⁴⁹Strategjia Kombëtare (2020 – 2025) dhe Plani i Veprimit (2020 – 2022) për parandalimin dhe mbrojtjen e fëmijëve nga dhuna

Brenda fushës së pestë strategjike - Mbrojtja dhe mbështetja e fëmijëve në sistemin e drejtësisë për fëmijët, parashikohet të forcohen mekanizmat për mbrojtjen, rehabilitimin dhe mbështetjen e fëmijëve që janë në kontakt me sistemin e drejtësisë. Të gjitha vendimet që kanë të bëjnë me fëmijët parashikohet të merren dhe të bazohen në parimin e interesave më të mira të fëmijës. Fëmijët që vijnë në kontakt me sistemin e drejtësisë duhet të kenë akses më të lehtë dhe t'u ofrohet ndihmë ligjore falas dhe efektive, veçanërisht kur janë të privuar nga liria e tyre. Për fëmijët në konflikt me ligjin, është e nevojshme të krijohen kushte dhe programe të përshtatshme për rehabilitimin, risocializimin dhe riintegrimin e tyre në komunitet, si dhe programe të specializuara për fëmijët autorë të veprave penale. Në këtë drejtim, zhvillimi i masave alternative dhe ndërmjetësimit është thelbësor, ndërsa institucionalizimi i fëmijëve duhet të jetë një mjet i fundit. Forcimi i kapaciteteve të ekspertëve në sistemin e drejtësisë për fëmijë është thelbësor për zbatimin efektiv të mekanizmave për mbrojtjen, rehabilitimin dhe mbështetjen e fëmijëve në kontakt me sistemin e drejtësisë për fëmijë.

3.1.3. Konteksti institucional dhe karakteristikat e institucioneve

Shtëpitë e vogla në grupe janë krijuar si një pjesë kyçe e procesit të deinstitutionalizimit në Republikën e Maqedonisë së Veriut, me qëllim ofrimin e një alternative ndaj institucioneve të mëdha dhe mundësimin e kushteve më afër jetës në komunitet. Ato janë vende ku një grup njerëzish që kanë nevojë për mbështetje jetojnë së bashku dhe marrin mbështetje nga profesionistë dhe punonjës të tjerë të kujdesit, në njësi banimi në komunitet.

Me mbylljen e të gjitha institucioneve rezidenciale për fëmijë, Republika e Maqedonisë ka krijuar një rrjet shtëpish të vogla në grupe, të cilat më shpesh funksionojnë nën ombrellën e ish-institucioneve dhe ndodhen në apartamente ose shtëpi me qira. Shumica e tyre janë njësi me pesë deri në tetë fëmijë ose të rritur për shtëpi, dhe numri i përgjithshëm i shtëpive publike të vogla në grupe të regjistruara në vitin 2024 është rreth 36, me objekte shpesh të menaxhuara nga organizata joqeveritare, me numrin e fëmijëve të akomoduar që ndryshon me kalimin e kohës.⁵⁰

⁵⁰ Hamilton dhe Bina, 2024.

Edhe pse shtëpitë e vogla në grupe përfaqësojnë një model më të mirë dhe më human të kujdesit krahasuar me institucionet e stilit të vjetër, Strategjia Kombëtare e Deinstitutionalizimit (2018 - 2027) paralajmëron se ato nuk duhet të konsiderohen si një zgjidhje standarde që përmbush të gjitha parimet e të drejtës për të jetuar në komunitet⁵¹. Duke vepruar kështu, është e nevojshme të zhvillohet paralelisht një sistem jetese të mbështetur, strehimi të përballueshëm dhe format e kujdesit të bazuara në familje, të cilat sigurojnë integrim dhe pavarësi të vërtetë.

Në thelb, shtëpitë e vogla në grupe nuk ofrojnë gjithmonë kujdes të ngjashëm me një mjedis familjar. Puna me turne dhe ndërrimi i shpeshtë i stafit kufizojnë krijimin e lidhjeve të qëndrueshme emocionale me fëmijët, dhe një numër i madh i tyre qëndrojnë në shtëpi dukshëm më gjatë se sa është menduar. Fëmijët me aftësi të kufizuara, me probleme edukuese dhe sociale ose sjellje të çrregullta shpesh mbeten më gjatë, pasi është më e vështirë të sigurohet vendosje familjare për këto grupe⁵². Prandaj, shteti duhet të zëvendësojë gradualisht shtëpitë e vogla në grupe me vendosjen e fëmijëve në një mjedis familjar, veçanërisht fëmijëve të vegjël dhe fëmijëve me aftësi të kufizuara⁵³.

Vendimi fillestar i shtetit për të marrë me qira apartamente në vend që të ndërtojë objekte të reja u motivua nga qëllimi për të shmangur qëndrueshmërinë e kësaj forme dhe për të theksuar karakterin e saj të përkohshëm, por praktika tregon se jo të gjitha ambientet e marra me qira janë përshtatur në mënyrë adekuate me nevojat e fëmijëve, dhe ekziston rreziku i përfundimit të kontratës së qirasë në një kohë kur shtëpitë janë ende të nevojshme⁵⁴.

Pavarësisht progresit pozitiv, mbeten sfida në aspektin e cilësisë së kujdesit, ofrimit të mbështetjes së personalizuar dhe integritit të plotë të fëmijëve në komunitet. Shtëpitë e vogla në grup duhet të jenë një formë kalimtare, jo një formë e përhershme akomodimi, me qëllim që të realizohet e drejta e çdo fëmije për t'u rritur në një mjedis familjar dhe për të marrë pjesë në mënyrë të barabartë në jetën e komunitetit. Duhet të bëhen përpjekje më të mëdha për të hequr barrierat mjedisore, për të siguruar strehim të përballueshëm dhe për të zhvilluar një sistem jetese të mbështetur, si dhe mundësi alternative të kujdesit familjar për fëmijët⁵⁵.

⁵¹Strategjia Kombëtare e Deinstitutionalizimit "Timjanik" 2018 - 2027

⁵²Hamilton dhe Bina, 2024

⁵³Komiteti për të Drejtat e Fëmijëve, 2022.

⁵⁴Hamilton dhe Bina, 2024

⁵⁵Strategjia Kombëtare e Deinstitutionalizimit "Timjanik" 2018 - 2027

Institucioni Publik për Kujdesin dhe Edukimin e Fëmijëve me Probleme Edukative-Sociale dhe Sjellje të Çrregulluar – Shkup

është një institucion që zbaton masën institucionale të referimit në një institucion edukues. Gjykata mund të referojë një fëmijë të cilit i duhet të sigurohet mbikëqyrje e vazhdueshme nga profesionistë me qëllim edukimin, riedukimin dhe zhvillimin e duhur. Fëmija mbetet në institucionin edukues për të paktën gjashtë muaj dhe më së shumti tre vjet. Që nga viti 2018, me fillimin e procesit të deinstitutionalizimit dhe mbylljes së institucioneve, masa institucionale që u zbatua në Institucionin e Fëmijëve "Ranka Milanović" – Shkup, zbatohet në departamentin për sjellje të çrregulluar në kuadër të Institucionit Publik për Kujdesin dhe Edukimin e Fëmijëve me Probleme Edukative-Sociale dhe Sjellje të Çrregulluar – Shkup, i cili është i ndarë në njësi organizative. Si rezultat i procesit të deinstitutionalizimit, Institucioni sot vepron në kuadër të shtëpive të vogla në grup.

Rregullorja për Organizimin e Brendshëm të Institucionit përcakton se do të ketë gjithsej shtatë departamente (njësi organizative) në të - pesë në Shërbimin për Fëmijët me Probleme Edukuese dhe Sociale dhe dy departamente në Shërbimin për Fëmijët me Sjellje të Çrregulluar.

Për **fëmijët me probleme edukuese dhe sociale** të vendosur në shtëpi të vogla në grup, zakonisht nuk ka mundësi vendosjeje në familje kujdestare për shkak të nevojave dhe rreziqeve të tyre specifike, kështu që shtëpitë e vogla në grup mbeten një zgjidhje e përkohshme, por shpesh afatgjatë. Edhe pse ofrohet akomodim në njësi më të vogla dhe qasje në shërbime bazë, një model i tillë nuk është gjithmonë në interesin më të mirë të fëmijës, veçanërisht kur bëhet fjalë për fëmijë me nevoja komplekse shëndetësore dhe psikologjike.⁵⁶

Në praktikë, lindin probleme të shumta që lidhen me sigurinë dhe vazhdimësinë e kujdesit. Institucioni është i tipit të hapur, i cili u lejon fëmijëve të lëvizin lirshëm, por në të njëjtën kohë çon në raste të shpeshta arratisjesh dhe mungesash të zgjatura nga shtëpia. Një Protokoll për trajtimin e situatave të krizës dhe njoftimin e policisë dhe qendrave të punës sociale, por në shumë raste fëmijët mbeten në arrati për muaj të tërë, të ekspozuar ndaj rreziqeve dhe abuzimeve të reja⁵⁷. Përveç kësaj, ndërrimi i shpeshtë i kujdestarëve të emëruar zyrtarisht nga qendrat e punës sociale prish vazhdimësinë e mbrojtjes dhe dobëson marrëdhënien midis fëmijëve dhe institucioneve përgjegjëse për kujdesin e tyre.

⁵⁶ Avokati i Popullit. (2023). RAPORT I POSAÇËM mbi gjendjen e realizimit të të drejtave të fëmijëve të kujdesur në Institucionin për Kujdesin e Fëmijëve me Probleme Arsimore dhe Sociale dhe Sjellje të Çrregulluar – Shkup, me theks tek përdoruesit me rrezik të lartë.

⁵⁷ Avokati i Popullit, 2023; Avokati i Popullit. (2024a). INFORMACION mbi gjendjen me realizimin e të drejtave të përdoruesve të Shtëpisë së Vogël në Grup brenda Institucionit Publik për Kujdesin e Fëmijëve me Probleme Arsimore dhe Sociale dhe Sjellje të Çrregulluar – Shkup

Një problem tjetër i rëndësishëm është mungesa e stafit me kompetenca të përshtatshme për të punuar me fëmijë me çrregullime psikiatrike ose varësi. Avokati i Popullit thekson se institucioni nuk ka një psikiatër të përhershëm, as një ekip multidisciplinar që do të monitoronte nevojat shëndetësore dhe psikologjike të këtyre fëmijëve, dhe disa prej tyre janë të shtruar në spital në Klinikën për Psikiatrinë e Fëmijëve dhe Adoleshentëve, por qëndrimi atje zakonisht zgjat një kohë të shkurtër, pas së cilës ata kthehen në shtëpi pa mbikëqyrje ose terapi të vazhdueshme⁵⁸. Fëmijët që përdorin drogë ose substanca psikotrope, pavarësisht rasteve të regjistruara dhe rrëfimeve, shpesh nuk marrin diagnozë të përshtatshme ose trajtim të rregullt, gjë që rrit rrezikun e vetëlëndimit të përsëritur, agresionit ose sjelljes kriminale⁵⁹.

Institucioni ofron kushte themelore jetese, arsim dhe socializim, por raportet tregojnë se programet e strukturuar të rehabilitimit dhe risocializimit shpesh mungojnë. Disa fëmijë përfshihen në procesin edukativ, por me ndërprerje të shpeshta, dhe funksionimi i tyre psiko-social varet nga përkushtimi i stafit, i cili punon me ndërrime dhe ka kapacitet të kufizuar, dhe fluktuacioni i lartë i stafit pengon zhvillimin e marrëdhënieve të besimit dhe një ndjenje stabiliteti midis fëmijëve⁶⁰.

Edhe pse modeli i shtëpive të vogla në grup lejon marrëdhënie më të ngushta dhe kujdes më specifik sesa format e vjetra institucionale, realiteti tregon se kjo vendosje shpesh shndërrohet në afatgjatë.

Përmes Departamentit për Sjellje të Çrregulluara, Institucioni zbaton masën institucionale "referim në një institucion edukativ", e cila vendoset nga gjykata kur kërkohet mbikëqyrje dhe trajtim edukativ i vazhdueshëm për një fëmijë me çrregullime të rënda të sjelljes. Në përputhje me ligjin, masa vendoset për një periudhë prej të paktën gjashtë muajsh deri në një maksimum prej tre vjetësh, gjatë së cilës fëmijët vendosen në njësi të posaçme organizative nën mbikëqyrjen e profesionistëve me kualifikime për punë edukative dhe psikologjike.

Drejtoria për Sjellje të Çrregulluara funksionon si një sistem i mbyllur, me mbikëqyrje të vazhdueshme, por në të njëjtën kohë me një përpjekje për të siguruar një mjedis human dhe stimulues.

⁵⁸ Avokati i Popullit, 2023

⁵⁹ Avokati i Popullit, 2023

⁶⁰ Avokati i Popullit, 2024a

Sipas gjetjeve të Avokatit të Popullit, aty vendosen të mitur që kanë kryer vepra të lehta penale ose krime, fëmijë me çrregullime kronike të sjelljes, reagime agresive, rezistencë ndaj autoritetit, arratisje nga shtëpia, varësi ndaj substancave psikoaktive ose fëmijë me histori familjare dhune, neglizhencë dhe çorganizim social⁶¹. Për disa prej tyre, kjo është vendosja e tyre e parë në një institucion, ndërsa të tjerë kanë qenë më parë në familje kujdestare, qendra për fëmijë ose shtëpi edukative dhe sociale⁶².

Brenda institucionit, është zhvilluar një plan individual pune për secilin fëmijë, i cili mbulon aspektet edukative, psikologjike dhe sociale. Planet përgatiten nga një ekip multidisiplinar në bashkëpunim me qendrat e punës sociale dhe gjykatën, por zbatimi i tyre shpesh varet nga disponueshmëria e stafit dhe nuk zbatohet në mënyrë sistematike⁶³. Fëmijët përfshihen në procesin e rregullt arsimor ose në një kurrikul të brendshëm me përmbajtje të adaptuar, dhe paralelisht, zbatohen aktivitete për zhvillimin e aftësive sociale, përgjegjësisë dhe punës në grup.

Puna psikologjike dhe pedagogjike synon përmirësimin e kontrollit të impulseve, zgjidhjen e konflikteve dhe forcimin e përgjegjësisë personale. Edhe pse stafi tregon përkushtim, institucioni përballet me mungesë psikologësh, pedagogësh dhe edukatorësh specialë dhe nuk ka një psikiatër të angazhuar rregullisht, për shkak të të cilit trajtimi për fëmijët me çrregullime psikiatrike ose varësi është i kufizuar, dhe disa fëmijë vërejnë një rikthim të sjelljes së rrezikshme dhe kthim në institucion pas një periudhe të shkurtër në komunitet⁶⁴. Përveç kësaj, janë vërejtur raste të konflikteve verbale dhe fizike midis fëmijëve, si dhe sjellje vetë-agresive, ku stafi ndërhyr me ndarje dhe ekzaminim mjekësor, dhe trajtimi në situata të tilla nganjëherë reduktohet në aplikimin e terapisë qetësuese sipas një përshkrimi universal, që është një praktikë e papranueshme, në kundërshtim me standardet për një qasje të individualizuar⁶⁵.

Masat e kufizimit të lirisë zbatohen vetëm në raste të jashtëzakonshme, kur është e nevojshme për të parandaluar vetëlëndimin ose dhunën, dhe në përputhje me standardet ligjore, dhe në disa raste mungon mbikëqyrja e rregullt dhe mbështetja psikologjike pas ndërhyrjeve të tilla, gjë që zvogëlon efektivitetin e masave dhe rrit rrezikun e sjelljes së papranueshme të përsëritur⁶⁶.

⁶¹ Avokati i Popullit, 2023; 2024a

⁶² Avokati i Popullit, 2024a

⁶³ Avokati i Popullit, 2024a

⁶⁴ Avokati i Popullit, 2023; Komiteti Evropian për Parandalimin e Torturës dhe Trajtimin ose Ndëshkimit Çnjerëzor ose Poshtëruar (CPT). (2024). Raport për Qeverinë e Maqedonisë së Veriut mbi vizitën në Maqedoninë e Veriut të kryer nga CPT nga 2 deri më 12 tetor 2023.

⁶⁵ CPT, 2024

⁶⁶ Avokati i Popullit, 2024a

Si forma më e lartë e ndërhyrjes edukative në sistemin e drejtësisë për të mitur, **Shtëpia Edukuese-Përmirësuese e Tetovës** është një institucion i specializuar për legalizimin dhe rehabilitimin e të miturve ndaj të cilëve gjykata ka vendosur një masë edukative-përmirësuese për shkak të kundërvajtjeve ose veprave penale. Masa synon të ofrojë trajtim të vazhdueshëm dhe të strukturuar në një mjedis me mbikëqyrje të shtuar, ku aktivitetet edukative, psikologjike dhe edukative synojnë krijimin e përgjegjësisë personale, zhvillimin e aftësive sociale dhe ndërtimin e një sistemi pozitiv vlerash.

Sipas të dhënave të fundit nga viti 2024, u raportuan 486 fëmijë në konflikt me ligjin, 365 u akuzuan dhe 300 u dënuar, që përfaqëson një rritje prej 12.2% të fëmijëve të raportuar krahasuar me vitin e kaluar dhe një rënie prej 2.3% të personave të dënuar⁶⁷. Ky trend tregon nevojën për theks më të madh në masat parandaluese, programet edukative dhe alternativat ndaj politikës penale për fëmijët, në përputhje me parimet e drejtësisë për fëmijët dhe interesin më të mirë të fëmijës.

Ndërtesa e re e ShEP-së u hap në nëntor 2020 dhe përfaqëson një përmirësim të ndjeshëm krahasuar me kushtet e mëparshme. Sipas raportit të fundit të Komitetit për Parandalimin e Torturës, kushtet e akomodimit në Qendrën e Parandalimit të Torturës vlerësohen si të mira, në dhoma dyshe me ambiente sanitare, ndriçim dhe ventilim të mirë, si dhe dhoma të përbashkëta të pajisura me televizor, lojëra, projektor dhe zonë rekreative⁶⁸. Megjithatë, Komiteti thekson se disa elementë arkitektonikë, siç janë shufrat metalike në dritare dhe grila metalike në hyrje, krijojnë përshtypjen e një mjedisi burgu dhe rekomandon heqjen e tyre.

ShEP akomodon të mitur meshkuj të dënuar me masa edukative dhe korrektuese që zgjasin nga një deri në pesë vjet, ndërsa vajzat nën të njëjtën masë deri vonë ishin të akomoduar në departamentet e krahut të grave të burgut të Idrizovës për shkak të mungesës së kushteve dhe endjes së gjatë në gjetjen e zgjidhjeve, ku ato përzihen si me njëra-tjetrën ashtu edhe me të burgosurat e rritur.⁶⁹

Çdo fëmijë i pranuar në institucion i nënshtrohet një periudhe fillestare vlerësimi nga një ekip multidisiplinar, pas së cilës zhvillohet një plan individual trajtimi që përfshin komponentë edukativë, psikologjikë dhe socialë. Si pjesë e qëndrimit të tyre, të miturit përfshihen në procesin edukativ, në programe për fitimin e aftësive praktike dhe në aktivitete pune-profesionale.

⁶⁷ Zyra Shtetërore e Statistikave. (2025). Autorë të rritur të raportuar, të akuzuar dhe të dënuar të krimeve dhe fëmijë në konflikt me ligjin, 2024-<<https://www.stat.mk/mk/stat/>>

⁶⁸ CPT, 2024

⁶⁹ Cekaloviç, 2023

Megjithatë, mësimdhënia në lëndë të tilla si maqedonishtja, anglishtja dhe matematika u zhvillua rregullisht deri në janar 2023, kur u ndërpre për shkak të pezullimit të financimit të UNDP-së⁷⁰. Komiteti rekomandoi miratimin urgjent të ndryshimeve ligjore për të siguruar vazhdimësinë në mësimdhënie dhe akreditimin e mësuesve, duke marrë parasysh faktin se shumica e fëmijëve nuk e kanë përfunduar arsimin fillor të detyrueshëm dhe disa prej tyre janë analfabetë.

Përveç aspektit arsimor, ShEP ka programe për mbështetje psikosociale, aktivitete sportive dhe artistike dhe kurse në zanate, duke përfshirë hidraulik, kuzhinier dhe kopshtar, për të cilat të rinjtë marrin diploma pas përfundimit. Të miturit në përgjithësi e vlerësojnë pozitivisht marrëdhënien me edukatorët dhe profesionistët, por disa nga rojet e sigurisë mbajnë shkopinj gome dhe uniforma në zonat e banimit, gjë që konsiderohet e panevojshme dhe në kundërshtim me karakterin edukues të institucionit, pasi krijon një mjedis si burgu dhe një ndjenjë frike⁷¹.

Kujdesi shëndetësor ofrohet nga dy mjekë të përgjithshëm, të angazhuar me kohë të pjesshme, dhe dy infermierë, dhe përdoruesit referohen në një klinikë dentare dhe psikiatrike në Tetovë nëse është e nevojshme. Shumica e fëmijëve marrin terapi psikotrope pa një indikacion të qartë mjekësor, në doza që janë më të përshtatshme për të rriturit, dhe disa prej tyre treguan shenja të medikamenteve të tepërta (përgjumje, të folur të paqartë), prandaj u rekomandua një rishikim urgjent i terapisë nga një psikiatër fëmijësh nga Shkupi⁷².

Institucioni publik Shtëpia e Fëmijëve "11 Tetori" - Shkup është një institucion qendror për kujdesin dhe rritjen e fëmijëve pa prindër dhe kujdes prindëror. Institucioni është pjesë e procesit të deinstitutionalizimit të sistemit të mbrojtjes së fëmijëve dhe ofron akomodim alternativ dhe mbështetje për fëmijët në shtëpi të vogla në grupe dhe në familje kujdestare.

Institucioni i deinstitutionalizuar është i ndarë në tre shërbime me një seli qendrore institucionale. Ai gjithashtu përfshin një Qendër për Mbështetjen e Familjeve Kujdestare, e cila forcon rolin e institucionit si koordinator midis kujdesit institucional dhe atij familjar. Në procesin e deinstitutionalizimit, deri më tani janë hapur disa njësi organizative, të vendosura në shtëpi ose apartamente individuale, ndërsa kushtet hapësinore dhe pajisjet që ata kanë ofrojnë një mjedis që i ngjan jetesës familjare, me qëllim krijimin e një ndjenje stabiliteti, përkatësie dhe sigurie⁷³.

⁷⁰CPT, 2024

⁷¹CPT, 2024

⁷²CPT, 2024

⁷³Avokati i Popullit. (2024b). INFORMACION mbi gjendjen me realizimin e të drejtave të fëmijëve - përdorues të vendosur në njësitë organizative/departamentet e Institucionit Publik Shtëpia e Fëmijëve "11 Tetori" - Shkup.

Përdoruesit përfshihen në procesin e rregullt arsimor, d.m.th. të gjithë fëmijët regjistrohen në shkollën fillore ose të mesme sipas moshës. Zyrtarët profesionistë monitorojnë rregullisht aktivitetin dhe sjelljen e tyre arsimore përmes vizitave në shkollë dhe kontakteve me mësuesit dhe kujdestarët e klasës. Institucioni siguron transportin, tekstet shkollore dhe materialet shkollore dhe stafi arsimor punon gjithashtu në zhvillimin e aftësive sociale dhe jetësore përmes komunikimit të përditshëm, punës individuale dhe aktiviteteve në grup⁷⁴.

Vëmendje e veçantë i kushtohet ruajtjes së kontakteve midis fëmijëve dhe familjeve të tyre biologjike, nëse kjo është në interesin e tyre. Në bashkëpunim me qendrat e punës sociale, edukatorët ndihmojnë në krijimin e marrëdhënieve midis fëmijëve dhe prindërve që janë në burg, nën kujdestari ose në një situatë të vështirë sociale. Aktivitetet kryhen për të ribashkuar vëllezërit dhe motrat që banojnë në shtëpi të ndryshme ose familje kujdestare. Për disa fëmijë, qëllimi është riintegrimi i tyre në familjen biologjike, ndërsa për të tjerët, përgatitja për jetë të pavarur ose kalimi në një familje kujdestare⁷⁵.

Sa i përket kushteve të jetesës, institucioni siguron ushqim të rregullt nën mbikëqyrjen e personave përgjegjës, të cilët kujdesen për cilësinë, shumëllojshmërinë dhe vlerën kalorike të ushqimit. Fëmijët marrin pjesë në përgatitjen e menuve sezonale, me qëllim zhvillimin e zakoneve të përgjegjësisë dhe pjesëmarrjes në vendimet që lidhen me jetën e përditshme. Personat përgjegjës sigurojnë veshje, këpucë dhe shtrat sipas nevojave të vlerësuara, dhe i kushtohet vëmendje standardeve të higjienës. Gjendja shëndetësore e përdoruesve kujdeset nga një mjek familjeje jashtë institucionit, ndërsa ekspertët monitorojnë kontrollet e rregullta, vaksinimet dhe terapinë, si dhe parandalimin dhe edukimin për një stil jetese të shëndetshëm⁷⁶.

Sipas informacionit nga institucioni, mungesa e stafit është një nga sfidat kryesore në punë. Por, pavarësisht kufizimeve në staf, stafi përpiqet të krijojë marrëdhënie të qëndrueshme me fëmijët dhe t'u ofrojë atyre një ndjenjë vazhdimësie, kujdesi dhe sigurie⁷⁷. Si pjesë e programit për të inkurajuar sjellje pozitive, përdoruesit marrin paga mujore, shuma e së cilës varet nga mosha dhe sjellja: 2,000 denarë për nxënësit e shkollave të mesme, 1,000 denarë për nxënësit nga klasa e pestë deri në të nëntën dhe 600 denarë për fëmijët deri në klasën e pestë, të cilat mund t'i përdorin për aktivitete sportive, kulturore dhe rekreative⁷⁸.

⁷⁴ Avokati i Popullit, 2024b.

⁷⁵ Avokati i Popullit, 2024b.

⁷⁶ Avokati i Popullit, 2024b.

⁷⁷ Avokati i Popullit, 2024b.

⁷⁸ Avokati i Popullit, 2024b.

Mbështetja psikosociale ofrohet përmes punës individuale dhe në grup me profesionistë dhe në bashkëpunim me ekspertë dhe organizata të jashtme, me qëllim që të ndihmohet në kapërcimin e traumave, problemeve të sjelljes ose vështirësive në përshtatje⁷⁹.

Institucioni Special në Demir Kapi është institucioni më i vjetër për personat me aftësi të kufizuara intelektuale dhe të kombinuara në vend, me një histori kujdesi institucional që shtrihet disa dekada. I themeluar fillimisht si një institucion i mbyllur, Instituti ka qenë për vite me radhë një institucion qendror për kujdes afatgjatë dhe në shumë raste, të përhershëm rezidencial për njerëzit me aftësi të kufizuara intelektuale të rënda dhe të thella. Procesi i deinstitutionalizimit, i nisur zyrtarisht në vitin 2008, supozohej të shënonte braktisjen graduale të institucioneve të mëdha dhe krijimin e formave të vogla, të përbashkëta të kujdesit. Megjithatë, zbatimi i tij në vitet në vijim ishte i ngadaltë dhe me rezultate të kufizuara, kryesisht për shkak të mbështetjes së pamjaftueshme financiare, mungesës së personelit dhe mungesës së gatishmërisë së sistemit për të zbatuar një reformë gjithëpërfshirëse.

Një dekadë më vonë, procesi u intensifikua përsëri përmes miratimit të dokumenteve të reja strategjike dhe programeve të transformimit, me mbështetjen e partnerëve ndërkombëtarë, kur filluan transferimet e para të përdoruesve në shtëpi të vogla në grup. Në atë kohë, u bë një hap i rëndësishëm drejt zbatimit praktik të modelit të kujdesit komunitar, me disa nga ish-përdoruesit e Institucionit që u transferuan në shtëpi të vogla në grup, më shpesh në apartamente me qira në Demir Kapi dhe në qytetet përreth, siç është Negotina. Shtëpitë e vogla në grup u konceptuan si një zgjidhje e përkohshme dhe një formë kalimtare drejt kujdesit familjar ose të pavarur të mbështetur.

Si pjesë e këtij transformimi, të gjithë fëmijët që më parë ishin vendosur në Institucionin Special Demir Kapija u transferuan në shtëpi të vogla në grupe, ku atyre u ofrohet kujdes më i përshtatshëm, qasje në arsim, rehabilitim dhe aktivitete në komunitet. Këto shtëpi janë konceptuar si njësi më të vogla, të organizuara nga familja, në të cilat një grup njerëzish jetojnë së bashku me mbështetjen e kujdestarëve dhe profesionistëve. Ato janë shtëpi për fëmijë dhe të rinj me shkallë të ndryshme të aftësisë së kufizuar, disa prej tyre me nevoja të theksuara shëndetësore dhe komunikuese, por në kushte dukshëm më të mira se akomodimi institucional⁸⁰.

⁷⁹ Avokati i Popullit, 2024b.

⁸⁰ Hamilton dhe Bina, 2024.

Pavarësisht transformimeve, institucioni qendror vazhdon të ofrojë kujdes për të rriturit me nevoja komplekse. Shumica e tyre janë të institucionalizuar afatgjatë, disa me qëndrime që zgjasin për dekada, gjë që e bën të vështirë për ta që të përshtaten me jetën jashtë institucionit⁸¹.

Situata në Institucionin Special në Demir Kapija, pavarësisht disa përmirësimeve në kushtet materiale dhe qasjen në kujdes, ende pasqyron trashëgiminë e institucionalizimit afatgjatë. Planifikimi hapësinor dhe regjimi ditor në institucion përcaktohen sipas rregullave institucionale, dhe jo sipas nevojave individuale të përdoruesve. Shumica e njerëzve në institucion kanë aftësi të kufizuara të rënda intelektuale. Aftësi e kufizuar zgjedhore e kombinuar me kufizime fizike, e cila kërkon mbështetje të vazhdueshme në lëvizje, ushqyerje dhe ruajtjen e higjienës personale⁸². Përveç kësaj, kushtet e jetesës në institucion janë përgjithësisht të pranueshme nga ana higjienike dhe me ventilim dhe ndriçim të kënaqshëm, por mjedisi ende mban karakteristikat e një institucioni, gjë që kontribuon në një ndjenjë izolimi dhe pasiviteti midis përdoruesve⁸³.

Shumica e personave nuk kanë kontakte të rregullta me familjet e tyre, dhe për shumë prej tyre janë humbur plotësisht për dekada. Mungesa e një rrjeti të jashtëm shoqëror thellon ndjenjën e izolimit dhe zvogëlon mundësinë e risocializimit. Megjithëse ka iniciativa për të përfshirë komunitetin lokal përmes aktiviteteve vullnetare dhe bashkëpunimit me shkollat dhe organizatat e shoqërisë civile, këto aktivitete janë sporadike dhe me fushëveprim të kufizuar. Institucioni ofron aktivitete rekreative dhe krijuese për përdoruesit, të cilat varen nga fondet dhe stafi në dispozicion.

Stafi në institucion përbëhet nga kujdestarë, infermierë dhe një numër i kufizuar profesionistësh, përfshirë punonjës socialë dhe psikologë. Institucioni ende nuk ka një mjek me kohë të plotë, kujdesi dentar është i kufizuar dhe mbështetja psikiatrike është e pamjaftueshme, për shkak të vizitave të rralla të një psikiatër dhe mungesës së mbikëqyrjes së vazhdueshme të trajtimit me ilaçe⁸⁴. Për më tepër, terapia hormonale përdoret tek gratë nën 50 vjeç për të parandaluar menstruacionet dhe mundësinë e shtatzënisë së padëshiruar, pa një indikacion ose protokoll zyrtar mjekësor, gjë që ngre pyetje në lidhje me respektin për autonominë trupore dhe të drejtat riprodhuese.⁸⁵

⁸⁰ Hamilton dhe Bina, 2024.

⁸¹ CPT, 2024

⁸² CPT, 2024

⁸³ CPT, 2024

⁸⁴ CPT, 2024

⁸⁵ CPT, 2024

3.2. ANALIZA E TË DHËNAVE TË KËRKIMEVE NË TEREN

3.2.1. Institucioni publik për kujdesin dhe edukimin e fëmijëve me probleme edukuese dhe sociale dhe çrregullime të sjelljes – Shkup

Ky Institucion Publik ofron mbështetje 24-orëshe për fëmijët me probleme edukuese dhe sociale dhe fëmijët me çrregullime të sjelljes, në katër njësi banimi në Shkup, në vendbanimet Kozle, Përzhino, Vlae dhe Kapishtec. Në hulumtimin në terren, u realizuan grupe të synuara me nga 12 fëmijë, nga të cilët 10 ishin meshkuj dhe 2 ishin femra, të moshës 12 deri në 18 vjeç. Në një rën nga shtëpitë, kohët e fundit u pranua një fëmijë 14-vjeçar, i cili vjen nga një mjedis i dhunshëm dhe nuk iu përgjigj pyetjeve. Përveç grupeve të synuara me fëmijët, u intervistuan 20 punonjës në pozicione të ndryshme në institucion.

Kushtet materiale dhe organizimi hapësinor

Sipas fëmijëve, kushtet materiale në shtëpi janë përgjithësisht të përshtatshme. Shtëpitë janë të rregullta dhe funksionale, me ushqim të gatuar të ofruar dhe mundësinë e përdorimit të dhomave të përbashkëta. Disa fëmijë tregojnë se për ta do të thotë që ata mund të qëndrojnë në dhomën e tyre dhe të kenë një hapësirë për t'u tërhequr.

Edhe pse fëmijët në përgjithësi i shohin kushtet si të përshtatshme, disa punonjës tregojnë kufizime sistemike që lidhen me burimet materiale dhe personelin. Tregohet nevoja për staf shtesë profesional dhe përmirësim të kushteve materiale, në mënyrë që t'u përgjigjen më efektivisht nevojave komplekse të fëmijëve.

Edhe pse ofrohen kushtet themelore për kujdes, u tregua mungesa e burimeve të caktuara materiale dhe teknike, siç janë pajisjet sportive, pajisjet e përshtatshme teknike dhe dixhitale, mjetet qetësuese dhe një dhomë shqisore. Përveç kësaj, theksohet një mungesë e vazhdueshme e personelit, e cila ndikon në mundësinë e ofrimit të një qasjeje të përshtatshme individuale.

Jeta e përditshme dhe organizimi i ditës

Jeta e përditshme në shtëpi është e organizuar dhe e parashikueshme. Një ditë tipike zakonisht përfshin higjienën personale, shkuarjen në shkollë, kthimin në shtëpi, drekën, kryerjen e detyrave të shtëpisë dhe aktivitete të lira si shikimi i televizorit, sportet ose socializimi. Kjo tregon ekzistencën e një strukture dhe organizimi të qartë ditor, i cili është një faktor mbrojtës i rëndësishëm për fëmijët që vijnë nga mjedise të paqëndrueshme ose të rrezikshme.

Organizimi i ditës përfshin gjithashtu punë individuale të planifikuara sipas planeve të zhvilluara për secilin fëmijë, si dhe mbështetje të vazhdueshme psiko-sociale dhe zhvillim të aftësive jetësore. Disa punonjës tregojnë se detyrimet administrative dhe organizative e ngarkojnë gjithashtu stafin.

Aktivitetet sportive kanë një vend të rëndësishëm në jetën e përditshme, veçanërisht tek djemtë, të cilët më shpesh merren me basketboll, futboll, ecje dhe përdorimin e palestrës. Disa fëmijë theksojnë se e mbushin kohën e tyre në mënyrë të pavarur dhe se nuk mërzhiten. Tek disa fëmijë, prania e emocioneve vihet re në përshkrimin e jetës së përditshme, veçanërisht kur përmenden përvojat e kaluara ose ndjenjat e trishtimit.

Marrëdhëniet midis fëmijëve

Marrëdhëniet midis fëmijëve janë kryesisht të mira, të qëndrueshme dhe pa konflikte serioze. Përmenden kalimi i kohës së bashku, luajtja e sporteve dhe zgjidhja e keqkuptimeve përmes bisedës. Në disa shtëpi, ka një kohezion të theksuar, ndërsa në të tjerat marrëdhëniet janë të sakta, por pa afërsi të theksuar. Nuk u përmendën raste të konflikteve serioze reciproke ose ndjenjave të pasigurisë.

Marrëdhëniet me stafin

Edukatorët në përgjithësi perceptohen si të arritshëm dhe mbështetës. Shumica e fëmijëve deklarojnë se në rast të një problemi, mund t'u drejtohen atyre dhe se marrin një përgjigje ose këshillë. Në shumicën e përgjigjeve, edukatorët u renditën si pika kryesore e mbështetjes. Disa fëmijë treguan konkretisht një edukator të cilit i drejtohen më shpesh.

Ekziston nevoja për staf shtesë profesional, duke përfshirë profile të tilla si një mësues i arsimit special, si dhe zhvillimin e shërbimeve të tilla si terapia okupacionale dhe e punës. Mungesa e stafit kufizon mundësinë e një qasjeje të përshtatshme individuale me secilin fëmijë.

Lidhur me marrjen në konsideratë të mendimit të tyre, disa fëmijë shprehin kënaqësi, ndërsa të tjerë deklarojnë se rregullat ndonjëherë perceptohen si kufizuese, veçanërisht në lidhje me përdorimin e telefonit dhe daljet jashtë. Këto reagime lidhen më shpesh me nevojën për autonomi më të madhe.

Arsimi dhe aktivitetet

Integrimi në arsimin e rregullt përfaqëson një sfidë të rëndësishme, veçanërisht për fëmijët me ndërprerje të mëparshme arsimore. Në këtë drejtim, zbatohet një qasje dhe mbështetje individuale. Përveç kësaj, organizohen aktivitete rekreative dhe kulturore, të cilat luajnë një rol të rëndësishëm në procesin e socializimit dhe integritit, megjithëse ka nevojë për pajisje dhe infrastrukturë më të mirë sportive.

Mbështetja në arsim ndryshon. Disa fëmijë deklarojnë se mësojnë në mënyrë të pavarur, ndërsa të tjerë marrin ndihmë nga mësuesit ose tutorët privatë, varësisht nga lënda.

Aktivitetet jashtëshkollore janë kryesisht sportive, të cilat mund të kenë një funksion rregullator pozitiv në aspektin e stabilitetit emocional dhe zhvillimit të disiplinës. Në disa shtëpi, vihen re edhe interesa individuale si vizatimi, muzika dhe gatimi.

Sfidat dhe mbështetja psikosociale

Një pjesë e konsiderueshme e fëmijëve të vendosur në institucion kanë nevoja të theksuara psikosociale dhe përvoja traumatike. Disa prej tyre vijnë nga mjediset familjare shumë jofunksionale dhe kanë përvoja me neglizhencë, endacakëri ose lypje. Disa fëmijë kanë dështime të konsiderueshme arsimore, dhe disa nuk kanë ndjekur kurrë shkollën më parë.

Sfidat më të zakonshme të identifikuar nga stafi përfshijnë vështirësi në rregullimin emocional, sjellje sfiduese, agresion ose tërheqje, si dhe vështirësi në komunikim. Disa nga sjelljet shoqërohen me përvoja të mëparshme traumatike dhe zakone të rrezikshme të fituara tashmë.

Këto kushte kërkojnë punë të vazhdueshme individuale dhe mbështetje psikologjike. Për më tepër, u theksuan sfidat me të cilat përballen të rinjtë pas arritjes së moshës madhore, duke përfshirë stigmatizimin dhe mbështetjen e pamjaftueshme institucionale në procesin e pavarësisë.

Kontaktet familjare

Kontaktet me familjen kryhen sipas procedurave të përcaktuara dhe në koordinim me qendrat e punës sociale, përmes vizitave të dakorduara ose komunikimit telefonik, varësisht nga rasti individual.

Kontaktet me familjen janë të ndryshme dhe varen nga situata individuale familjare. Disa fëmijë nuk kanë prindër gjallë, disa mbajnë kontakt me vëllezërit e motrat. Në disa raste, kontakti është i rregullt, ndërsa në të tjerët është i rrallë ose i kufizuar. Në një rast, thuhet se prindi është në burg. Disa fëmijë ngurrojnë të flasin për marrëdhëniet familjare, gjë që tregon kontekste të mundshme komplekse personale dhe familjare.

Edhe pse shërbimet në shtëpi janë të përshtatshme, plotësueshmëria e tyre është e kufizuar pa punë më intensive me familjet dhe krijimin e kushteve për riintegrimin e sigurt të fëmijëve. U vunë në dukje sfidat që lidhen me bashkëpunimin ndër-institucional dhe kushtet sociale në familje, gjë që e bën të vështirë për fëmijët të kthehen në mjedisin primar.

Siguria

Institucioni ka protokolle të përcaktuara qartë për parandalimin dhe trajtimin e rrezikut ose dhunës, duke përfshirë regjistrimin e incidenteve dhe situatave në përshkallëzim. Aktivitete parandaluese zbatohen gjithashtu për të forcuar aftësitë për zgjidhjen paqësore të konflikteve.

Shumica e fëmijëve deklaruan se ndiheshin të sigurt. Në një rast, u përmend se më parë kishte pasur një ndjenjë pasigurie në lidhje me praninë e një fëmije tjetër, por situata kishte ndryshuar. Fëmijët shprehen qartë se në rast problemi duhet të kontaktojnë edukatorët, gjë që tregon një mekanizëm të vendosur për reagim në rast rreziku.

3.2.2. Shtëpia Edukuese-Përmirësuese Tetovë

Shtëpia Edukuese-Përmirësuese Tetovë është i vetmi institucion në vend i destinuar për akomodimin e të miturve meshkuj të dënuar me masë korrektuese që zgjat nga një deri në pesë vjet. Ndërtesa e re e institucionit, e vendosur në fshatin Volkovija të Tetovës, u hap në nëntor 2020 dhe paraqet një përmirësim të ndjeshëm krahasuar me kushtet e mëparshme. Kapaciteti total i institucionit është 110 persona, dhe gjatë vitit të kaluar numri i personave të akomoduar është rritur me 50%. Institucioni funksionon me një njësi të hapur dhe të mbyllur, ndërsa një njësi gjysmë e hapur nuk është krijuar për shkak të mungesës së edukatorëve.

Shtëpia akomodon 24 persona meshkuj të moshës 14 deri në 23 vjeç, ndërsa një e mitur është e akomoduar në seksionin special për femra të institucionit, i cili është krijuar së fundmi. Ky ndryshim ka lejuar që vajzat nën të njëjtën masë të mos akomodohen më në krahun e femrave të burgut të Idrizovës, ku më parë qëndronin së bashku me të burgosurat e rritura. Hulumtimi në terren përfshinte vëzhgimin e kushteve në institucion dhe intervista me pesë fëmijë dhe shtatë anëtarë të stafit, në pozicione të ndryshme, të cilët janë të përfshirë në punën e përditshme të Shtëpisë. Gjetjet mbulojnë kushtet e jetesës, organizimin e përditshëm, aksesin në arsim dhe shërbime shëndetësore, marrëdhëniet midis fëmijëve dhe stafit, si dhe nevojat dhe sfidat kryesore.

Kushtet materiale dhe hapësira

Kushtet në Shtëpinë Edukuese-Përmirësuese janë përgjithësisht të mira. Ndërtesa e re ofron kushte dukshëm më të mira krahasuar me akomodimin e mëparshëm që është përdorur për dekada. Objekti është i rrethuar nga një gardh dhe ka hekura që, sipas stafit, janë të nevojshme për sigurinë e fëmijëve. Objekti gjithashtu ka një departament pritjeje me një dhomë të veçantë izolimi.

Dhomat e gjumit janë të pastra dhe të rregullta, me dritë të mjaftueshme natyrore dhe higjienë të mirëmbajtur rregullisht. Çdo fëmijë ka shtratin e vet dhe një dollap për sendet personale. Dhomat në të cilat qëndrojnë janë në gjendje të mirë dhe nuk kanë probleme të rëndësishme teknike që do të ndikonin në jetën e përditshme.

Zonat e përbashkëta, të tilla si dhoma e ndenjes, kuzhina dhe dhoma e ngrënies, janë funksionale dhe mirëmbahen rregullisht. Higjiena në këto zona është në një nivel të lartë. Fëmijët që caktohen në aktivitete në kuzhinë me vendim janë përgjegjës për higjienën në kuzhinë dhe dhomën e ngrënies, për të cilat nuk marrin kompensim.

Objekti ka një oborr të jashtëm që përdoret për sport dhe rekreacion, ku më shpesh luhet futboll, basketboll ose ping-pong. U theksua se disa nga pajisjet janë të vjetra dhe se riparimet ose zëvendësimet janë të nevojshme herë pas here, dhe se oborri duhet të ridekorohet, megjithëse në përgjithësi është funksional dhe përdoret në mënyrë aktive.

Objekti ka gjithashtu dhoma shtesë për punë në grup, dy klasa, një punishte, një palestër, një berberhane dhe një lavanderi. Në punishte, fëmijët punësohen për të bërë perde, për të cilat marrin kompensim që mbahet nga edukatorët. Fëmijët në klasën e mbyllur nuk kanë qasje në palestër.

Sa i përket sigurisë, të gjithë fëmijët që u intervistuan deklaruan se ka një prani të vazhdueshme sigurie në objekt dhe se ndihen të sigurt, si gjatë ditës ashtu edhe gjatë natës.

Sa i përket hapësirës së mësimin, u vu re se ka nevojë për më shumë tekste shkollore. Gjatë intervistave, si fëmijët ashtu edhe stafi deklaruan se ka nevojë për arsim të organizuar në institucion, dhe ndërkohë, janë krijuar klasa të rregullta, nga e hëna në të premte, nga ora 9 deri në 11 të mëngjesit.

Organizimi, rutina dhe kufizimet e përditshme

Fëmijët e vendosur në seksionin e djemve ndjekin një orar të strukturuar ditor. Ata deklarojnë se dita fillon me zgjimin dhe ngrënien e mëngjesit, e ndjekur nga aktivitetet e mëngjesit si kalimi i kohës në oborr, luajtja e sporteve ose kryerja e punëve në kuzhinë, varësisht nëse njëri prej tyre është caktuar atje. Disa fëmijë përshkruan se një pjesë e rutinës së tyre të përditshme përfshin pastrimin e dhomës së tyre ose mirëmbajtjen e hapësirave që përdorin. Ata zakonisht e kalojnë kohën e tyre të lirë në oborr, duke luajtur sporte ose duke u shoqëruar, si dhe në dhomën e ndenjes.

Institucioni ka një berberhane të pajisur plotësisht, dhe në vitin 2023, u zhvillua trajnimi dhe fëmijët tani i presin vetë flokët. Objekti ka gjithashtu një punishte ku fëmijët punësohen për të bërë rrjeta kundër insekteve, për të cilat ata marrin kompensim që mbahet nga edukatorët e tyre.

Përdorimi i telefonave celularë nuk lejohet. Fëmijët mund të përdorin një telefon ose tablet vetëm kur janë në kontakt me prindërit e tyre. Disa fëmijë treguan se u mungon përdorimi i telefonave ose mediave sociale më shpesh.

Lëvizja jashtë institucionit është rreptësisht e kufizuar dhe lejohet vetëm me një shoqëruar. Brenda institucionit, fëmijët mund të lëvizin lirshëm gjatë periudhave të caktuara të ditës, varësisht nga aktivitetet dhe orari. Në mbrëmje, ata ndjekin një rutinë dushi dhe përgatitjeje për gjumë.

Vajza që është vendosur në repartin e veçantë të femrave ka një orar të ngjashëm ditor, por aktivitetet e saj zhvillohen në një rreth jashtëzakonisht të kufizuar. Ajo nuk ka kontakt me fëmijë të tjerë dhe shoqërohet vetëm me edukatoren dhe anëtarët e Sigurimi, me të cilin, siç e theksoi vetë, kryen të gjitha aktivitetet gjatë ditës. Vajza merr pjesë në aktivitete edukative, me komandanten që e ndihmon me mësimet. Në kohën e lirë, ajo qëndron në seksionin e femrave, ku ka mundësi të kufizuara për aktivitete krahasuar me fëmijët meshkuj. Ajo shprehu dëshirën për më shumë lojëra shoqërore, si Monopoli ose "Mos u zemëro, burrë", dhe deklaroi se do të donte të ishte në gjendje të shkonte në shtëpi në fundjavë.

Fëmijët në përgjithësi ndihen të njohur me rregullat dhe më shpesh i respektojnë ato, d.m.th. ata e dinë se çfarë pritet prej tyre gjatë ditës.

Marrëdhëniet midis fëmijëve dhe stafit

Marrëdhëniet midis fëmijëve në seksionin e meshkujve të SHEP janë kryesisht të qëndrueshme dhe pa konflikte të mëdha. Disa fëmijë treguan se miqësohen me njëri-tjetrin, luajnë sporte së bashku dhe kalojnë pjesën më të madhe të ditës në një grup. Disa prej tyre vunë re se shkojnë mirë me të tjerët dhe se rrallë ndodhin debate. Në biseda, fëmijët folën më shumë për ndjenjën e mërziës sesa për konfliktin, dhe asnjë fëmijë nuk tregoi se ndihej i kërcënuar nga të tjerët. Stafit tregoi se fëmijët kanë personalitete të ndryshme, por zakonisht sillen korrekt midis tyre dhe se nuk kanë vështirësi në ruajtjen e rendit dhe disiplinës në grup. Disa anëtarë të stafit përmendën se fëmijët kanë mosmarrëveshje të natyrshme, por këto kapërcehen shpejt dhe pa pasoja serioze.

Marrëdhëniet midis fëmijëve dhe stafit janë kryesisht të qëndrueshme dhe ekziston një nivel i caktuar besimi. Shumica e fëmijëve treguan se edukatorët dhe personeli i sigurisë janë korrektë ndaj tyre dhe se mund t'u drejtohen atyre kur kanë nevojë për diçka. Megjithatë, disa nga fëmijët deklaruan gjithashtu se nuk janë të sigurt se, nëse raportojnë diçka te stafi, diçka do të bëhet. Gjithashtu, në një rast u tha se stafi është i mirë dhe se "nëse je i mirë, edhe ata janë të mirë. Nëse jo, është normale që ata të jenë të këqij dhe të godasin me shuplakë, një, dy, tre", me ç'rast është e qartë se dhuna normalizohet si përgjigje ndaj sjelljes jashtë rregullave.

Stafi përpiqet të mbajë një marrëdhënie pozitive dhe mbështetëse me fëmijët. Sipas tyre, fëmijët zakonisht janë të hapur në komunikim dhe nuk hezitojnë të kërkojnë ndihmë. Disa nga stafi vunë re se ndonjëherë lindin sfida që lidhen me nevojat dhe gjendjet e ndryshme emocionale të fëmijëve, por këto situata zgjidhen përmes bisedës dhe një qasje individuale.

Institucioni ka mbikëqyrje 24 orëshe dhe kamera video në zonat e përbashkëta, por jo në dhomat e gjumit dhe tualetet. Shkopinj/armët mbahen të kyçura në një dollap. Në seksionin e femrave, një vajzë që nuk bashkëvepron me fëmijë të tjerë dhe kryen aktivitetet e saj të përditshme ekskluzivisht me edukatoren dhe rojet e sigurisë deklaroi se ndihet e pranuar mirë dhe se të gjithë ata që kujdesen për të janë korrektë, të vëmendshëm dhe mbështetës.

Edhe pse struktura e grupit në seksionin e femrave është krejtësisht e ndryshme, në të dy pjesët e institucionit mbizotëron përshtypja se marrëdhëniet midis fëmijëve dhe stafit janë pozitive, të qëndrueshme dhe pa ndërprerje të konsiderueshme.

Kontaktet dhe socializimi

Kontaktet me botën e jashtme, përfshirë komunikimin telefonik, janë të rregulluara në mënyrë strikte, por fëmijët kanë të drejtë për një numër të pakufizuar vizitash dhe komunikim të rregullt me botën e jashtme. Nga ana tjetër, çdo fëmijë ka të drejtë të bëjë telefonata dy herë në javë, si dhe të përdorë një tablet për komunikim video. Kontaktet me familjen dhe njerëzit e afërt ndryshojnë midis fëmijëve, kështu që disa prej tyre mbajnë komunikim të rregullt me prindërit dhe të afërmit, ndërsa të tjerët rrallë dëgjojnë nga të dashurit e tyre ose nuk kanë fare kontakt.

Dalja jashtë institucionit, kur lejohet, përfaqëson gjithashtu një pjesë të rëndësishme të kontaktit me botën e jashtme. Një fëmijë deklaroi se takimi me familjen dhe miqtë ka një efekt inkurajues tek ai. Për disa fëmijë, fundjavat dhe vizitat janë momentet e vetme kur ata kanë kontakt personal me të dashurit dhe njerëzit jashtë institucionit. Njëri prej tyre deklaroi se nuk i sheh miqtë e tij "në mënyrë që ata të mos ia mbushin mendjen", ndërsa një tjetër vuri në dukje se nuk dëgjon fare nga miqtë, por se kontakti është kryesisht i kufizuar tek prindërit e tij.

Lidhur me socializimin në vetë shtëpinë, fëmijët deklaruan se kalojnë kohë së bashku, por disa deklaruan se "nuk ka miq të vërtetë këtu" dhe se lëndojnë njëri-tjetrin. Këto deklarata tregojnë se disa nga fëmijët ndihen të vetmuar dhe të largët.

Vajza e vendosur në repartin e femrave deklaroi se flet rregullisht me prindërit e saj, dy herë në javë. Ajo nuk ka kontakte të tjera jashtë institucionit dhe tregoi se do të donte të kishte mundësinë të shkonte në shtëpi për fundjavë.

Mbështetje shëndetësore dhe psikosociale

Fëmijët kanë qasje në kujdes shëndetësor bazë. Çdo të enjte, një mjek i përgjithshëm dhe një dentist vizitojnë institucionin, dhe një punonjës shëndetësor është i pranishëm në shtëpi çdo ditë. Institucioni ndodhet rreth 32 kilometra nga Tetova, gjë që mund të ndikojë në kohën e duhur të kujdesit shëndetësor.

Jo të gjithë fëmijët janë të mbuluar nga sigurimi shëndetësor, dhe disa kanë probleme me rregullimin e sigurimeve. Vështirësi u vunë re edhe në caktimin e ekzaminimeve të specializuara përmes sistemit "MojTermin".

Një psikiatër vjen në institucion herë pas here, në gatishmëri. Në periudhën e kaluar, pesë fëmijë u kapën duke përdorur substanca psikoaktive. Kartelat shëndetësore regjistrojnë diagnoza për përdorimin e substancave psikoaktive, si dhe raste të hepatitit C tek dy fëmijë. Nuk ka ilaç për trajtimin e mbidozës së opiateve në klinikën ambulatorë. Disa nga fëmijët marrin terapi me qetësues dhe neuroleptikë, dhe është vërejtur se disa prej tyre ndonjëherë nuk e marrin terapinë ose e fshehin atë.

Në institucion është i angazhuar një psikolog i cili zhvillon punëtori psikologjike me fëmijët. Kur nevojitet ndërhyrje shtesë ose një ekzaminim i specializuar, fëmijët referohen në institucione shëndetësore jashtë SHEP-së.

Shumica e fëmijëve janë në pubertet, me sjellje të mëparshme antisociale ose kriminogjene, dhe shpesh vijnë nga familje me probleme të theksuara sociale. Sfidat më të zakonshme me të cilat përballen janë mbështetja e pamjaftueshme ose mungesa e mbështetjes nga familja dhe mjedisi më i gjerë, si dhe përdorimi i narkotikëve. Për punonjësit, rastet e fëmijëve që i nënshtrohen trajtimit mjekësor-psikologjik dhe që kërkojnë mbikëqyrje të vazhdueshme dhe një qasje të individualizuar janë veçanërisht komplekse.

Grupet e ndryshme të moshës kanë nevoja të ndryshme. Fëmijët e mitur kërkojnë më shumë mbikëqyrje, mbështetje emocionale dhe aktivitete e lojëra për të ruajtur vëmendjen dhe për të zvogëluar ndjenjat e tensionit ose shqetësimin, ndërsa fëmijët më të rritur kanë nevoja që lidhen me zhvillimin e identitetit, pranimin, mësimin e aftësive të reja dhe mundësinë për të zhvilluar interesa personale.

Stafi dhe organizimi i punës

Punonjësit deklaruan se përballen me sfida të ndryshme në punën me fëmijët në baza ditore. Edhe pse ata deklarojnë se sistemi në përgjithësi funksionon, dinamika e punës është intensive dhe kërkon prani të vazhdueshme, monitorim dhe reagim të shpejtë kur lindin probleme.

Komunikimi me fëmijët është zakonisht i mirë dhe shumicën e kohës fëmijët sillen korrekt. Megjithatë, punonjësit treguan se disa prej tyre kanë momente kur kanë vështirësi në përballimin e emocioneve, por se me bisedë dhe mbështetje, situatat zakonisht qetësohen.

Sa i përket burimeve njerëzore, ka një mungesë të konsiderueshme të stafit, për shembull, një pedagog në ekipin profesional, si dhe edukatorë dhe instruktorë, por edhe oficerë të policisë së burgjeve, veçanërisht femra. Përveç kësaj, punonjësit theksojnë se trajnimi për stafin duhet të kryhet më shpesh dhe se nevojitet edukim shtesë, veçanërisht për punën me fëmijët që i nënshtrohen trajtimit mjekësor-psikologjik dhe me sjellje agresive.

Përshtypja e përgjithshme është se me burimet në dispozicion, puna kryhet në mënyrë optimale, por se nevojiten edhe pajisje shtesë dhe mirëmbajtje të rregullt të pajisjeve ekzistuese, në mënyrë që institucioni të funksionojë në mënyrë më efektive.

3.2.3. Institucioni Publik Shtëpia e Fëmijëve "11 Tetori"

Në kuadër të Shtëpisë për Fëmijë pa Prindër dhe Kujdes Prindëror "11 Tetori", funksionojnë tre shtëpi të vogla grupore, të cilat strehojnë gjithsej 16 fëmijë dhe të rinj të moshës tetë deri në nëntëmbëdhjetë vjeç, me prejardhje të ndryshme etnike. Disa prej tyre janë vëllezër dhe motra. Institucioni nuk funksionon më si një institucion i madh, por përmes njërive organizative për jetesë të mbështetur në komunitet.

Gjatë punës në terren, u zhvilluan tre fokus grupe me gjithsej 14 fëmijë, si dhe intervista me drejtuesin e njërive organizative dhe pesë edukatorë. Intervistat u zhvilluan rreth jetës së përditshme, kushteve të akomodimit, marrëdhënieve me stafin, ushqyerjes, aksesit në shërbime shëndetësore dhe kontaktit me institucionet e jashtme.

Në secilën njësi organizative, një edukator dhe një kujdestar punojnë gjatë turnit të ditës, ndërsa vetëm një kujdestar mbetet në mbrëmje. Një kuzhinier punon edhe në turnin e mëngjesit, i cili përgatit ushqimin.

Kushtet materiale dhe infrastruktura

Njësitë organizative janë të vendosura në zona urbane të qytetit të Shkupit dhe ofrojnë kushte të mira, por edhe të pabarabarta jetese. Të gjitha objektet janë të pastra dhe funksionale, por disa prej tyre janë të vjetra dhe kërkojnë rinovim dhe përmirësim të herëpashershëm të brendshëm. Në disa shtëpi, janë vërejtur mure dhe mobilje të dëmtuara, probleme me ngrohjen, siç janë kondicionerët me defekt. Në disa shtëpi, hapësira e përbashkët është e ngushtë, gjë që mund të kufizojë përdorimin e saj kur të gjithë fëmijët janë të pranishëm, duke marrë parasysh se të paktën pesë fëmijë dhe një ose dy punonjës e përdorin atë.

Njësitë organizative janë të përshtatura për jetesë familjare, por dy prej tyre janë të vendosura në katin e tretë në ndërtesa banimi pa ashensor, gjë që mund të paraqesë problem gjatë evakuimit dhe rrezik në rast nevojë për ndërhyrje emergjente mjekësore. Hapësira e jashtme është e kufizuar në dy njësi, ku dalja të çon direkt në rrugë.

Higjiena, ushqyerja dhe kujdesi i përditshëm

Higjiena në njësitë organizative është në një nivel të kënaqshëm. Fëmijët marrin pjesë në pastrim dhe rregullim, dhe ndonjëherë në përgatitjen e vakteve, gjë që ka një ndikim pozitiv në zhvillimin e pavarësisë dhe përgjegjësisë së tyre. Ushqimi përgatitet nga kuzhinieri në kuzhinë brenda secilës shtëpi, për mëngjes dhe drekë, dhe sipas një menuje të rënë dakord me infermieren.

Në secilën njësi organizative ka rregulla shtëpie, të cilat zakonisht respektohen, dhe secila prej tyre ka dinamikën e vet.

Fëmijët kanë hapësirën e tyre personale që mund ta organizojnë vetë, por në disa shtëpi privatësia është e kufizuar, sepse nuk ka hapësirë të mjaftueshme që secili fëmijë të ketë tavolinën e vet ose mundësinë e një cepi të qetë për të mësuar, kështu që ata duhet të bien dakord dhe të ndërrojnë kur e përdorin atë nëse është e nevojshme.

Fëmijët më të mëdhenj, të cilët ndjekin shkollën e mesme, shprehën pakënaqësi me kohën e kufizuar për të dalë në mbrëmje dhe shumën e vogël që marrin si para xhepi. Ata deklaruan se do të donin të kishin më shumë para për nevojat personale, kozmetikë dhe dalje.

Arsimi dhe aktivitetet

Të gjithë fëmijët përfshihen në arsimin e rregullt dhe ndjekin shkollën rregullisht. Fëmijët më të vegjël, deri në klasën e pestë, shoqërohen nga një mësues, ndërsa fëmijët më të mëdhenj shkojnë në shkollë në mënyrë të pavarur. Disa fëmijë kanë edhe mbështetje nga asistentët e arsimit.

Njësitë organizative herë pas here organizojnë punëtori për fëmijët mbi tema të ndryshme. Shumica e fëmijëve janë të përfshirë në aktivitete shtesë jashtë shtëpisë, të tilla si stërvitje futbollit, kurse gjuhësh të huaja, etj., të cilat janë në përputhje me interesat e tyre.

Punonjësit ofrojnë mbështetje në mësimin në shtëpi. Ata janë në kontakt të vazhdueshëm me mësuesit e fëmijëve dhe kanë bashkëpunim të mirë me ta. Institucioni organizon udhëtime dhe pushime verore.

Fëmijët kanë akses të herëpashershëm te një psikolog, i ofruar përmes një organizate të jashtme, por kjo mbështetje nuk është e rregullt. Disa fëmijë theksuan se kanë nevojë për punë të rregullt me një psikolog, veçanërisht fëmijët me përvoja traumatike.

Marrëdhëniet dhe atmosfera

Marrëdhëniet midis fëmijëve janë përgjithësisht të mira, por në disa grupe, problemet e sjelljes ndodhin midis fëmijëve individualë, gjë që ndikon në dinamikën dhe ndjenjën e sigurisë në shtëpi. Sjellja agresive dhe konfliktet verbale janë vërejtur në disa raste.

Në njësitë organizative ku është vërejtur se disa fëmijë kanë sjellje problematike, kjo ka ndikuar në funksionimin e përditshëm dhe atmosferën në grup. Një fëmijë u transferua në një institucion për fëmijë me probleme edukuese dhe sociale, për shkak të sjelljes së përsëritur të papërshtatshme dhe të rrezikshme, e cila përfshinte edhe përpjekje për kontakt fizik të padëshiruar me fëmijë të tjerë nga shtëpia. Sipas raportimeve, ky fëmijë kishte shfaqur çrregullime të sjelljes për një kohë të gjatë që me sa duket nuk mund të stabilizoheshin. Në një njësi tjetër organizative vendoset një fëmijë që kohët e fundit ka treguar reagime agresive dhe që në situata të caktuara shpreh agresion fizik dhe verbal ndaj fëmijëve të tjerë, si dhe vetë-agresion. Fëmijët theksuan se kjo situatë krijon stres, ndërsa punonjësit konfirmuan se nevojitet mbështetje e vazhdueshme psikiatrike.

Në shumicën e njësive organizative ekziston një marrëdhënie pozitive midis fëmijëve dhe punonjësve, si dhe një ndjenjë mbështetjeje dhe afërsie. Edhe pse nuk u pëlqejnë të gjitha rregullat në shtëpi, siç është kufizimi i përdorimit të telefonave celularë, këmbëngulja për të mësuar dhe koha e kontrolluar për të dalë jashtë, shumica janë të vetëdijshëm se këto rregulla janë për të mirën e tyre. U tha për një edukatore se e përjetojnë atë si një "nënë biologjike" dhe se disa nga edukatorët tashmë i njohin aq mirë sa mund të vënë re çdo ndryshim tek ata.

Në disa raste, fëmijët deklaruan se janë ofenduar nga kujdestarë individualë. Ata folën për këto raste me punonjës të tjerë, por nuk u morën masa specifike. Disa fëmijë besojnë se ka një ndryshim në qëndrimin e punonjësve ndaj fëmijëve meshkuj dhe femra, d.m.th. se fëmijët meshkuj janë në një pozicion më të favorshëm, sepse ata më shpesh "kthehen mbrapsht" kur sillen në mënyrë të papërshtatshme.

Kontakti me familjet dhe institucionet

Disa nga fëmijët kanë kontakt me prindërit ose të afërmit, me ish-prindër kujdestarë. Disa prej tyre marrin edhe mbështetje financiare prej tyre.

Punonjësit deklarojnë se ndonjëherë kanë vështirësi në bashkëpunimin me qendra të caktuara të punës sociale, veçanërisht kur kërkohet pëlqimi për procedura të caktuara.

3.2.4. Instituti Special në Demir Kapija

Puna në terren në Institucionin Special në Demir Kapija mbuloi ndërtesën kryesore institucionale dhe dymbëdhjetë njësitë organizative, pra shtëpitë e vogla në grup që janë themeluar dhe menaxhuar nga Institucioni. U anketuan gjithsej 117 persona, dhe të dhënat u morën përmes vëzhgimeve, intervistave me punonjësit dhe disa nga përdoruesit që mund të komunikojnë dhe të shprehin mendimet e tyre. Intervistat përfshinë drejtorin në detyrë të institucionit, i cili është gjithashtu një edukator special, dy punonjës socialë, tre koordinatorë të njësive organizative, dy infermierë, një asistent laborator, si dhe më shumë se dymbëdhjetë kujdestarë. Përmes këtyre intervistave, u morën të dhëna mbi organizimin e jetës së përditshme, mbi mbështetjen shëndetësore dhe psikologjike, pastaj mbi ushqyerjen, marrëdhëniet midis stafit dhe përdoruesve, si dhe mbi sfidat më të zakonshme me të cilat përballet institucioni.

Institucioni ka një mungesë të vazhdueshme të stafit, veçanërisht stafit profesional dhe infermierëve, gjë që ndikon drejtpërdrejt në cilësinë e kujdesit. Janë vetëm katër infermierë në dispozicion, të ndarë në dy në ndërtesën kryesore dhe dy në shtëpitë e vogla në grup, gjë që është e pamjaftueshme për numrin dhe nevojat e përdoruesve. Kjo mungesë shoqërohet me vështirësi në mbajtjen e stafit, pasi puna në Institut është komplekse, emocionalisht sfiduese dhe shpesh jo tërheqëse për të rinjtë.

Kujdesi shëndetësor ofrohet nëpërmjet specialistëve të jashtëm: një mjek i përgjithshëm vjen një herë në muaj dhe në gatishmëri, një psikiatër dy herë në muaj dhe një fiziatër dy herë në muaj. Ekzaminimet sistematike kryhen vetëm një herë në vit dhe problemet më të zakonshme shëndetësore janë sëmundjet e frymëmarrjes, si bronkiti dhe pneumonia. Ekziston një dietë e adaptuar për njerëzit me diabet, por menyuja përgatitet kryesisht në mënyrë qendrore në Institut, me mundësi të kufizuara të dëshirave ose nevojave individuale.

Të gjitha gratë deri në moshën pesëdhjetë vjeç janë në terapi kontraceptive, për të cilën kërkohet pëlqimi paraprak, por nuk ka mbështetje shtesë psikologjike ose mjekësore në lidhje me këtë praktikë.

Në punën e përditshme, vihet re se punonjësit i njohin mirë përdoruesit, komunikojnë me ta dhe janë në gjendje të përballojnë gjendjen e tyre, madje edhe në situata agresioni ose sjelljeje vetë-agresive, megjithëse nuk ka protokoll të shkruar për trajtimin e rasteve të tilla. Ata kanë zhvilluar mënyra për të qetësuar dhe parandaluar situatat e rrezikshme përmes përvojës, gjë që dëshmon për angazhim personal, por në të njëjtën kohë tregon nevojën për procedura të standardizuara.

Gjatë bisedave u vunë re edhe sfidat në bashkëpunimin me institucionet shëndetësore dhe sociale. Pavarësisht ndryshimeve pozitive, ende ka shembuj të qëndrimeve diskriminuese nga punonjësit e shëndetësisë, si dhe mungesën e gatishmërisë së disa qendrave të punës sociale për t'iu përgjigjur në kohë ose në mënyrë konstruktive kërkesave të institucionit. Këto fenomene e bëjnë të vështirë koordinimin dhe krijojnë një ndjenjë izolimi institucional.

Kontakti i përdoruesve me familjet e tyre është i rrallë. Sipas detyrimit ligjor, kujdestarët duhet të vizitojnë personat nën kujdesin e tyre të paktën dy herë në vit, por në praktikë ky numër është shumë më i ulët dhe një pjesë e konsiderueshme e përdoruesve nuk kanë asnjë vizitë fare.

Një pjesë e madhe e përdoruesve e kanë pasur plotësisht të revokuar aftësinë ligjore dhe asnjërit nuk i është rikthyer ajo, duke kufizuar më tej aftësinë e tyre për të marrë pjesë në vendimet që ndikojnë në jetën e tyre. Një problem tjetër sistematik është fakti që autopsitë e personave të vdekur pothuajse nuk kryhen kurrë, duke e bërë të vështirë monitorimin e kushteve dhe dështimet e mundshme të kujdesit.

3.2.4.1. Ndërtesa kryesore e Institucionit Special në Demir Kapija

Ndërtesa kryesore e Institucionit Special në Demir Kapi aktualisht strehon 54 persona, përfshirë dy përdorues nga njësitë organizative, të cilët janë kthyer në institucion për shkak të gjendjes së tyre shëndetësore, pra për shkak të nevojës për mbështetje të vazhdueshme me oksigjen.

Personat që janë strehuar këtu janë persona që vlerësohen se kanë gjendjet më komplekse shëndetësore, si dhe persona që kanë refuzuar të transferohen në shtëpi të vogla në grupe, më shpesh për shkak të qëndrimit afatgjatë dhe ndjenjës së përkatësisë në institucion.

Edhe pse ndërtesa është zyrtarisht në proces mbylljeje, ajo vazhdon të funksionojë me burime të kufizuara, pa investime ose përmirësime të konsiderueshme të kushteve.

Ndërtesa kryesore e institucionit nuk është rinovuar prej vitesh, për shkak të ndalimit të akomodimit të ri dhe transferimit të pritur në objektin e ri, të ashtuquajturin Depandans, i cili është përfunduar, por është ende jofunksional për shkak të problemeve teknike me sistemin e ngrohjes dhe ftohjes. Punonjësit dhe përdoruesit kanë pritur një ndërhyrje nga Ministria e Politikës Sociale, Demografisë dhe Rinisë për një kohë të gjatë, në mënyrë që zhvendosja të mund të ndodhë më në fund.

Veçanërisht shqetësuese është fakti që institucioni strehon dy persona pa numër identifikimi personal, njëri prej të cilëve është gjithashtu pa shtetësi, prandaj ata mund të përdorin vetëm shërbime shëndetësore private. Pavarësisht përpjekjeve të gjata të Institutit për të zgjidhur statusin e tyre, rasti i tyre mbetet i pazgjidhur, gjë që përbën një shkelje të rëndë të të drejtave të tyre të njeriut, në veçanti të së drejtës për kujdes shëndetësor dhe identitet ligjor.

Kushtet materiale dhe infrastruktura

Kushtet e përgjithshme në ndërtesën kryesore janë të papërshtatshme. Ambientet e jetesës në disa departamente janë funksionale, por tualetet dhe pajisjet sanitare janë në gjendje shumë të keqe.

Departamenti A aktualisht strehon 18 persona. Dhomat e gjumit dhe dhoma e përbashkët janë në gjendje relativisht të mirë, por pajisjet e mbetura sanitare dhe ndihmëse janë të rrënuara. Në Departamentin B, ku janë strehuar 14 persona, kushtet janë shumë të këqija. Janë vërejtur mure të dëmtuara me vrima në dhomat ngjitur, xhama të çara në dyer. Reparti C, i cili strehon 20 persona, është pjesa më shqetësuese, gjendja në të është nën standardet e jetesës njerëzore dhe kërkon ndërhyrje urgjente. Këto kushte tregojnë se institucioni ka qenë duke vepruar në një "vakum kalimtar" për një kohë të gjatë si rezultat i ndalimit formal të zhvillimit dhe investimeve në hapësirë, por realiteti është se njerëzit ende jetojnë atje. Në kushte të tilla, dinjiteti dhe shëndeti i përdoruesve kërcënohen seriozisht, veçanërisht pasi disa prej tyre kanë një nevojë të theksuar për mbështetje dhe kujdes mjekësor.

Higjiena, veshmbathja dhe kujdesi i përditshëm

Për shkak të infrastrukturës së vjetëruar dhe burimeve të kufizuara, standardet e higjienës janë minimale. Problemet me lagështinë, sipërfaqet e dëmtuara dhe pajisjet e pamjaftueshme shpesh ndodhin në dhomat e higjienës, gjë që përbën rrezik infeksioni dhe shkel privatësinë gjatë përdorimit.

Përdoruesit nuk kanë veshje personale, pasi të gjitha rrobat lahen së bashku në lavanderinë kryesore. Kjo mund të kontribuojë në dobësimin e ndjenjës së përkatësisë personale dhe individualitetit.

Ushqimi për të gjithë përdoruesit përgatitet në kuzhinën kryesore. Çdo ditë shërbehen tre vakte kryesore dhe dy ushqime të lehta, dhe personat me diabet kujdesen përmes një diete të adaptuar që përfshin një konsum të reduktuar të bukës dhe sheqerit.

Gjendja shëndetësore dhe mbështetja mjekësore

Institucioni akomodon persona me probleme të rënda kronike dhe të kombinuara shëndetësore. Institucioni gjithashtu akomodon një person me psikozë dhe pa kategorizim, i cili u akomodua me pëlqimin e Ministrisë së Politikës Sociale, Demografisë dhe Rinisë, dhe megjithëse qëndrimi ishte menduar të ishte afatshkurtër, për shkak të pengesave administrative dhe mungesës së akomodimit alternativ, personi qëndroi në institucion për një periudhë më të gjatë.

Shërbimi shëndetësor funksionon me një kapacitet minimal. Infermierët nuk marrin trajnim profesional dhe ndihen "të harruar nga kujdesi shëndetësor". Edhe pse çdo pajisje e re mjekësore është e mirëpritur, pa staf profesional, pajisjet teknike nuk kanë vlerë praktike. Për shembull, institucioni ka një aparat EKG, por nuk ka person që mund ta përdorë atë ose të lexojë rezultatet, gjë që kufizon përdorshmërinë e pajisjeve.

Stafi dhe kapaciteti profesional

Ka një numër të kufizuar stafi në ndërtesën kryesore, që mbulon të gjithë gamën e aktiviteteve të përditshme, duke përfshirë kujdesin, higjienën, mbështetjen mjekësore.

Mungesa e vazhdueshme e stafit, e kombinuar me kompleksitetin e punës, krijon një ngarkesë të lartë pune për stafin, i cili shpesh kryen më shumë detyra sesa është menduar, pa mbështetje profesionale dhe pa mundësi për pushim ose mbikëqyrje. Kjo çon në një ndjenjë lodhjeje dhe motivim të reduktuar.

Aktivitetet dhe socializimi

Lëvizja e banorëve është shumë e kufizuar. Për shembull, njerëzit në Departamentin C nxirren jashtë vetëm herë pas here dhe vetëm kur ka staf të mjaftueshëm dhe kushte të mira atmosferike.

Disa njerëz lëvizin në mënyrë të pavarur brenda institucionit ose, pas vlerësimit nga stafi, mund të dalin jashtë, për shembull në dyqan, por këto raste janë më të rralla. Përdoruesit e kalojnë pjesën më të madhe të ditës brenda.

Ky izolim i zgjatur mund të ketë një ndikim negativ në shëndetin e tyre mendor dhe fizik dhe përforcon pasivitetin.

Shtëpi të vogla në grup nën Institucionin Special në Demir Kapi

Shtëpitë e vogla grupore nën Institutin Special në Demir Kapi akomodojnë gjithsej 63 persona, të shpërndarë në gjithsej 12 njësi organizative, tetë prej të cilave janë në Demir Kapi dhe katër në Negotinë. Përdoruesit janë kryesisht persona me aftësi të kufizuara intelektuale dhe të kombinuara të moderuara, të rënda dhe më të rënda, disa prej të cilëve kanë edhe kufizime fizike në lëvizshmëri.

Shtëpitë ndodhen më shpesh në ambiente me qira, d.m.th. në shtëpi në katin përdhes ose në katet e sipërme të shtëpive pa ashensor (funksional), gjë që është një pengesë për njerëzit në karrige me rrota ose me lëvizshmëri të kufizuar për t'u larguar nga shtëpia.

Edhe pse procesi i deinstitutionalizimit ka mundur largimin nga institucioni i madh dhe akomodimin në shtëpi më të vogla me kushte dukshëm më të mira, në praktikë, kjo nuk do të thotë gjithmonë integrim i vërtetë në komunitet. Siç vërejnë punonjësit, "ndodhi ajo që kishim më shumë frikë, që përdoruesit thjesht u zhvendosën në kushte më të mira materiale", pa krijuar shërbime të reja në komunitet, pa mbështetje ose përfshirje sociale.

Kushtet materiale dhe infrastruktura

Në shumicën e shtëpive, higjiena dhe mirëmbajtja vlerësohen nga të kënaqshme deri në të mira. Dhomat janë të pastra, me mobilje dhe pajisje bazë, por në disa nga objektet, vjetërsia e objekteve është e dukshme, kryesisht për shkak të rinovimit të parregullt, lagështirës në disa dhoma dhe hapësirës së pamjaftueshme, veçanërisht në dhomat e ndenjes, ku mblidhen disa persona. Në një numër të vogël shtëpish, disa nga përdoruesit flenë në dhomën e ndenjes.

Ngrohja është e përshtatshme, por ekskluzivisht elektrike, gjë që mbart një barrë të konsiderueshme financiare. Disa dhoma gjumi nuk ngrohen mjaftueshëm, gjë që është veçanërisht e rrezikshme për njerëzit me sëmundje kronike ose lëvizshmëri të kufizuar.

Qasja është një nga problemet më serioze, pasi disa shtëpi janë në katin e parë, me shkallë të pjerrëta dhe pa ashensorë, ose me ashensorë jofunksionalë, dhe disa kanë rrugë hyrëse me dhe ose shkëmbore. Këto kushte kufizojnë drejtpërdrejt lëvizshmërinë fizike të përdoruesve, prandaj shumë prej tyre nuk dalin nga shtëpia për vite me radhë, gjë që mund të kontribuojë në përkeqësimin e shëndetit të tyre fizik dhe mendor. Prandaj, shumica e përdoruesve varen nga disponueshmëria e një punonjësi të lirë për t'i nxjerrë nga shtëpia.

Higjiena dhe kujdesi i përditshëm

Higjiena në shumicën e shtëpive vlerësohet si e pranueshme, dhe në disa raste vihet re një erë e pakëndshme dhe ventilim i pamjaftueshëm në dhomat e gjumit. Higjiena personale dhe larja organizohen sipas një orari (në ditë të caktuara dhe "sipas nevojës"), i cili nuk lejon akses individual. Në secilën njësi organizative, ka përdorues që përdorin pelena.

Të gjithë kujdestarët njëkohësisht pastrojnë, gatuajnë, ofrojnë terapi mjekësore të përditshme dhe kujdesen për higjienën e përdoruesve, gjë që ndikon në kohën për aktivitete që do të inkurajonin zhvillimin personal të banorëve. Në jetën e përditshme, vihet re një aspekt pozitiv në atë që disa nga përdoruesit marrin pjesë në mirëmbajtjen e shtëpisë, pastrimin, larjen e enëve ose përgatitjen e kafesë, e cila është një formë e pavarësisë së mbështetur.

Privatësia dhe hapësira personale

Në shumicën e njësive organizative, përdoruesit ndahen në dhoma gjumi sipas gjinisë dhe pëlqimit të ndërsjellë, dhe në disa raste ndarja bazohet edhe në zakonet dhe dëshirat personale për akomodim me një person të caktuar ose në interesa të përbashkëta, për shembull, shikimi i televizorit vonë natën ose shkuarja në shtrat herët. Një fleksibilitet i tillë përfaqëson një hap pozitiv krahasuar me modelin klasik institucional, ku përdoruesit kanë zgjedhje të kufizuara. Pak përdorues kanë dhomat e tyre, ndërsa shumica ndajnë dhomat e gjumit me një, dy dhe rrallë me tre persona të tjerë.

Çdo përdorues ka shtratin dhe dollapin e vet, dhe disa prej tyre e përfshijnë hapësirën si të tyre dhe me krenari shfaqin sendet personale. Në disa shtëpi, përdoruesit e rregullojnë në mënyrë të pavarur hapësirën e tyre me dekorime, gjë që tregon zhvillimin e ndjenjës së përkatësisë dhe identitetit personal.

Megjithatë, mungesa e hapësirës së mjaftueshme dhe dhomave private mbetet një faktor kufizues. Dhomat e gjumit më shpesh ndahen, dhe banjoja është një dhe përdoret kolektivisht. Kjo mund të ndikojë në ndjenjën e dinjitetit dhe lirisë personale.

Stafi dhe kapaciteti profesional

Raporti mesatar është një kujdestar për pesë deri në gjashtë persona, që është nën standardet për këtë kategori përdoruesish, ndërsa edukatorët specialë shpesh janë edhe koordinatorë të të paktën dy njësive organizative, prandaj ata nuk kanë gjithmonë kohë të mjaftueshme për punë individuale me përdoruesit. Kjo çon në një situatë ku nevojat themelore biologjike plotësohen, por nevojat psikosociale dhe zhvillimore janë në rrezik të mos njihen.

Marrëdhëniet midis punonjësve dhe përdoruesve në shumicën e shtëpive janë të ngrohta dhe miqësore, por mbizotëron infantilizimi, d.m.th. punonjësit i quajnë përdoruesit "fëmijë", pavarësisht moshës. Kjo qasje, megjithëse nuk lind nga qëllime të këqija, ruan një model paternalist të kujdesit. Punonjësit janë të njohur mirë me zakonet dhe nevojat e përditshme të përdoruesve, dhe përdoruesit kanë një qëndrim pozitiv ndaj punonjësve. Ka edhe shembuj pozitivë, kur falë punës këmbëngulëse të edukatorit special, një grua e rritur në moshën 80 vjeç fillon të shkojë në tualet në mënyrë të pavarur për herë të parë.

Mbështetje shëndetësore dhe psikosociale

Në të gjitha njësitë organizative është vërejtur qasje minimale në mbështetje mjekësore dhe psikologjike. Vizitat tek mjeku janë të rastit dhe sipas nevojës, dhe përdoruesit nuk kanë fizioterapi. Kjo situatë krijon rrezikun e neglizhimit të nevojave shëndetësore, veçanërisht tek njerëzit me sëmundje kronike, të palëvizshëm ose që kanë nevojë për rehabilitim të rregullt.

Siguria dhe rreziqet

Shtëpitë në katin e parë pa ashensor përbëjnë një rrezik serioz gjatë evakuimit. Qasja e dobët në hapësirën e jashtme dhe prania e qenve endacakë kufizojnë më tej sigurinë gjatë lëvizjes jashtë shtëpisë.

Në disa njësi, janë vërejtur njerëz me sjellje agresive, gjë që krijon një kërcënim potencial për përdoruesit e tjerë, veçanërisht pasi stafi është i vogël.

Aktivitetet dhe pjesëmarrja

Në asnjërën prej shtëpive nuk ka një program të organizuar ditor ose rekreativ. Aktivitetet janë të kufizuara në detyra shtëpie dhe aktivitete sporadike si mbledhja e mollëve ose livandos në oborr. Njësitë organizative nuk kanë pajisje për aktivitete fizik dhe kanë materiale të kufizuara për të mësuar ose shprehje kreative. Pak njerëz tregojnë interes dhe iniciativë dhe dalin në mjedis vetë. Mungesa e aktiviteteve çon në monotoni dhe rutinë institucionale, e cila humbet thelbin e shtëpive të vogla në grup si një formë e jetesës së mbështetur, jo vetëm akomodim.

Përfshirja sociale dhe kontakti me komunitetin

Nuk ka shërbime në komunitet, d.m.th. nuk ka qendër ditore, nuk ka aktivitete me institucione lokale ose OJQ. Përdoruesit rrallë vijnë në kontakt me banorët e komunitetit dhe janë kryesisht të izoluar në shtëpi. Edhe kur lëvizin jashtë, shumica e tyre janë gjithmonë të shoqëruar dhe dalja varet nga disponueshmëria e stafit. Ky model, megjithëse formalisht i deinstitutionalizuar, në thelb riprodhon izolimin institucional, vetëm në një shkallë më të vogël dhe në kushte të reja materiale të përmirësuara.

3.3. ANALIZA E TË DHËNAVE NGA INTERVISTAT ME PALËT E INTERESUARA PËRKATËSE

3.3.1. Gjendja e përgjithshme dhe kushtet

Të intervistuarit tregojnë për kushte dukshëm të ndryshme në lloje të ndryshme institucionesh, me një hendek të qartë midis progresit në mjediset më moderne dhe dobësive të vazhdueshme strukturore në disa institucione të specializuara. Ndërsa në disa mjedise, siç janë mjediset përmirësuese, kushtet vlerësohen si të shkëlqyera, në të tjerat ka ende kufizime që dëmtojnë cilësinë e jetës së përditshme.

Disa të intervistuar treguan se kushtet e strehimit janë përmirësuar zyrtarisht krahasuar me të kaluarën dhe ofrojnë një "mjedis më të përshtatshëm", por jo mjaftueshëm më stimulues, veçanërisht në mjediset që strehojnë fëmijë dhe të rinj me nevoja komplekse⁸⁶. Mungesa e pajisjeve, materialeve për aktivitete dhe hapësirave të përshtatshme për rehabilitim dhe mësim përsëritet si një problem sistemik. Një i intervistuar thekson se kushtet aktuale në institucione, siç është Institucioni Special në Demir Kapi, "nuk sigurojnë respektimin dhe gëzimin e të drejtave themelore të njeriut"⁸⁷, duke treguar nevojën për përmirësime të konsiderueshme, jo vetëm mirëmbajtje teknike.

Aksesueshmëria veçohet si një problem i veçantë. Sipas njëres prej intervistave, "aksesueshmëria është një sfidë për njerëzit me aftësi të kufizuara fizike"⁸⁸. Për më tepër, disa nga mjediset, megjithëse të rinovuara ose funksionale, nuk janë përshtatur për lloje të ndryshme të aftësive të kufizuara.

Në disa institucione, një problem shtesë është distanca gjeografike nga vendbanimet më të mëdha, e cila kufizon kontaktet me familjet dhe "ndikon seriozisht në mundësitë e pranimit të vizitave"⁸⁹.

Në të njëjtën kohë, ka edhe shembuj pozitivë. Për shembull, në Shtëpinë Edukuese-Përmirësuese në Tetovë, kushtet përshkruhen si të shkëlqyera⁹⁰. Një përvojë e tillë tregon se, kur ka investime, organizim dhe staf të përshtatshëm, është e mundur të ofrohen kushte cilësore.

3.3.2. Nevojat e fëmijëve dhe personave të vendosur në institucione

Profili i fëmijëve dhe të rinjve të vendosur në institucione të ndryshme është heterogjen, por të intervistuarit tregojnë se një pjesë e madhe kanë nevoja të kombinuara, komplekse ose më intensive, të cilat kërkojnë mbështetje të vazhdueshme dhe të individualizuar. Përveç kësaj, fëmijët me aftësi të kufizuara "vendosen në një mjedis më të përshtatshëm, por jo në një mjedis më stimulues, të cilin do t'u nevojitej për zhvillimin e kapaciteteve dhe potencialeve të tyre të mbetura".

Të intervistuarit theksojnë se sistemi institucional nuk është përshtatur plotësisht për kategoritë e ndryshme të fëmijëve, veçanërisht ata me aftësi të kufizuara intelektuale dhe shqisore⁹¹. Kjo çon në një situatë ku disa fëmijë nuk marrin kujdes që përmbush nevojat e tyre reale.

⁸⁶ Intervistë me një ekspert, intervistë me një përfaqësues të një institucioni.

⁸⁷ Intervistë me një përfaqësues të institucionit.

⁸⁸ Intervistë me një ekspert.

⁸⁹ Intervistë me një përfaqësues të një organizate të shoqërisë civile

⁹⁰ Intervistë me një ekspert ligjor.

⁹¹ Intervistë me një përfaqësues të një organizate të shoqërisë civile.

Nevojat e fëmijëve me aftësi të kufizuara shpesh mbeten të paplotësuara për shkak të mungesës së stafit me kompetenca të përshtatshme profesionale, por edhe për shkak të shërbimeve të kufizuara. Në disa institucione, përdoruesit kanë qasje vetëm në aktivitetet themelore të jetës së përditshme, ndërsa shërbimet zhvillimore, rehabilituese dhe psiko-sociale janë të kufizuara ose të padisponueshme⁹². Kjo prek veçanërisht fëmijët me format më të rënda të aftësisë së kufizuar dhe ata që do të përfitonin ndjeshëm nga ndërhyrja e hershme, trajtimi i strukturuar ose mbështetja e specializuar.

Disa të intervistuar treguan se "ekziston një problem sistemik me punën e institucioneve me fëmijët në rrezik dhe veçanërisht fëmijët me sjellje të dhunshme të cilët nuk po trajtohen në mënyrë të mjaftueshme për të parandaluar përfshirjen e tyre në aktivitete kriminale"⁹³. Kjo tregon mungesën e shërbimeve të ndërhyrjes, terapeutike dhe parandaluese.

Në disa institucione, të intervistuarit vunë re se fëmijët në përgjithësi ndihen të sigurt dhe kanë besim tek stafi.

Një problem veçanërisht i rëndësishëm është ndarja e fëmijëve nga grupi kur institucioni nuk mund t'u përmbushë nevojat. Një i intervistuar përshkroi një rast të një fëmije me aftësi të kufizuara të vendosur në Shtëpinë Edukuese-Përmirësuese i cili ishte i izoluar nga të tjerët për shkak të pamundësisë së ekipit për të punuar me të dhe të tjerët në të njëjtën kohë, gjë që tregon një mungesë serioze sistematike të shërbimeve dhe stafit të specializuar⁹⁴.

3.3.3. Shërbimet dhe programet

Sipas të intervistuarve, në shumicën e institucioneve, shërbimet dhe programet për fëmijët janë të kufizuara, të pazhvilluara dhe shpesh të reduktuara në aktivitete themelore të jetës së përditshme. Edhe pse zhvillimi i shërbimeve individuale është vërejtur në nivel kombëtar, ky zhvillim nuk është "i barabartë dhe shërbimet më të zakonshme janë asistencë personale dhe shërbimet e kujdesit ditor"⁹⁵.

Në disa institucione të specializuara, aktivitetet në dispozicion të banorëve lidhen më shpesh me higjienën, ushqyerjen dhe ruajtjen e shëndetit. Mungojnë programet stimuluese, zhvillimore dhe rehabilituese që do të kontribuonin në avancimin e kapaciteteve të fëmijëve me aftësi të kufizuara.⁹⁶

⁹² Intervistë me një përfaqësues të një institucioni

⁹³ Intervistë me një përfaqësues të një organizate të shoqërisë civile.

⁹⁴ Intervistë me një përfaqësues të një organizate të shoqërisë civile.

⁹⁵ Intervistë me një përfaqësues të një institucioni

⁹⁶ Intervistë me një përfaqësues të një institucioni

Për më tepër, trajtimi psikosocial, terapia okupacionale dhe aktivitetet profesionale janë "të pamjaftueshme" ose mungojnë plotësisht. Në shumë vende⁹⁷, aktivitetet varen nga projektet ose mbështetja e donatorëve, por jo nga financimi i rregullt, gjë që krijon paqëndrueshmëri në ofrimin e shërbimeve. Shërbimet që duhet të jenë në dispozicion të fëmijëve "nuk janë vetëm akomodimi, ushqimi dhe shkuarja në shkollë", por edhe qasja në një psikolog, fitimi i aftësive të punës, aktivitetet sportive dhe hobi, të cilat shpesh nuk janë të buxhetuara dhe varen nga donacionet⁹⁸.

Në institucionet edukuese dhe korrektuese, megjithëse kushtet hapësinore mund të jenë të mira, aktivitetet e strukturuar për të mësuar, zhvilluar dhe socializuar mbeten të pakta. Për shembull, në një institucion fëmijët "kanë një aktivitet thurjeje perdesh plastike, por nuk kanë aktivitete të strukturuar përveç punës së detyrueshme me ekipin"⁹⁹.

Edhe pse në disa institucione ka përpjekje për të siguruar akses në arsim, një numër i madh aktivitetesh me natyrë zhvillimore dhe rekreative janë të paarrtshme. Mungojnë burimet financiare për të përfshirë fëmijët në klube sportive, programe arti ose grupe të tjera bashkëmohatarësh, gjë që kufizon zhvillimin e tyre shoqëror, vetëbesimin dhe integrimin në komunitet¹⁰⁰.

Intervistat nxorën në pah nevojën për programe të bazuara në interesat dhe nevojat e vetë fëmijëve, duke përfshirë aktivitete të tilla si zanate, muzikë, aktrim dhe aftësi të tjera praktike, të cilat mund të jenë thelbësore për zhvillimin dhe mirëqenien e tyre psiko-sociale¹⁰¹.

Edhe pse shërbimet ekzistojnë zyrtarisht, sipas të intervistuarve, cilësia, aksesueshmëria dhe qëndrueshmëria e tyre janë të kufizuara, gjë që zvogëlon seriozisht potencialin për rehabilitim, zhvillim dhe integrim të suksesshëm të fëmijëve pas largimit nga institucionet.

3.3.4. Stafi

Çështja e personelit shfaqet si një nga temat më të zakonshme në të gjitha intervistat. Pavarësisht se për cilin institucion bëhet fjalë, të gjithë të intervistuarit bien dakord se personeli në institucione është i pamjaftueshëm, i patrajtuar plotësisht, i mbingarkuar me përgjegjësi dhe pa mbështetje të mjaftueshme.

⁹⁷ Intervistë me një ekspert

⁹⁸ Intervistë me një përfaqësues të një organizate të shoqërisë civile

⁹⁹ Intervistë me një përfaqësues të një organizate të shoqërisë civile

¹⁰⁰ Intervistë me një përfaqësues të një organizate të shoqërisë civile

¹⁰¹ Intervistë me një ekspert

Sipas disa të intervistuarve, "sfida më e madhe është sigurimi i personelit, sepse të gjitha institucionet kanë mungesë personeli, dhe nga personeli që ka, disa nuk janë të trajnuar në mënyrë të mjaftueshme për të punuar me fëmijët në rrezik/me aftësi të kufizuara ose kapaciteti i personelit është i tillë që ata nuk mund të trajnohen"¹⁰². Në shumicën e institucioneve, numri i punonjësve është shumë më poshtë nevojave, si në aspektin sasior ashtu edhe sipas profilit profesional. Për shembull, në Institutin Special në Demir Kapi ka një numër të pamjaftueshëm punonjësish dhe mungesë personeli si kujdestarë, infermierë, edukatorë specialë dhe rehabilitues, fizioterapistë, terapistë okupacionalë¹⁰³. Mungesa e profileve të specializuara çon në situata ku punonjësit nuk kanë kapacitet për t'u marrë me fëmijët dhe njerëzit me nevoja më komplekse, gjë që ndikon në cilësinë e kujdesit, sigurinë dhe mbështetjen zhvillimore.

Në disa institucione, situata ndërlikohet më tej nga ndryshimet në strukturën organizative. Për shembull, hapja e një reparti për vajza në SHEP të Tetovës nënkuptonte se do të kërkohej një dyfishim i stafit për funksionim të suksesshëm, por në vend të kësaj, u punësuan vetëm dy persona të rinj, gjë që krijon një çekuilibër serioz midis ngarkesës së punës dhe stafit të disponueshëm¹⁰⁴.

Përveç numrit të personave, të intervistuarit gjithashtu tregojnë mungesën e trajnimit të vazhdueshëm dhe përkatës. "Nuk ofrohet trajnim për punonjësit për të përmirësuar punën e tyre", veçanërisht mbi qasjet moderne për kujdesin ndaj personave me aftësi të kufizuara më të rënda¹⁰⁵. Aty ku ofrohet trajnim, efektiviteti i tij është i kufizuar¹⁰⁶.

Disa të intervistuar gjithashtu tregojnë mungesën e mbështetjes psikologjike dhe mbikëqyrjes për punonjësit, gjë që rrit më tej rrezikun e lodhjes, motivimit të reduktuar dhe praktikave të ngurta. Siç pohon një i intervistuar, është e nevojshme të ofrohet mbështetje për të "ruajtur ndjeshmërinë e punonjësve dhe për të ofruar mbështetje psikologjike"¹⁰⁷.

3.3.5. Bashkëpunimi ndërsektorial dhe koordinimi institucional

Bashkëpunimi ndërsektorial dallohet si një nga pikat më të dobëta në sistemin e kujdesit për fëmijët në rrezik dhe fëmijët dhe personat me aftësi të kufizuara. Të gjithë të intervistuarit theksojnë ekzistencën e boshllëqeve, roleve të paqarta, kapaciteteve të kufizuara dhe ndërhyrjeve të pakoordinuara mjaftueshëm midis shërbimeve sociale, shëndetësore dhe arsimore.

¹⁰² Intervistë me një ekspert ligjor

¹⁰³ Intervistë me një përfaqësues të një institucioni.

¹⁰⁴ Intervistë me një përfaqësues të një organizate të shoqërisë civile.

¹⁰⁵ Intervistë me një përfaqësues të një institucioni.

¹⁰⁶ Intervistë me një ekspert ligjor

¹⁰⁷ Intervistë me një përfaqësues të një organizate të shoqërisë civile.

Disa të intervistuar vërejnë se, megjithëse ekziston një ndarje ligjore e përgjegjësisë, në terren rolet shpesh nuk kuptohen ose nuk përmbushen siç duhet, kështu që, për shembull, "punonjësit (në institucione të ndryshme) nuk janë mjaftueshëm të njohur me detyrimet e tyre dhe pasojat e mospërmbushjes"¹⁰⁸. Kjo vlen edhe për shkollat që "nuk vënë re ndryshime në sjellje", dhe për qendrat e punës sociale, të cilat zbatojnë masa më formalisht sesa në mënyrë substanciale¹⁰⁹.

Mungesa e kapaciteteve dhe burimeve është një faktor i zakonshëm që kufizon bashkëpunimin. Edhe aty ku ka vullnet të mirë, institucionet nuk kanë staf të mjaftueshëm për të reaguar në kohën e duhur ose për të kryer detyrimet e tyre.

Sipas shumicës së të intervistuarve, sektori i shëndetësisë është hallka më e dobët në koordinim. Një nga të intervistuarit beson se disponueshmëria dhe organizimi i shërbimeve shëndetësore për fëmijët me aftësi të kufizuara duhet të përmirësohet ndjeshëm, pasi ata kanë gjendje shëndetësore shoqëruese që kërkojnë monitorim të vazhdueshëm¹¹⁰. Për shembull, mjeku amë i përdoruesve të Institutit Special në Demir Kapi është në Negotinë, kështu që ata duhet të shkojnë atje disa herë çdo ditë për të marrë një referim dhe më pas t'i referojnë personat në institucionet shëndetësore në rajon ose në Shkup për shërbime të specializuara¹¹¹.

Në mjedise të caktuara, bashkëpunimi është funksional dhe profesional, por kjo më së shpeshti varet nga angazhimi individual i punonjësve. Kjo tregon se komunikimi i mirë është i mundur, por nuk garantohet në mënyrë sistematike.

Mungesa e koordinimit është veçanërisht e dukshme kur nevojitet një ndërhyrje emergjente. Është e nevojshme të "mbërrihet urgjentisht në stacionin policor të QPS-së dhe të angazhohet menjëherë një avokat... pranim i shpejtë në rast të situatave dhe kushteve emergjente shëndetësore që do ta parandalojnë fëmijën të ikë"¹¹², por në praktikë këto procedura janë të ngadalta dhe jo mjaftueshëm efikase.

3.3.6. Mbrojtja e të drejtave

Mekanizmat për mbrojtjen e të drejtave të fëmijëve ekzistojnë formalisht, por përdorimi, aksesueshmëria dhe efektiviteti i tyre ndryshojnë ndjeshëm. Të intervistuarit theksuan se sistemi nuk funksionon në mënyrë parandaluese, shpesh reagon vetëm kur është e nevojshme dhe nuk arrin të ofrojë një mënyrë mjaftueshëm të sigurt dhe të aksesueshme që fëmijët të kërkojnë ndihmë.

¹⁰⁸ Intervistë me një përfaqësues të një organizate të shoqërisë civile.

¹⁰⁹ Intervistë me një përfaqësues të një organizate të shoqërisë civile.

¹¹⁰ Intervistë me një përfaqësues të një institucioni.

¹¹¹ Intervistë me një përfaqësues të një institucioni.

¹¹² Intervistë me një përfaqësues të një organizate të shoqërisë civile.

Disa të intervistuar besojnë se fëmijët "nuk janë të informuar se kanë të drejtë të kërkojnë ndihmë kur të drejtat e tyre kërcënohen"¹¹³. Përveç kësaj, informacioni i pamjaftueshëm zvogëlon mundësinë që fëmijët të raportojnë abuzim ose shkelje të të drejtave në kohën e duhur dhe krijon një varësi nga fakti nëse një anëtar i stafit do ta njohë një rrezik apo do të marrë iniciativën.

Mungesa e anonimitetit është një pengesë serioze në disa institucione. "Nuk ka anonimitet gjatë raportimit, gjë që i dekurajon fëmijët nga raportimi"¹¹⁴. Kjo tregon se edhe kur ekziston një mekanizëm formal, barriera psikologjike dhe praktike nuk kapërcehet, veçanërisht në institucionet ku fëmijët jetojnë së bashku me stafin që supozohet të zbatojë mekanizmin.

Ka shembuj pozitivë ku fëmijët kanë "besim tek edukatorët e tyre" dhe inkurajohen të raportojnë nëse u ndodh diçka¹¹⁵. Megjithatë, kjo është për shkak të besimit relational, jo një sistemi të qëndrueshëm dhe formalisht funksional, që do të thotë se kjo praktikë mund të mos përdoret në institucione të tjera.

Lidhur me mekanizmat ekzistues të jashtëm, disa nga të intervistuarit besojnë se roli i tyre shpesh aktivizohet vetëm pasi të paraqitet një ankesë. Përveç kësaj, mbikëqyrja dhe ndërhyrjet janë më shpesh "sipas nevojës, por jo parandaluese"¹¹⁶.

3.3.7. Pjesëmarrja në vendimmarrje

Pjesëmarrja e fëmijëve në proceset që i prekin ata shfaqet si një temë që përfshihet në kuadrin ligjor, por është dukshëm më pak e pranishme në praktikën e institucioneve.

Disa intervista theksuan se fëmijët dhe njerëzit e vendosur në institucione në përgjithësi "besojnë se nuk janë ata që vendosin" dhe shpesh kanë ndjesinë se zërat e tyre nuk ndikojnë në procese të caktuara. Kjo tregon një hendek ekzistues midis parimeve të pjesëmarrjes dhe realitetit të përditshëm institucional.

Megjithatë, ka edhe shembuj pozitivë, veçanërisht brenda kuadrit të programeve të zbatuara përmes projekteve ose ndërhyrjeve të jashtme, në të cilat përmes aktiviteteve atyre "u lejohet të flasim drejtpërdrejt me ta dhe të vendosin së bashku se çfarë dëshirojnë të bëjnë dhe në çfarë mënyre"¹¹⁷. Kjo do të thotë që fëmijët kanë mundësinë për pjesëmarrje aktive, por kjo varet nga prania e një aktori të jashtëm, dhe jo nga një praktikë e vendosur sistematikisht.

¹¹³ Intervistë me një ekspert ligjor

¹¹⁴ Intervistë me një ekspert

¹¹⁵ Intervistë me një përfaqësues të një organizate të shoqërisë civile

¹¹⁶ Intervistë me një përfaqësues të një institucioni

¹¹⁷ Intervistë me një përfaqësues të një organizate të shoqërisë civile

Një nga të intervistuarit pohon se fëmijët "e dinë më mirë se çfarë është e mirë dhe çfarë është e keqe për ta, nëse u lejohej ta bëjnë këtë". Kjo nxjerr në pah jo vetëm nevojën, por edhe aftësinë e fëmijëve për të marrë pjesë kur kushtet e lejojnë.

Në disa institucione, pjesëmarrja është minimale dhe fëmijët "rrallë kanë mundësinë të shprehin mendimet e tyre, dhe madje edhe më rrallë të marrin pjesë në vendime që i prekin ata"¹¹⁸. Kjo sugjeron që pjesëmarrja është e kufizuar në mënyrë strukturore dhe se nevojat e fëmijëve dhe njerëzve të vendosur në institucione nuk janë integruar ende në sistemin e planifikimit, kujdesit dhe mbrojtjes.

¹¹⁸ Intervistë me një ekspert ligjor.

4. PËRFUNDIME DHE UDHËZIME PËR PËRMIRËSIMIN E MBËSHTETJES SË SISTEMIT DHE CILËSISË SË SHËRBIMEVE

INSTITUCION PUBLIK PËR KUJDESIN DHE EDUKIMIN E FËMIJËVE ME PROBLEME EDUKATIVE-SOCIALE DHE SJELLJE TË ÇRREGULLTA - SHKUP

Institucioni ofron një mjedis të strukturuar dhe të parashikueshëm në katër njësitë e banimit, me një rutinë të qartë ditore dhe rregulla të përcaktuara që kontribuojnë në një ndjenjë stabiliteti dhe sigurie tek fëmijët. Shumica e fëmijëve shprehin një ndjenjë sigurie fizike dhe i njohin edukatorët si burimin kryesor të mbështetjes, gjë që tregon marrëdhënie të vendosura besimi dhe mekanizma funksionale për reagim në rast rreziku.

Kushtet materiale në shtëpi konsiderohen kryesisht të përshtatshme, me kushte themelore jetese, hapësirë personale dhe aktivitete të përbashkëta të organizuara.

Marrëdhëniet me edukatorët janë kryesisht pozitive dhe mbështetëse, dhe aktivitetet sportive dhe krijuese kanë një funksion të rëndësishëm rregullator në stabilitetin emocional dhe disiplinën. Disa nga fëmijët tregojnë elementë të mbylljes emocionale, përmbajtje në ndarjen e përvojave personale dhe praninë e përvojave traumatike, gjë që tregon nevojën për mbështetje të vazhdueshme psiko-sociale.

Edhe pse zhvillohen plane individuale dhe zbatohet punë psikosociale, mungesa e stafit profesional dhe burimeve të caktuara materiale dhe teknike kufizon mundësinë e një qasjeje individuale më intensive dhe të vazhdueshme, veçanërisht për fëmijët me nevoja komplekse psikosociale.

Në të gjitha shtëpitë, vërehet një tension zhvillimor midis nevojës për strukturë dhe rregulla, nga njëra anë, dhe nevojës së adoleshentëve për autonomi, nga ana tjetër, veçanërisht për përdorimin e telefonit, daljen dhe mbajtjen e parave të xhepit. Këto reagime janë brenda karakteristikave zhvillimore të moshës, por tregojnë nevojën për një balancim të kujdesshëm midis mbrojtjes dhe pavarësisë graduale.

Bashkëpunimi ndërinstytucional dhe mbështetja sistemike, veçanërisht nga qendrat e punës sociale, nuk janë mjaftueshëm funksionale, gjë që e ndërlikon procesin e riintegritimit në familje dhe risocializimin e mëtejshëm pas largimit nga institucioni.

Udhëzime për përmirësim

- Forcimi i burimeve njerëzore duke punësuar staf shtesë (edukatorë, psikologë, mësues të arsimit special) dhe përmes trajnimeve të rregullta, veçanërisht për punën me fëmijët me aftësi të kufizuara dhe çrregullime mendore, me qëllim sigurimin e punës individuale të rregullt dhe të përshtatshme me fëmijët.
- Forcimi i mbështetjes psikosociale, veçanërisht për fëmijët me përvoja traumatike, vështirësi në rregullimin emocional dhe sjellje të rrezikshme.
- Sigurimi i burimeve shtesë materiale dhe teknike (pajisje sportive dhe rekreative, pajisje dixhitale, mjete shqisore dhe qetësuese), me qëllim përmirësimin e cilësisë së aktiviteteve të përditshme.
- Zhvillimi i mëtejshëm i planeve individuale të punës me monitorim dhe përditësim të rregullt, në përputhje me progresin dhe ndryshimet në nevojat e fëmijës.
- Zhvillimi i programeve për pavarësi graduale dhe përgatitje për jetën pas largimit nga institucioni, veçanërisht për adoleshentët më të rritur.
- Forcimi i bashkëpunimit me familjet dhe qendrat e punës sociale, me qëllim krijimin e kushteve për riintegrim të sigurt, kur kjo është në interesin më të mirë të fëmijës.
- Zhvillimi i një qasjeje më sistematike për përgatitjen për riintegrim dhe pavarësi, përmes koordinimit më të mirë me qendrat e punës sociale dhe ofrimit të mbështetjes së vazhdueshme pas largimit nga institucioni.

- Mbajtja e protokolleve të qarta të sigurisë dhe praktikave të vazhdueshme që kontribuojnë në një ndjenjë sigurie fizike për fëmijët.
- Inkurajimi i mëtejshëm i pjesëmarrjes së fëmijëve në vendimmarrje brenda aftësive të institucionit.

SHTËPIA EDUKUESE-PËRMIRËSUESE - TETOVË

Shtëpia Edukuese-Përmirësuese në Tetovë ofron kushte të qëndrueshme dhe të sigurta banimi, me një strukturë të përcaktuar qartë, rutinë të rregullt dhe kushte themelore jetese. Ndërtesa e re ofron kushte materiale të përmirësuara ndjeshëm, dhoma gjumi të rregullta, zona të përbashkëta funksionale dhe higjienë të mirëmbajtur në mënyrë adekuate. Fëmijët në përgjithësi kanë një marrëdhënie korrekte me stafin, dhe komunikimi është kryesisht pozitiv. Përmes bisedës dhe mbështetjes, punonjësit përpiqen t'u përgjigjen nevojave të ndryshme emocionale dhe sociale të fëmijëve.

Megjithatë, materialet tregojnë disa sfida sistemike, kryesisht me burimet njerëzore. Ekziston një mungesë e dukshme e pedagogëve, edukatorëve, instruktorëve dhe oficerëve të policisë së burgjeve, gjë që kufizon mundësinë e një qasjeje të individualizuar dhe zbatimin e aktiviteteve të vazhdueshme të risocializimit. Në të njëjtën kohë, është vënë re nevoja për trajnimin e stafit. Nevoja për instruktorë në sektorin e risocializimit dhe edukatorë shtesë në të gjitha ndërrimet është theksuar veçanërisht.

Kujdesi shëndetësor organizohet përmes vizitave javore nga një mjek dhe dentist, praninë ditore të një punonjësi shëndetësor dhe mbështetjes psikologjike përmes punëtorëve, por është e nevojshme të forcohen shërbimet e specializuara për fëmijët që i nënshtrohen trajtimit mjekësor dhe psikologjik. Sfondi social i fëmijëve, nga familje me vështirësi sociale dhe mbështetje të pamjaftueshme, e ndërlikon më tej procesin e risocializimit.

Pavarësisht ekzistencës së aktiviteteve edukative dhe të kohës së lirë, disa nga pajisjet sportive dhe pjesë të zonës së jashtme janë të vjetruara dhe duhet të rinovohen dhe ridekorohen, në mënyrë që të ofrojnë kushte funksionale dhe stimuluese. Tek vajzat, pra vajza e vetme e vendosur në seksionin e femrave, vërehet socializim i kufizuar për shkak të mungesës së bashkëmoshatarëve, gjë që kërkon një qasje dhe program të veçantë brenda seksionit të femrave.

Udhëzime për përmirësim

- Mirëmbajtje dhe ridekorim i rregullt i zonës së jashtme, duke përfshirë riparimin dhe zëvendësimin e pajisjeve sportive të vjetruara, në mënyrë që të ofrohen kushte funksionale për aktivitete rekreative dhe në grup.
- Forcimi i burimeve njerëzore përmes trajnimit dhe punësimit të një pedagogu në ekipin e ekspertëve, edukatorëve, instruktorëve në sektorin e risocializimit dhe anëtarëve shtesë të policisë së burgut, në mënyrë që të shpërndahen më mirë përgjegjësitë dhe të ofrohet mbështetje e vazhdueshme për fëmijët.
- Pajisja shtesë e institucionit me pajisje IT (kompjuterë, printera), pajisje audio-video, si dhe veshje dhe materiale për aktivitetet e përditshme.
- Zhvillimi i programeve të specializuara për fëmijët që i nënshtrohen trajtimit mjekësor-psikologjik dhe programeve për punë me vajzat, duke pasur parasysh nevojat specifike dhe mundësitë e kufizuara për socializim të bashkëmoshatarëve në seksionin e femrave.
- - Zhvillimi i mëtejshëm i aktiviteteve edukative dhe rekreative, duke përfshirë ofrimin e materialeve shtesë mësimore, hapësirës së pajisur të mësimin dhe aktiviteteve të strukturuar ditore.
- Përmirësimi i mbështetjes psikosociale, përmes seancave të rregullta psikologjike, punëtorive në grup dhe mbështetjes individuale, veçanërisht për fëmijët që përjetojnë vetmi, mendime të vështira ose kontakt të kufizuar me familjen.
- Rritja e bashkëpunimit me familjet dhe qendrat e punës sociale, me qëllim forcimin e kontakteve të fëmijëve me prindërit dhe kujdestarët dhe lehtësimin e procesit të risocializimit.

INSTITUCIONI PUBLIK SHITËPIA E FËMIJËVE "11 TETORI"

Njësitë organizative të Shtëpisë "11 Tetori" ofrojnë kushte të pastra dhe të sigurt jetese, por kërkohet mirëmbajtje e rregullt dhe përmirësim teknik i hapësirës, lysterje dhe përmirësim i ngrohjes. Fëmijët kanë një marrëdhënie përgjithësisht pozitive me kujdestarët e tyre, megjithëse janë vërejtur raste individuale të sjelljes joprofesionale dhe perceptime të trajtimit të pabarabartë. Stafi mirëmban rutinat ditore dhe është i përfshirë në mbështetjen e aktiviteteve edukative dhe të përditshme të fëmijëve.

Prania e fëmijëve me sjellje problematike në disa njësi krijon tensione dhe ndikon në ndjenjën e sigurisë. Bashkëpunimi me qendrat e punës sociale dhe ofrimi i mbështetjes shëndetësore nuk janë gjithmonë në kohë dhe karakterizohen nga vonesa administrative, të cilat ndikojnë në vazhdimësinë e kujdesit, ndërsa mbështetja psikologjike është e pamjaftueshme.

Udhëzime për përmirësim

- Mirëmbajtje e rregullt dhe rinovim periodik i shtëpive, në masën e nevojshme për të ruajtur kushtet funksionale të jetesës.
- Përmirësimi i kushteve të privatësisë dhe të mësuarit duke siguruar hapësirë dhe pajisje personale.
- Krijimi i mbështetjes së rregullt dhe të vazhdueshme psikologjike për fëmijët, me fokus të veçantë tek ata me përvoja traumatike dhe çrregullime të sjelljes.
- Përmirësimi i zbatimit dhe mbikëqyrjes së procedurave për trajtimin e rasteve të sjelljes joprofesionale ose trajtimit të pabarabartë nga stafi.
- Forcimi i kapaciteteve për të punuar me fëmijë me sjellje agresive ose të rrezikshme, përmes mbështetjes së specializuar dhe përfshirjes së shërbimeve profesionale të jashtme.
- Përmirësimi i komunikimit dhe koordinimit me qendrat e punës sociale për zgjidhje më të shpejtë të procedurave administrative.
- Përmirësimi i organizimit dhe kohëzgjatjes së ekzaminimeve shëndetësore.
- Rishikimi dhe harmonizimi i shumës së parave të xhepit për fëmijët më të rritur në mënyrë që të inkurajohet besimi dhe pavarësia graduale.

INSTITUCIONI SPECIAL NË DEMIR KAPI

Institucioni Special në Demir Kapi vazhdon të jetë një institucion kyç për kujdesin e personave me aftësi të kufizuara, me një strukturë komplekse që përfshin ndërtesën kryesore institucionale dhe 12 shtëpi të vogla në grupe në Demir Kapi dhe Negotinë. Pavarësisht ndryshimeve pozitive të sjella nga procesi i deinstitutionalizimit, vihet re se transformimi nuk është plotësisht i përfunduar, d.m.th. disa nga përdoruesit vazhdojnë të jetojnë në kushte që nuk ofrojnë dinjitet, privatësi dhe mbështetje cilësore të mjaftueshme.

Sfidat kryesore lidhen me mungesën e stafit profesional dhe mjekësor, aksesin e kufizuar në shërbimet shëndetësore dhe psikologjike, si dhe dobësitë infrastrukturore dhe organizative që kufizojnë funksionalitetin e sistemit. Gjithashtu vihet re mbështetja e pamjaftueshme nga komunitetet lokale dhe mungesa e programeve dhe shërbimeve që do të mundësonin përfshirjen e vërtetë sociale të përdoruesve. Kushtet ekzistuese në ndërtesën kryesore janë shumë poshtë standardeve për një jetë dinjitoze, ndërsa shtëpitë e vogla në grupe, megjithëse fizikisht më të mira, shpesh mbeten të izoluara dhe pa aktivitete të vazhdueshme zhvillimore dhe rekreative. Shtëpitë e vogla në grupe përfaqësojnë një hap të rëndësishëm në procesi i deinstitutionalizimit, por pa një rrjet shoqëruar shërbimesh, mbështetje profesionale dhe përfshirje të komunitetit, ato mbeten "mini-institucione". Atmosfera pozitive dhe e ngrohtë në shumicën e shtëpive nuk mund të kompensojë izolimin strukturor, mungesën e aksesit terapeutik dhe shpërndarjen e pabarabartë të përgjegjësive midis stafit.

Udhëzime për përmirësim - ndërtesa kryesore e Institucionit Special në Demir Kapi

- Duke marrë parasysh ndalimin e rinovimit të ndërtesës, si dhe shndërrimin e saj të vazhdueshëm, është e nevojshme që personat e akomoduar në ndërtesën kryesore të institucionit të zhvendosen urgjentisht në shtëpi të vogla në grupe ose në ndërtesën e rinovuar të të ashtuquajturës Depandans.
- Rritja e numrit të infermierëve, punësimi i fizioterapistëve dhe futja e ekzaminimeve të rregullta specialistike, me qëllim ruajtjen e shëndetit bazë të përdoruesve.
- Trajnimi i vazhdueshëm i stafit, përfshirë infermierët, për të përmirësuar njohuritë, qasjen ndaj kujdesit të përditshëm dhe përballimin e situatave të rrezikshme.
- Ofrimi i mbështetjes dhe mbikëqyrjes së vazhdueshme profesionale për stafin që kujdeset për njerëzit me gjendje të rënda dhe të kombinuara.
- Zgjidhja e statusit të personave pa numër identiteti dhe shtetësi, për t'u mundësuar atyre akses në kujdes shëndetësor dhe të drejta të tjera.
- Vendosja e një protokollit për trajtimin e sjelljes agresive dhe situatave të rrezikshme, me qëllim rritjen e sigurisë së përdoruesve dhe stafit.
- Sigurimi i vizitave të rregullta dhe më të shpeshta nga një psikiatër fëmijësh, me qëllim monitorimin e vazhdueshëm dhe ndërhyrjen në kohë.
- Zhvillimi dhe zbatimi i planeve individuale të rehabilitimit dhe mbështetjes, të përshtatura sipas nevojave dhe aftësive të secilit përdorues dhe monitorimi dhe përditësimi i rregullt i tyre

Udhëzime për përmirësim - shtëpi të vogla në grupe në Demir Kapi dhe Negotinë

- Përmirësimi i aksesueshmërisë në shtëpitë që janë në kate ose me ashensorë jofunksionalë, veçanërisht për personat me lëvizshmëri të kufizuar, si dhe shtëpitë që kanë hyrje të paarrtshme.
- Mirëmbajtja e rregullt dhe rinovimi periodik i shtëpive, në masën e nevojshme për të ruajtur kushtet funksionale të jetesës, duke përfshirë heqjen e lagështirës dhe lyerjen me gëlqere.
- Përmirësimi i organizimit hapësinor të shtëpive për të shmangur mbipopullimin dhe përdorimin e dhomave të ndenjes për gjumë.
- Rritja e numrit të kujdestarëve sipas numrit dhe nevojave të personave të akomoduar në njësitë organizative.
- Harmonizimi i numrit të stafit me numrin dhe nivelin e nevojave të përdoruesve, duke siguruar staf shtesë për personat me aftësi të kufizuara të rënda ose të kombinuara.
- Rritja e numrit të profesionistëve, veçanërisht edukatorëve specialë, me qëllim sigurimin e punës së rregullt individuale me përdoruesit.
- Sigurimi i aksesit të rregullt në mbështetje mjekësore, psikologjike dhe fizioterapeutike, dhe jo vetëm kur është e nevojshme.
- Zhvillimi dhe ngritja e shërbimeve komunitare (qendra ditore, programe rekreative dhe sociale), të cilat do të mundësojnë përfshirje dhe pjesëmarrje më të madhe të përdoruesve në jetën shoqërore.
- Zhvillimi i një orari të strukturuar ditor me aktivitete edukative, rekreative dhe sociale që do të mundësojnë dinamizëm dhe përfshirje të të gjithë përdoruesve

BIBLIOGRAFIA

Dokumente dhe raporte ndërkombëtare

- Committee on the Rights of Persons with Disabilities. (2018). Concluding observations on the initial report of the former Yugoslav Republic of Macedonia.
- Committee on the Rights of the Child. (2022). Concluding observations on the combined third to sixth periodic reports of North Macedonia.
<https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2FC%2FMKD%2FCO%2F3-6&Lang=en>
- European Commission. (2024). North Macedonia 2024 Report.
- European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT). (2002). European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment. <<https://rm.coe.int/16806dbaa3>>
- European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT). (2015). Juveniles deprived of their liberty under criminal legislation.
<<https://rm.coe.int/16806ccb96>>
- European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT). (2020). Persons deprived of their liberty in social care establishments.
- European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT). (2024). Report to the Government of North Macedonia on the visit to North Macedonia carried out by the CPT from 2 to 12 October 2023.
- United Nations. (1989). Convention on the Rights of the Child.
<<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child>>
- United Nations. (1990). United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty.
<https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/United_Nations_Rules_for_the_Protection_of_Juveniles_Deprived_of_their_Liberty.pdf>
- United Nations. (2006). Convention on the Rights of Persons with Disabilities and Optional Protocol.
- United Nations. (2010). Guidelines for the Alternative Care of Children: Resolution 64/142, 2009. <<https://digitallibrary.un.org/record/673583/?fbclid=%5B%27%5B%5C%27%5B%5C%5C%27%5B%22%5B%5C%5C%5C%5C%5C%27%5C%27%5C%5C%5C%5C%27%5D%22%5D%5C%5C%27%5D%5C%27%5D%27%5D&v=pdf&ln=en>>
- UNODC. The United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules). <https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson_Mandela_Rules-E-ebook.pdf>

Korniza Ligjore dhe Strategjike Kombëtare

- Teksti i konsoliduar i Ligjit për Mbrojtjen e Fëmijëve.
- Ligji për Ekzekutimin e Sanksioneve, "Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë" Nr. 99, datë 21.5.2019.
- Ligji për Mbrojtjen Sociale, "Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë" Nr. 104, datë 23.5.2019.
- Ligji për Drejtësinë për Fëmijë, "Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë" Nr. 66, datë 20.3.2024.
- Strategjia Kombëtare për Parandalimin dhe Drejtësinë për Fëmijë në Republikën e Maqedonisë së Veriut (2022 – 2027) dhe Plani i Veprimit (2022 – 2023).
- Plani Kombëtar i Veprimit për të Drejtat e Fëmijëve në Republikën e Maqedonisë së Veriut 2025 – 2029.
- Strategjia Kombëtare për Deinstitutionalizimin "Timjanik" 2018 – 2027.
- Strategjia Kombëtare për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara 2023 – 2030.
- Strategjia Kombëtare (2020 – 2025) dhe Plani i Veprimit (2020 – 2022) për Parandalimin dhe Mbrojtjen e Fëmijëve nga Dhuna.

Raporte dhe Analiza Kombëtare

- Bojadži, V. (2020). Raporti Alternativ i Organizatave Joqeveritare mbi Situatën e të Drejtave të Fëmijëve në Maqedoni. Ambasada e Parë e Fëmijëve në Botë "Megjashi".
- Enti Shtetëror i Statistikave. (2025). Kryerës të Rritur të Krimeve të Denoncuar, të Akuzuara dhe të Dënuara dhe Fëmijë në Konflikt me Ligjin, 2024. Hapni njoftimin për shtyp.
- Avokati i Popullit. (2023). RAPORT I POSAÇËM mbi gjendjen e realizimit të të drejtave të fëmijëve të kujdesur në Institucionin Publik për Kujdesin e Fëmijëve me Probleme Edukative-Sociale dhe Sjellje të Çrregulluar – Shkup, me theks te përdoruesit me rrezik të lartë.
- Avokati i Popullit. (2024). INFORMACION mbi gjendjen e realizimit të të drejtave të përdoruesve të Shtëpisë së Vogël në Grup brenda Institucionit Publik për Kujdesin e Fëmijëve me Probleme Edukative-Sociale dhe Sjellje të Çrregulluar – Shkup.
- Avokati i Popullit. (2024). INFORMACION mbi gjendjen e realizimit të të drejtave të fëmijëve – përdorues të vendosur në njësitë/departamentet organizative të Institucionit Publik Shtëpia e Fëmijëve "11 Tetori" – Shkup.
- Hamilton, K. dhe Bina, S. (2024). Vlerësim Formues dhe Përmbledhës i Reformave të Kujdesit për Fëmijë dhe Deinstitutionalizimit në Tetë Vende në Evropë dhe Azinë Qendrore nga viti 2009 deri në vitin 2022: Raporti i Vendit – Maqedonia e Veriut. UNICEF ECARO.
- Komiteti i Helsinkit për të Drejtat e Njeriut. (2021). 10 Vjet Ratifikimi i Konventës për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara. <<https://mhc.org.mk/wp-content/uploads/2021/12/10-godini-ratifikacija-na-kplp.pdf>>
- Čekalović, M. (2023). DHUNA NË FAMILJE SI TREGUES PËR ZHVILLIMIN E FËMIJËVE. Rrjeti Kombëtar Kundër Dhunës ndaj Grave dhe Dhunës në Familje – Zëri Kundër Dhunës. <<https://glasprotivnasilstvo.org.mk/wp-content/uploads/Semejnoto-nasilstvo-kako-indikator-za-detsko-prestapnishtvo-1.pdf>>

SHTOJCAT

SHTOJCA NR. 1. UDHËZUES PËR NJË GRUP TË SYNUAR ME FËMIJË

UDHËZUES PËR NJË GRUP TË SYNUAR ME FËMIJË

PËRGATITJA

Qëllimi i grupit të synuar është të mbledhë mendime dhe përvoja nga fëmijët rreth jetës së tyre të përditshme, kushteve dhe mbështetjes që marrin në institucion/shtëpi të vogla në grup.

Formimi i grupit të synuar: grupi formohet duke grupuar fëmijë të moshës dhe/ose gjinisë së ngjashme, me qëllim që të sigurohet rehati dhe një ndjenjë sigurie. Nëse është e nevojshme, do të formohen disa grupe më të vogla fokusi, varësisht nga nevojat dhe mundësitë për të ofruar një hapësirë më të përshtatshme për ndarje të lirë.

Kohëzgjatja: 40-50 minuta.

Hapësira: E qetë, komode, pa praninë e edukatorëve/kujdestarëve (përveç nëse është e nevojshme për arsye sigurie).

Materialet: Letër, shënjuer, afishe, karta me simbole

- Fytyrë e qeshur = "Ndihej i sigurt"
- Fytyrë neutrale = "Nuk jam i sigurt"
- Fytyrë e trishtuar = "Ndihej i kërcënuar"

UDHËZIME ETIKE

- Marrja e pëlqimit me shkrim nga kujdestari/institucioni dhe pëlqimi me gojë nga fëmija.
- Shpjegimi i qëllimit, çfarë do të ndodhë, e drejta për të refuzuar të marrë pjesë në grupin e fokusit dhe e drejta për të mos iu përgjigjur asnjërës prej pyetjeve të bëra.
- Informacion i qartë se çdo gjë që thuhet brenda grupit të fokusit mbetet konfidenciale dhe anonime, përveç nëse zbulohet diçka që tregon rrezik ose dëm (detyrë për të raportuar).
- Informacion në lidhje me mundësinë për të ndërprerë ose për t'u larguar nga biseda në çdo kohë

STRUKTURA E SESIONIT

Njohja me njëri-tjetrin dhe ndërtimi i besimit (5-10 minuta)

- Prezantim i shkurtër (emri, roli, pse jemi këtu).
- Aktivitet shkëmbimi (p.sh., "Më trego diçka që të pëlqen të bësh në kohën tënde të lirë").
- Vendosja e rregullave (të gjithë kanë fjalën e tyre, flasim një nga një, dëgjojmë njëri-tjetrin, nuk tallemi me askënd, çdo gjë që thuhet mbetet këtu (përveç nëse dikush është në rrezik).
- Tregimi i mjeteve vizuale dhe kartave, shpjegimi i asaj që nënkuptojnë dhe si mund t'i përdorin ato për t'u përgjigjur ose për të treguar se si ndihen.

Pyetje kryesore (25-30 minuta)

Pyetje të hapura dhe të thjeshta, pa imponuar një përgjigje.

Mbyllje (5-10 minuta)

- Kërkojuni të gjithëve të thonë një gjë që kanë mësuar ose që ka qenë e rëndësishme për ta nga biseda (ata mund ta bëjnë të njëjtën gjë me një kartë që korrespondon me atë se si ndihen pas bisedës).
- Përfundoni me një aktivitet/pyetje pozitive ose të lehtë, në mënyrë që të mos përfundoni me një temë të vështirë p.sh., Cila është gjëja më qesharake që ju ka ndodhur ndonjëherë?, Çfarë ju pëlqen të hani më shumë?, Nëse do të mund të kishit ndonjë kafshë si kafshë shtëpiake, cila do të ishte?)
- Mirënjohje për pjesëmarrjen.

Regjistrimi dhe përpunimi i të dhënave

- Fjalë, emocione, gjeste, zgjedhja e Kartat/simbolet shënohen.
- Nuk lejohet regjistrimi (sidomos pa pëlqimin me shkrim).
- Të dhënat ruhen pa emra dhe informacione identifikuese, përdoren kode.

SHTOJCA NR. 2. PYETËSORË PËR GRUPET E SYNUARA ME FËMIJË

PYETËSORI I GRUPIT TË SYNUAR (ShEP)

DATA _____

VENDI _____

NUMRI I PJESËMARRËSVE _____

KARAKTERISTIKAT E GRUPIT _____

Hyrje

- Prezantimi i asaj që jemi dhe shpjegimi i arsyes pse jemi këtu dhe qëllimi i bisedës.
- Bindja për rregullat (të gjithë mund të flasin lirisht, ne respektojmë mendimet e të tjerëve, nuk ka përgjigje të gabuara, ajo që ndani mbetet konfidenciale, përveç nëse dikush është në rrezik).
- Shpjegimi i përdorimit të kartave.
- Inkurajimi i ndershmërisë dhe i të drejtës për të mos u përgjigjur.
- Ngrohja: Thuaj një gjë që të pëlqen të bësh më shumë në kohën tënde të lirë.

Jeta e përditshme

- Përshkruani një ditë tipike këtu, nga zgjimi deri në gjumin e gjumit.

(Çfarë bëni gjënë e parë në mëngjes? Kur keni shkollë ose aktivitete? Çfarë bëni në mbrëmje para gjumit?)

- Çfarë ju pëlqen më shumë nga dita juaj këtu?

(Cila është gjëja më e mirë për të bërë gjatë ditës? Si/me kë ju pëlqen të kaloni kohë më shumë?)

- Cila është gjëja më e vështirë ose më e mërzitshme për ju?

(Kur është dita juaj më e vështirë? Çfarë doni më pak të bëni?)

Marrëdhëniet dhe mbështetja

- Si janë marrëdhëniet midis jush këtu?

(A shoqërohni? A keni miq të mirë këtu? Çfarë bëni së bashku?)

- Si janë marrëdhëniet me edukatorët, mësuesit dhe stafin tjetër?

(Cili anëtar i stafit ju ndihmon më shumë? A ju trajtojnë mirë/drejtë?)

- Kur keni një problem, kujt mund t'i drejtoheni për ndihmë?

(Për shembull, nëse dikush ju fyen ose nëse keni nevojë për diçka, kujt ia thoni?)

- A mendoni se ata ju dëgjojnë dhe i marrin parasysh mendimet tuaja?

(A mund të jepni një shembull kur njëri nga anëtarët e stafit ju ndihmoi pasi thatë diçka?)

Arsimi dhe aktivitetet

- Çfarë aktiviteteve shkollore ose arsimore keni këtu?

(Ku studioni? Sa shpesh keni mësim? Kush ju ndihmon me studimet tuaja?)

- Çfarë sportesh, lojërash ose aktiviteteve të tjera bëni? Çfarë do të dëshironit të shihnit më shumë?
(A luan jashtë? A ke kohë të mjaftueshme për sporte, art?)
- Cilat janë rregullat këtu? A janë të qarta për ty?
(Kush të shpjegoi rregullat? Çfarë ndodh nëse nuk ndiqet një rregull?)
- Si ndihesh për mënyrën se si zbatohen rregullat?
(A i ndjekin të gjithë të njëjtat rregulla? A janë rregullat të drejta?)
- A ke mundësi të shohësh ose të dëgjosh familjen ose miqtë e tu jashtë këtu?
(Sa shpesh? Si të ndikon kjo?)

Siguria

- Si ndihesh për sigurinë këtu? (Mund të përdorësh një kartë)
(A ndihesh i sigurt gjatë ditës? Dhe natën?)
- A ke parë ose përjetuar ndonjëherë diçka që të ka bërë të ndihesh i pasigurt?
(Mund ta thuash vetëm nëse dëshiron. Mund të përdorësh edhe një kartë në vend që të flasësh.)
- Kur dikush ka një problem sigurie, a e di çfarë të bësh dhe kujt t'i tregosh?
(Kush është personi i parë që do t'i thoshit? Çfarë mendoni se duhet të bëjë ai/ajo?)

E ardhmja

- Nëse do të mund të ndryshonit një gjë këtu (në institucionin ku jetoni), çfarë do të ishte?
(Mund të jetë diçka e vogël, si një ushqim ose aktivitet, ose diçka e madhe.)
- -Çfarë do të donit t'u thoshit njerëzve që marrin vendime për këtë vend?
(Çfarë mendoni se është gjëja më e rëndësishme që ata të dinë për jetën tuaj të përditshme këtu?)

Mbyllja

- Thuaj ose trego me një kartë se si ndiheni pas bisedës.
- Përfundojmë me një pyetje ose aktivitet pozitiv.
- Faleminderit që morët pjesë.

PYETËSORI I GRUPIT TË SYNUAR (ShVG)

DATA _____

VENDI _____

NUMRI I PJESËMARRËSVE _____

KARAKTERISTIKAT E GRUPIT _____

Hyrje

- Prezantimi i asaj që jemi dhe shpjegimi i arsyes pse jemi këtu dhe qëllimi i bisedës.
- Bindja për rregullat (të gjithë mund të flasin lirisht, ne respektojmë mendimet e të tjerëve, nuk ka përgjigje të gabuara, ajo që ndani mbetet konfidenciale, përveç nëse dikush është në rrezik).
- Shpjegimi i përdorimit të kartave.
- Inkurajimi i ndershmërisë dhe i të drejtës për të mos u përgjigjur.
- Ngrohja: Thuaj një gjë që të pëlqen të bësh më shumë në kohën tënde të lirë.

Jeta e përditshme

- Përkruani një ditë tipike këtu, nga zgjimi deri në gjumin e gjumit.

(Çfarë bëni gjënë e parë në mëngjes? Kur keni shkollë ose aktivitete? Çfarë bëni në mbrëmje para gjumit?)

- Çfarë ju pëlqen më shumë nga dita juaj këtu?

(Cila është gjëja më e mirë për të bërë gjatë ditës? Si/me kë ju pëlqen të kaloni kohë më shumë?)

- Cila është gjëja më e vështirë ose më e mërzitshme për ju?

(Kur është dita juaj më e vështirë? Çfarë doni më pak të bëni?)

Marrëdhëniet dhe mbështetja

- Si janë marrëdhëniet me njëri-tjetrin në shtëpi?

(A shoqëroheni? Çfarë bëni së bashku? Si i zgjidhni mosmarrëveshjet?)

- Si janë marrëdhëniet me mësuesit dhe stafin tjetër?

(Kush ju ndihmon më shumë? A ju trajtojnë mirë/drejtësisht?)

- Kur keni një problem, kujt mund t'i drejtoheni për ndihmë?

(Për shembull, nëse dikush ju fyen ose nëse keni nevojë për diçka, kujt ia thoni?)

- A mendoni se ata ju dëgjojnë dhe i marrin parasysh mendimet tuaja?

(A mund të jepni një shembull kur keni sugjeruar diçka dhe është pranuar?)

Arsimi dhe aktivitetet

- Si merrni ndihmë me detyrat e shkollës dhe me studimin?

(Kush ju ndihmon me studimin? A keni një vend të qetë për të studiuar?)

- Çfarë aktivitete keni jashtë shkollës?

(A keni aktivitete sportive, artistike, dalje? Çfarë do të dëshironit të kishit më shumë?)

- A keni mundësi të shihni ose të dëgjoni nga familja ose miqtë tuaj jashtë shtëpisë?

(Sa shpesh? Si ju ndikon kjo?)

Siguria

- Si ndiheni për sigurinë këtu? (Mund të përdorni një kartë)

(A ndiheni të sigurt gjatë ditës? Dhe natën?)

- A keni parë ose përjetuar ndonjëherë diçka që ju ka bërë të ndiheni të kërcënuar?

(Mund ta thoni vetëm nëse dëshironi. Mund të përdorni edhe një kartë në vend që të flisni.)

- Kur dikush ka një problem sigurie, a e dini çfarë të bëni dhe kujt t'i tregoni?

(Kush është personi i parë që do t'i thoshit? Çfarë mendoni se duhet të bëjë ai/ajo?)

E ardhmja

- Nëse do të mund të ndryshonit një gjë në lidhje me shtëpinë (institucionin ku jetoni), çfarë do të ishte?

(Mund të jetë diçka e vogël, si një ushqim ose aktivitet, ose diçka e madhe.)

- Çfarë do të dëshironit t'u thoshit njerëzve që marrin vendime për shtëpinë tuaj?

(Çfarë mendoni se është më e rëndësishme që ata të dinë për jetën tuaj të përditshme këtu?)

Mbyllje

- Thuaj ose trego me një kartë se si ndihesh pas bisedës.

- Përfundojmë me një pyetje ose aktivitet pozitiv.

- Faleminderit që more pjesë.

SHTOJCA NR. 3. PYETËSOR PËR PUNONJËSIT NË INSTITUCIONE

PYETËSOR PËR PUNONJËSIT NË INSTITUCIONE

DATA _____

INSTITUCIONI _____

EMRI DHE MBIEMRI I PERSONIT TË INTERVISTUAR _____

POZICIONI NË TË CILËN PUNON PERSONI _____

Hyrje

- Hyrje dhe shpjegim i qëllimit të intervistës.
- Konfirmim i konfidencialitetit dhe anonimitetit.

1. Cili është funksioni juaj dhe sa kohë keni punuar në këtë institucion?

(Sa vjet përvojë keni duke punuar me fëmijë (fëmijë nga një kategori e caktuar vulnerabël)? A keni punuar në institucione të tjera të ngjashme?)

2. Cilat janë detyrat dhe përgjegjësitë tuaja kryesore?

(Si është dita juaj tipike e punës?)

3. Si do t'i përshkruanit fëmijët me të cilët punoni?

(Moshë, gjinia, lloji i nevojave ose vështirësive, sfondi social)

4. Cilat janë nevojat ose sfidat më të zakonshme me të cilat përballen këta fëmijë?

(Psiko-sociale, shëndetësore, arsimore, familjare, sigurie)

5. A ka dallime në nevoja midis grupeve të ndryshme të fëmijëve/përdoruesve? Cilat janë ndryshimet?

(P.sh., sipas moshës, gjinisë, llojit të aftësisë së kufizuar, sjelljes)

6. Çfarë shërbimesh dhe programesh janë në dispozicion të tyre në institucion?

(Arsim, kujdes shëndetësor, mbështetje psikologjike, aktivitete rekreative)

7. A mendoni se këto shërbime janë të mjaftueshme dhe të përshtatshme?

(Nëse jo, çfarë mungon?)

8. Si mbështeten kontaktet me familjen ose miqtë?

(Sa shpesh ka vizita ose komunikim?)

9. A është numri dhe përbërja e stafit e mjaftueshme për të përmbushur nevojat e fëmijëve që jetojnë këtu?

(Cilat profile profesionale mungojnë?)

10. A mendoni se merrni trajnim të mjaftueshëm për të punuar me fëmijët?

(Cilat tema do të dëshironit të shihnit të mbuluara në trajnimet e ardhshme?)

11. A keni qasje në materiale, pajisje dhe burime të mjaftueshme për punë?

(Nëse jo, çfarë mendoni se mungon?)

12. Si sigurohet siguria e fëmijëve në institucion?

(Shembuj masash ose procedurash)

13. A ka situata dhune ose rreziku dhe si trajtohen ato?

(A ekziston një sistem raportimi dhe a e konsideroni efektiv?)

14. Cilat janë sfidat më të mëdha me të cilat përballeni në punën tuaj?

15. Çfarë do të ndryshonit në institucion për të përmirësuar kujdesin dhe mbështetjen për fëmijët?

16. A ka ndonjë gjë që do të dëshironit të shtonit që nuk u përmend?

SHTOJCA NR. 4. LISTA E VËZHGIMEVE PËR VLERËSIMIN E KUSHTEVE DHE NEVOJAVE NË INSTITUCIONE

LISTA E VËZHGIMIT PËR VLERËSIMIN E KUSHTEVE DHE NEVOJAVE NË INSTITUCIONE

DATA _____

INSTITUCIONI _____

Për secilin vlerësim përdoret një shkallë nga 1 në 3 (1 = e pakënaqshme, 2 = e pranueshme, 3 = e shkëlqyer), e plotësuar me komente të shkurtra.

ZONA	ARTIKULL	NOTA 1, 2, 3	SHËNIME
Gjendja e objektit	Mirëmbajtje		I mirëmbajtur dhe i pastër Pjesërisht i mirëmbajtur Dëmtime të dukshme Gjendje e dobët
	Ventilim (ajër i pastër)		
	Dritë/ndriçim		Natyrale Artificiale
	Temperatura		Ngrohje Ftohje
Higjiena	Kuzhinë		
	Banjo/tualet		
	Dhoma gjumi		
	Dhoma të përbashkëta		
Hapësirë	Kuzhinë/dhomë ngrënieje		
	Dhoma gjumi		
	Dhoma të përbashkëta		
Mobilje dhe pajisje	Pajisje kuzhine		
	Mobilje dhome gjumi (numri i shtretërve)		
	Mobilje dhe pajisje në dhomat e përbashkëta		

	Pajisje mësimore (tavolinë, karrige, kompjuter)		
	Pajisje aktivitetesh (lodra, sporte, etj.)		
Aksesueshmëria	Hyrjet/daljet		
	Tualete		
	Qasje në dhomat kryesore		
Siguria	Siguria nga zjarri		
	Mbikëqyrje/siguri		
	Siguria e përgjithshme fizike (skaje të mprehta, instalime elektrike, materiale toksike, dysheme të dëmtuara)		
Kujdesi i përditshëm	Ushqim (vakte cilësore, të rregullta dhe të larmishme)		
	Veshje dhe këpucë (të mjaftueshme, në gjendje të mirë)		
	Privatësia (hapësira personale, perdet, bravat, etj.)		
Arsimi dhe aktivitetet	Qasja në arsim		
	Kushtet për mësim		
	Materiale mësimore		
	Oborr i jashtëm/hapësirë lojërash dhe sportesh		
	Aktivitete kreative		
Mbështetje shëndetësore dhe psikosociale	Dhomë mjekësore		
	Qasja te një mjek		
	Qasja te një psikolog		
	Terapitë e specializuara (veçanërisht për fëmijët me aftësi të kufizuara)		Fizikale Logopedike Terapi okupacionale
Marrëdhëniet dhe atmosfera	Marrëdhëniet midis fëmijëve		Bashkëpunimi Konflikti Dinamika e Grupit

	Raporti punonjës-fëmijë		Respekt Mbështetje Komunikim Tension Frikë
	Atmosfera e përgjithshme		E ngrohtë Neutral Tension Frikë
Nevojat e identifikuar	LLOJI I NEVOJAVE	PËRGJIGJE PO/JO	SHËNIME
	Nevojat për infrastrukturë		
	Nevojat për personel		
	Nevojat për materiale dhe pajisje		
	Nevojat në programe dhe shërbime		

SHTOJCA NR. 5. PYETËSORI I PALËVE RELEVANTE

PYETËSOR PËR PALËT RELEVANTE

DATA _____

ORGANIZACIONI/INSTITUCIONI _____

EMRI DHE MBIEMRI I PERSONIT TË INTERVISTUAR _____

POZICIONI NË TË CILËN PUNON PERSONI _____

Hyrje

- Hyrje e shkurtër.
- Shpjegim i qëllimit të intervistës (për të mbledhur mendime mbi situatën, sfidat dhe përmirësimet e mundshme në kujdesin e fëmijëve në rrezik dhe me aftësi të kufizuara në institucione).
- Konfirmim i konfidencialitetit dhe anonimitetit (të dhënat do të përdoren vetëm në formë të përmbledhur, pa identifikuar individë ose organizata).
- Marrja e pëlqimit verbal për pjesëmarrje dhe mbajtja e shënimeve ose regjistrimi, nëse është rënë dakord.
- Intervista do të zgjasë afërsisht 30-40 minuta.

1. A mund ta përshkruani shkurtimisht rolin e organizatës/institucionit tuaj në lidhje me fëmijët në rrezik dhe/ose personat me aftësi të kufizuara? (Çfarë aspekti mbulon puna juaj - monitorim, avokim, koordinim, mbështetje?)

2. Cili është kontakti ose bashkëpunimi juaj me institucionet në të cilat janë vendosur këta persona (shtëpi të vogla në grupe, shtëpi korrektuese, institucione të specializuara)? (A i vizitoni, monitoroni punën e tyre, jepni rekomandime? Sa shpesh dhe në çfarë mënyre?)

3. Si do ta vlerësonit situatën aktuale të fëmijëve (në rrezik, me aftësi të kufizuara) që janë vendosur në institucione? (Çfarë mendoni se po funksionon mirë dhe cila është sfida ose problemi më i madh sistematik?)

4. Sa efektive janë shërbimet dhe mekanizmat ekzistues për mbrojtjen e këtyre grupeve? (A janë ato të arritshme, të përshtatura, të mjaftueshme dhe të koordinuara reciprokisht?)

5. Si do ta përshkruanit bashkëpunimin dhe koordinimin midis institucioneve dhe shërbimeve përkatëse (sociale, shëndetësore, arsimore)? (A ka një ndarje të qartë të roleve, apo ka mbivendosje dhe boshllëqe?)

6. Nga njohuritë ose përvoja juaj, si do t'i përshkruanit kushtet në të cilat jetojnë fëmijët dhe personat me aftësi të kufizuara në institucione? (kushtet materiale, higjiena, aksesueshmëria, siguria)

7. Si do t'i vlerësonit kapacitetet e stafit që punon me fëmijët dhe personat me aftësi të kufizuara? (A ka staf të mjaftueshëm? A ka stafi trajnimin, mbështetjen, profilet profesionale që nevojiten?)

8. Sipas mendimit tuaj, si sigurohet mbrojtja e të drejtave të fëmijëve në rrezik dhe me aftësi të kufizuara në institucione? (A ka mekanizma funksionale raportimi dhe monitorimi? Si trajtohen raporte të tilla?)

9. A kanë fëmijët dhe përdoruesit mundësinë të shprehin mendimet e tyre dhe të marrin pjesë në vendimet që i prekin ata? (A ka mekanizma ose praktika që e mundësojnë këtë?)

10. Nga përvoja juaj profesionale, cilat janë nevojat më të mëdha dhe më urgjente të institucioneve dhe fëmijëve të vendosur në to? (Cilat ndryshime ose përmirësime janë më të nevojshme - politika, praktikë, koordinim?)

11. A keni rekomandime specifike ose shembuj të praktikave të mira që do të nxirrnit në pah?

12. A dëshironi të shtoni diçka nga përvoja ose mendimi juaj që nuk u trajtua nga pyetjet e mëparshme?

